

**Paul Joostens: geen toom, geen wet, 'wel' ik...**

1. Inhoudstafel
  2. Woord vooraf / Paul Joostens: geen toom, geen wet, 'wel' ik... – de redactie
  3. *Dichter bij Gierik*
  4. Fotoverslag voorstelling *Dichter bij Gierik* in Letterenhuis – foto's: Rudi Rysbrack
  6. Herinnering aan Paul Joostens – Alain Germoz
  8. Paul Joostens: geen toom, geen wet, 'wel' ik... – Henri-Floris Jespers
  22. Etienne Schoonhoven, een introductie... – Marc Zwijsen
  25. Ode aan Paul Joostens – Etienne Schoonhoven / vertaling: Guy Commerman
- 
30. De hand van God – Karel Wasch
  34. De lange doortocht naar het licht – Nicole Verschoore / vertaling: Guy Commerman
  40. Blackfriars Bridge – Jan Sonneveld
  43. Een vrachtschip stelt geen domme vragen – Jan De Vries
  46. Grote blanke komma – Toon Musial
  49. Perdonia – Dieuwke Parlevliet
  50. Japanse beelden – Frans Boenders
  55. Bloedkrans – Albert Hagenaars
  56. Problemen in de hemel – Daniël van Ryssel
  58. Langs wegen en omwegen – Francis De Preter
  60. Gekke gedichten – Patrick Galvin / vertaling: Joris Iven
  62. The rage of Aquarius – volledige ontsluiting – Lukas De Vos
  64. Benno Barnard / Een vage buitenlander, terug naar Engeland – Joe Oostvogels
  67. Een eerste keer – Frouke Arns
  68. Waarnemingen – Hubert Van Eygen
  69. In glijvlucht – Harry M. P. van de Vijfeijke
  70. Een rijmbrief over William Cliff – Hendrik Carette
  71. Fotoreportage voorstelling 'Wat is er tussen Antwerpen en Belgrado?' in Katoennatie  
foto's: Filip Van Zandijcke / [www.hoedgekruid.be](http://www.hoedgekruid.be)
  72. Onze abonnees in het voetlicht
  74. Reclames
  75. Medewerkers winternummer 109
  76. Impressum

Foto voorplat: Paul Joostens

*L'Ensorceluse* – Marlène Dietrich, olie op doek, 1945, 100 x 100 cm

## Woord vooraf / Paul Joostens

Willem Elsschot werd in Antwerpen op allerlei denkbare manieren in de belangstelling gebracht. Het ene idee concurreerde met het andere initiatief om de schrijver te updaten. *Gierik* ontsnapte niet aan de hype en realiseerde een themanummer omtrent Elsschot met een meer dan oorspronkelijke theorie over *Kaas* als redactionele roman door Toon Esch. Onze stad herbergde echter niet alleen schrijvende reclamejongens, maar was tijdens het interbellum ook een broeinest van creatieve spontaniteit. Het zou wel eens interessant zijn om daaromtrent een volledige opsomming te maken. Een van die bijzondere figuren was Paul Joostens. Hij overleed in 1960, exact 50 jaar geleden, en we vonden het jammer dat niemand daar enige aandacht aan besteedde. Henri-Floris Jaspers hielp ons uit de artistieke nood. Hij beschikt over een rijke bron aan informatie, documenten, onuitgegeven briefwisseling en excerpten uit teksten. We leren Joostens kennen op een indringende manier: zijn karakter, zijn depressies, zijn twijfels, zijn erg persoonlijke overtuigingen, zijn conflicten, zijn ijver en naijver, zijn jaloezieën, zijn poezeloezen, zijn pijnen. Alain Germoz denkt terug aan de man die hij ongeveer 70 jaar geleden leerde kennen en in enkele korte, flitsende zinnen maakt hij een vlijmscherp portret van Joostens. Germoz doet dat op negentigjarige leeftijd voor het eerst in het Nederlands. Il faut le faire! De 'slimste mens ter wereld' zou voor minder in zijn Vlaamsche schulp kruipen. Marc Zwijsen richt de schijnwerpers op Etienne Schoonhoven, nog één van die Vlaamsche intellectuelen, die het Frans niet ongenegen was en zich als een poisson d'avril in het creatieve wereldje wist te doen aanvaarden. Ik herinner me nog zijn Franse vertaling van Paul van Ostaijens 'Marc groet 's morgens de dingen' in *Gierik* nr. 50 (maart 1996 – Van Ostaijen-jaar). Opmerkelijk is echter het hommagegedicht dat Schoonhoven schreef voor zijn vriend Joostens, dat nooit eerder werd gepubliceerd en voor het eerst in Nederlandse vertaling het daglicht ziet. Une petite, grande primeur.

En ja, zoals gebruikelijk besteedt *Gierik* de nodige aandacht aan originele inzendingen van bekende en debuterende auteurs. Verleden en heden reiken elkaar de literaire hand.

Die continuïteit verzekeren is een boeiende opdracht, een leesgenot, een uitdaging, een blijk van solidariteit over jaartallen en geaardheden heen.

Karel Wash heeft problemen met de hand van God, Nicole Verschoore getuigt over haar weg naar het Licht, Jan Sonneveld verhaalt over Blackfriars Bridge en Jan De Vries heeft het aan de stok met een vrachtschip. Toon Musial worstelt met zijn problemen met lees- en andere tekens aan de wand.

De poëziebijdrage omhelst een apart scala van Japanse beelden gesuggereerd door Frans Boenders. Albert Hagenaars memoreert zijn grootouders, Daniël van Ryssel stelt zich terechte vragen over het hiernamaals. Francis De Preter reist om te leren en Patrick Galvin stelt de gekte van zijn medemens in vraag. Voor Frouke Arns is het zeker niet de eerste keer en Hubert Van Eygen tracht poëtische waarnemingen te verwoorden. Dieuwke Parlevliet stelt ons Perdonia voor, Harry M. P. van de Vijfeijke relateert in dichterlijke glijvlucht en Hendrik Carette steekt zijn bewondering voor de Waalse dichter William Cliff niet onder stoel of banken.

Lukas De Vos stelt ons de utopische fratsen van Frans Pollux voor. Joe Oostvogels buigt zich over de westerse bevestigingen van Benno Barnard. Een vage buitenlander zou wel eens een duidelijke binnenlander kunnen zijn.

Onze fotografen Rudi Rysbrack en Filip Van Zandijcke legden enkele *Gierik*activiteiten op de gevoelige plaat vast.

Onze abonnees waren de laatste weken en maanden bijzonder actief en de *Gierik*redactie wenst hen nog talloze successen in de nabije toekomst toe. Toch niet zo slecht voor een tijdschrift waarover wordt geoordeeld dat het geen literaire bijdrage levert in het Vlaamsche, overstroomde 'veld'. *Gierik & NVT* produceerde de dichtbundel *Dichter bij Gierik*, die in het Antwerpse Letterenhuis feestelijk werd voorgesteld en op Radio Centraal uitvoerig werd commentarieerd.

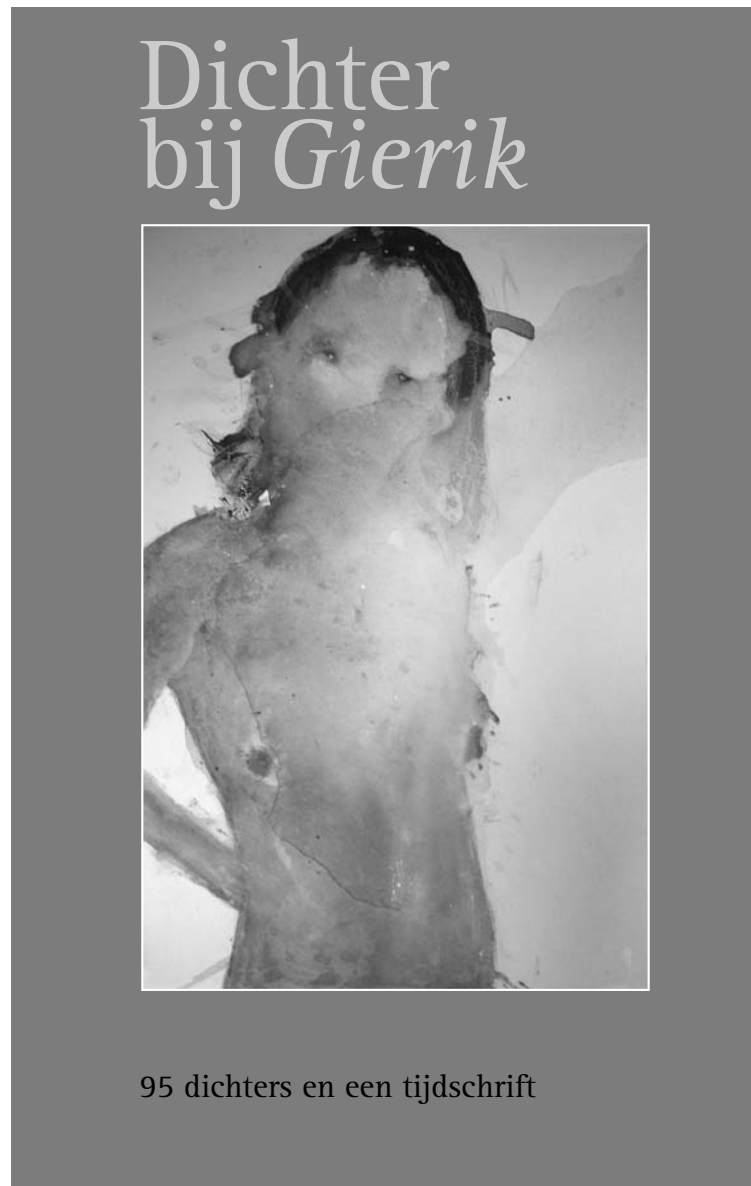
In het lentenummer 110 brengen we literaire en sociale bekentenissen van auteurs die zich buigen over de tragedies en trauma's van W.O. II in Antwerpen. ■

*de redactie van Gierik & NVT*

# Dichter bij *Gierik*

een aparte uitgave van *Gierik & NVT*,  
een keuze van 95 dichters die in de poëziegeschiedenis van 28 jaar *Gierik* verschenen

(selectie en samenstelling: Marc Zwijsen, cover: Indra Wolfaert, opmaak: Koen Vervliet)  
prijs 15 euro + 3 euro verzendingskosten (buitenland: + 5 euro) (geselecteerde dichters 10 euro),  
123 pagina's, 300 genummerde exemplaren, formaat: 125 mm x 205 mm



*Cover illustratie: Indra Wolfaert*

Te bestellen/betalen op rek.nr. IBAN BE26-0682-2376-9529, BIC-code GKCC BE BB  
van Gierik & NVT, Kruishofstraat 144-bus 98, 2020 Antwerpen, vermeld: 'Gierikbundel'

**Een uitgelezen en origineel eindejaarsgeschenk...!**

# Dichter bij *Gierik*

(foto's: Rudi Rysbrack)

Voorstelling dichtbundel in Letterenhuis, Antwerpen / 26 oktober



*Directeur Leen Van Dijk  
verwelkomt de cohorte dichters*



*Erik van Malder leidt het spektakel  
in goede poëtische banen*



*Steven Graauwmans steelt de  
harten met zijn freakshow*



*Sven Cooremans, Steven Graauwmans, Michaël Vandebril,  
Annmarie Sauer, Rolf Mulder, Henk Van Kerkwijk  
wachten geduldig hun beurt af...*



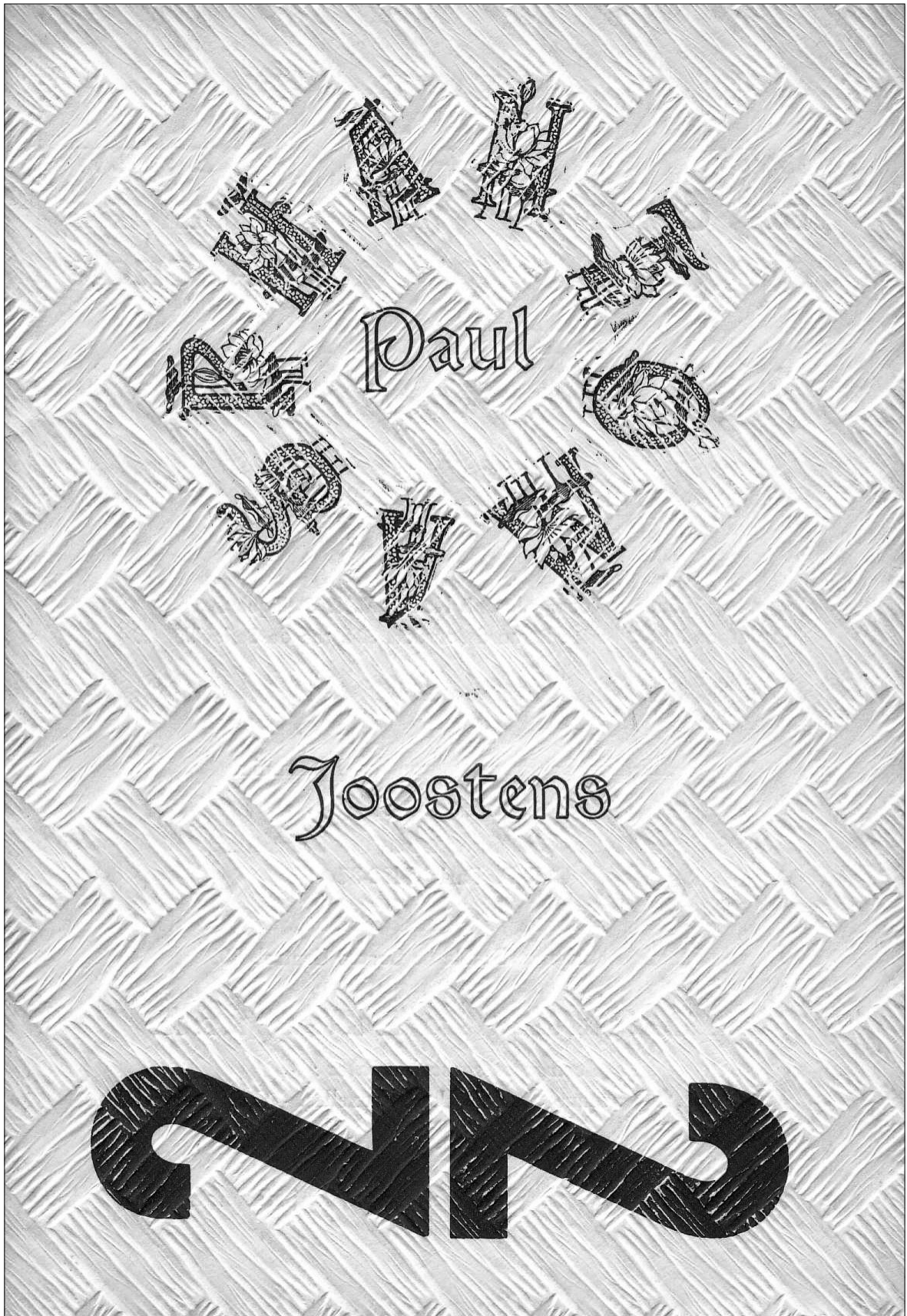
*Piet Brak, Frans August Brocatus, Philip Hoorne, Johan Van  
Oers, Hans Wap, Guy Commerman  
bereiden zich geconcentreerd voor...*



*De aula van het Letterenhuis wordt bezet door de fine  
fleur van de poëzie*



*Vriendschappelijk geroezemoes en glazengerinkel na de  
geslaagde performance*



*Paul Joostens - Phantomas*

Alain Germoz

## Herinnering aan Paul Joostens

De Antwerpse auteur Alain Germoz werd dit jaar 90 jaar. In volgende tekst haalt hij enkele herinneringen op aan Paul Joostens, die hij goed gekend heeft. De tekst is in het Nederlands, wat een kleine wereldprimeur is, aangezien Germoz al zijn vorige literaire teksten en ook poëzie in het Frans schreef. Het is de eerste keer dat hij zich aan het Nederlands waagt, hoewel hij perfect Antwerps kan praten.

Het is niet verwonderlijk dat ik de complexiteit van de mens voor het eerst ontwaard heb toen ik Paul Joostens leerde kennen, t.t.z. sinds mijn jeugd, en dat is lang geleden, want dan verzeilen we in het begin van de jaren 30. In tegenstelling met allerlei artiesten en intellectuelen die ik destijds bij mijn vader ontmoette (meestal als medewerkers voor zijn literair tijdschrift *Lumière*), had ik zeer vroeg de indruk dat Paul Joostens helemaal anders in elkaar zat. Ze hadden zeker allemaal hun, soms zeer uitgetekende, eigen persoonlijkheid. Toch had ik het gevoel dat ik er tamelijk dicht bij kon en ze zowel uiterlijk als innerlijk kon doorprikken, net of ze me psychologisch niet echt konden verrassen. Waarschijnlijk was dit een nogal hoogmoedige visie, gelet op mijn jeugdige leeftijd. Met Joostens lag dat anders. Onmiddellijk voelde ik de contrasten en wist dat hij nooit precies was zoals hij zich voordeed. Hij kon heel vriendelijk zijn, heel mechant, nijdig, sarcastisch, aardig, lief, vals, hypocriet en zo meer. Wellicht zijn de meeste mensen in zekere mate met hetzelfde belast, doch nooit is die complexiteit zo hevig en op zo een soms duivelse manier bij mij overgekomen.

Paul Joostens schreef verschrikkelijke dingen over Jan en alleman en desgevallend het tegenovergestelde naar gelang de gebeurtenissen (b.v. een 'slechte' kritiek van iemand die in een andere gelegenheid een vleierende tekst ten beste gaf) in brieven of in zijn dagboek. In een heel persoonlijke taal wat geest en stijl betreft, wat ook typisch was voor James Ensor en Jean-François Gailliard. Al was het bij Joostens vooral in het Frans, toch was het soms doorspekt met Vlaams of Antwerps en met uitdrukkingen van eigen maaksel. Gewone brieven waren dikwijls geïllustreerd en, als hij goed geluimd was, kreeg men er een 'Poezeloes' bij....

Elke namiddag stond hij op de loer om de jonge leerlingen uit de meisjesschool van de Eikenstraat te ontmoeten en, indien mogelijk, om voor hem te poseren. Wat zou men nu denken van zijn gluurderobsessies? Een pedofiel? Voor diegenen die daar hun twijfels over hadden, heb ik steeds laten opmerken hoe ziek de man was. Niettegenstaande verschillende chirurgische ingrepen was hij een vat vol venijn, eigenlijk een wrak, maar die van zijn kamer-atelier een andere wereld had geschapen, de zonderlingste die ik ooit bezocht heb, aan de overkant van de Meir en de meisjesschool van de Eikenstraat: in de Kolvenierstraat. De Franse benaming gebruikte hij niet, liever 'j'habite au Kolvenier'. Het klonk sterker dan 'la rue des Arquibusiers'.

De Poezeloezen, zoals hij ze uitbeeldde, waren tengere jonge meisjes, soms marionetachtig, helemaal niet seksueel aantrekkelijk, was het niet dat men, zoals hij, betoverd kon zijn door het zeer vrouwelijke gezicht van wie het ideale type reeds te vinden is in een houtskoolportret op bruin papier getekend in 1913 (privé bezit). Toen ik hem vroeg waarom hij vrouwenhoofden verlengde met zo'n mager lichaam met houterige benen, zodat het geheel meer aan een pop deed denken, antwoordde hij: 'Parce que la femme est un être mécanique'. Dat dacht Descartes van de dieren ook. Eigenlijk geeft dat simpel antwoord de sleutel van heel zijn werk, van zijn levensvisie en zijn aanhaat grenzende hekel voor de Natuur. Daarom vermeed hij het zonnelicht en staken er enkel kunstmatige bloemen in een vaas. 'Je houdt niet van bloemen?', vroeg ik. 'Toch wel, maar die daar zijn eeuwig. In de natuur en in mijn vaas zouden ze verflensen'. Spijtig dat hij *Les jardins statutaires* van Jacques Abeille nooit heeft mogen lezen; standbeelden die als planten uit de grond groeien, hadden hem zeker kunnen bekoren, maar de ro-

man van Abeille (geb. in 1942) bestond nog niet. Er waren in zijn atelier, tevens zijn woonkamer, tal van gothische elementen, echt middeleeuws, die uitstekend in harmonie waren met wat me het meest aansprak: zijn schilderijen van madonna's. Toen ik hem vroeg hoe hij ertoe kwam een verband te leggen tussen de middeleeuwse sfeer van zijn madonna's en typische gezichten van beroemde filmsterren (vooral Marlène Dietrich), synbolisch nogal tegenstrijdig, de hollywoodiaanse zeden in acht genomen, kreeg ik als antwoord: 'Maar juist daarom! In feite bestaat die contradictie niet...' Het werd me duidelijk dat hij al in het gezicht van zijn Poezeloezen op zoek was naar de vrouw die ze ging worden. En steeds werd men meedogenloos teruggestuurd naar zijn kunstmatige wereld, zijn wereld.

Het is zeker geen toeval dat er zoveel mechanische elementen te vinden zijn in zijn tekeningen en litho's, soms brutaal erotisch. Het is logisch dat een man met zulke vooringenomen inzichten veel abstracte objecten heeft verwezenlijkt, constructivistisch, abstracte assemblages en zo meer. Het is duidelijk dat de moderne strekkingen hem niet onverschillig waren en af en toe gaf hij er een dadaïstisch tintje aan. Ook in sommige schilderijen vindt men de tijdsgeest van de avant-garde terug, maar dit is duidelijk zijn ding niet, zoals zijn meest typische en belangrijkste grote schilderijen het aantonen.

Toen in de MOMA (Museum of Modern Art) voor de eerste maal Belgische moderne Kunst tentoongesteld werd, viel de keuze op Magritte en Delvaux. Ik vroeg onmiddellijk aan Alfred Barr, toenmalig directeur, waarom daarmee te beginnen als ze in Amerika Permeke, Fritz van den Berghe en Gust de Smet niet kennen? Het antwoord luidde: 'Daar is het te laat voor. Ik weet dat Permeke een grotere schilder is, maar ik vrees dat hij mijn landgenoten niet zou bekoren terwijl de kansen van Magritte en Delvaux beter liggen, want hier gaat de curiositeit spelen en men gaat zich allerlei vragen stellen.'

Nadien heb ik me afgevraagd: en hoe zou de Amerikaanse kunst haar evolutie hebben doorgedreven had de MOMA Paul Joostens tentoongesteld? Een vruchtbaar onderwerp, maar een loze hypothese. De bekendheid van deze op alle gebied bijzondere man reikte niet ver genoeg om hem plotseling als een icoon van de Belgische Kunst voor te stellen. En de Belgische kunstautoriteiten

lustten hem niet. Dat was natuurlijk wederzijds. Hij kon zo verschrikkelijk nijdig zijn. Ik zie hem nog met een sardonische glimlach in zijn handen wrijven toen hij me aankondigde dat zijn aartsvijand Floris Jespers naar Congo ging om daar te schilderen, en met een voldane stem voegde hij eraan toe: 'Tu sais, il paraît que la région où il va est très malsaine'... De relatie was vergelijkbaar met Walter Vaes en baron Opsomer. Walter Vaes heeft steeds zijn spijt geuit dat hij Opsomer niet vermoord had...

Men moge niet vergeten dat Joostens ziek was en een leven van pijn geleden heeft. Een lijdensweg die de Stad Antwerpen nog verergerd heeft met 'de Kolvenier' onbewoonbaar te verklaren. De verhuis naar een triestige plek in de Venusstraat was zijn doodvonnis. ■



Paul Joostens / collage

## Paul Joostens: geen toom, geen wet, 'wel' ik & kunst is luxe...

Paulus Joannes Joostens (Antwerpen, 18 juni 1889 – 24 maart 1960) zag het licht in de ouderlijke woning, Kasteelpleinstraat 23 te Antwerpen. Zowel langs moeders- als vaderskant stamt hij uit welgestelde burgerlijke families. Zijn moeder, Ludovica Josepha Theresia (1855-1922) is de dochter van Joannes Paulus Heyens, spiegelmaker en vergulder; vader Joannes Franciscus Ferdinandus Joostens (1845-1916) is meester steenhouwer en marmeerwerker.

In zijn kinderjaren was Joostens vaak ziek en steeds alleen, aldus Herman Oosterwijk in een in 1944 door de schilder geautoriseerde monografie. Pauls oudere broer werkte te Diest, zijn oudere zuster was in een pensioonaat te Gent. Zoals destijds gebruikelijk was in de besloten en muffe wereld van de gezeten burgerij had de jonge Paul meer contacten met het huispersoneel dan met zijn ouders. Het familieleven beperkte zich om zo te zeggen tot de plechtige feestdagen en de saaie, eindeloze zondagen. Hij vertoefde meest in de keuken en op zolder met de oude meid, die hem gebeden leerde prevelen. In de mansarde lazen ze iedere avond het rozenhoedje voor een klein altaar. Die vrome meid bleef tot in 1914 bij de familie Joostens inwonen – Paul was toen vijftwintig.

Hij genoot lager onderwijs in de katholieke eliteschool Instituut Nieberding in de Jacob Jordaensstraat, naar eigen zeggen 'een kweekschool voor deftige families'. Tijdens de zomervakantie van 1900 bracht hij een eerste bezoek aan Brugge. De stad maakte een overweldigende indruk op de jonge Joostens. Hij bleef 'sprakeloos staren naar de gebouwen op de pleinen en langs de reien'. Vanaf 1902 volgde hij de klassieke humaniora aan Het Jezuïetencollege O.-L.-Vrouw aan de Kunstlei (thans Frankrijklei). In dat jaar bezocht hij de epoqué-makende tentoonstelling 'Vlaamse Primitieven' in Brugge. Vanaf 1906 volgde hij avondles aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, waar hij vanaf 1908 dagonderwijs genoot. Het jaar daarop, in 1907, bezocht hij 'Bruges la morte', de gedenkwaardige tentoonstelling gewijd aan de Orde van het Gulden Vlies.

Aan de academie sloot hij vriendschap met Leo Bervoets (1892-1978), met wie hij ijverig het Antwerpse nachtleven verkende. In 1911 werd hij toegelaten tot het Hoger Instituut waar hij in 1913 promoveerde. Ondertussen had hij stage gelopen bij de gotisch georiënteerde architect Max Winders (1881-1982). Van die jaren dateren talrijke tekeningen van spits- of ogiefbogen, gewelfribben, figurale, vlakke, lopende, plastische en andere ornamenten van gotische bouworde – waar hij reeds van huize uit mee vertrouwd was dankzij het steenhouwersbedrijf van zijn vader.

In 1913 vestigt Paul Joostens zich als zelfstandige kunstenaar. Hij betreft een eigen atelier in de Korte St. Annastraat, het Hofke van Pelt. In die tijd was hij een dandy, die voor Maurice Barrès (1862-1923) en Fernand Khnopff (1858-1921) een bewondering koesterde welke hij tot op het einde van zijn leven nooit verloochend heeft', aldus zijn vriend Paul Neuhuys.

Joostens had inderdaad gretig *Sous l'oeil des barbares* gelezen, het eerste deel van de romaneske, autobiografische trilogie *Le culte du moi* (1888-1891) van Maurice Barrès, waarin hij zichzelf herkende. Aristocratische *dédain* voor de burgerlijke samenleving en cultus van het ik waren hem inderdaad op het lijf geschreven. Dat waren niet zijn enige affiniteiten met het symbolisme: 'Paul Joostens had een fin-de-siècle kunstenaar kunnen zijn met zijn spleen en zijn Weltschmerz, met zijn tergende angst en zijn visioenen van de dood,' dixit Phil Mertens.

In zijn plastisch werk reageert Joostens tegen de dorheid van de academische opleiding. Hij verwerkt grondig de verworvenheden van het impressionisme en van het luminisme en neemt in 1913 deel aan een collectieve tentoonstelling in het Cercle royal artistique, littéraire et scientifique in de zaal Arenberg te Antwerpen. Hij verkent en experimenteert simultaan uiteenlopende uitdrukingsvormen.

\*\*\*

Ter gelegenheid van de groots opgezette collage-tentoonstelling in het Centre de la Gravure et de l'image imprimée te La Louvière in 1998, onderstreepte Joost de Geest dat, voor wat België betreft, de geschiedenis van de avant-gardecollage in Antwerpen begint, anno 1916. (Om allerlei redenen, lijkt 1917 mij waarschijnlijker.) De Geest wijst daarbij op twee grote collages, respectievelijk van Paul Joostens (1889-1960) en van Floris Jaspers (1889-1965). Beide werken zijn slechts bekend van een foto. De collage van Joostens, te zien op een foto van ca 1971, waarop ook de maker figureert, was ongeveer twee bij drie meter. Uit een atelierfoto genomen door kunstschilder René Guette (1893-1976), blijkt dat het werk in 1941 nog intact was. Achteraf werd het echter in stukken gesneden. De Geest schrijft de vernietiging van het werk toe aan Joostens, wat hij echter niet documenteert. Wat er ook van zij, fragmenten bevinden zich in openbare en particuliere verzamelingen in binnen- en buitenland, alsook in de (internationale) kunsthandel. Aanvankelijk werden ze ten onrechte gehouden voor zelfstandige abstracte werken. In dat verband zijn de catalogi van retrospectieve tentoonstellingen in het I.C.C. te Antwerpen (1976) en het P.M.M.K. te Oostende (1989) onbetrouwbaar. Jean F. Buyck komt de verdienste toe als eerste de zaak rechtgezet te hebben en enkele van die collages correct te reproduceren met de vermelding 'fragment van een grote werk'. De collages van Jaspers, zowat anderhalve bij twee meter, figureert als achtergrond van de bekende foto van de gebroeders Jaspers met Paul van Ostaijen, gekiekt in het atelier van Floris Jaspers te Morsel Oude God in 1918.

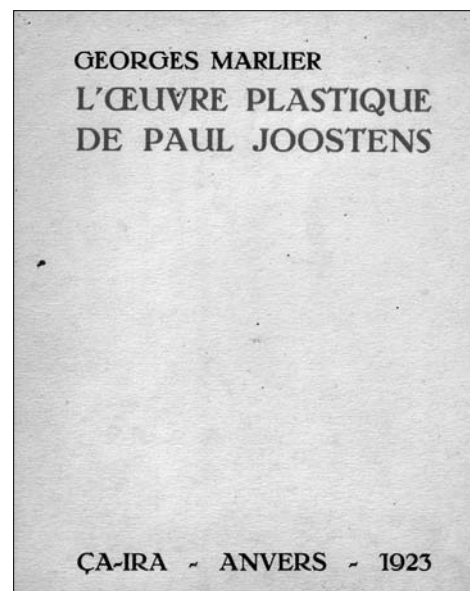
In de latere jaren zullen Joostens en Jaspers, die nochtans graag hun vroege wapenfeiten in herinnering brachten, geen enkele melding maken van die toch wel zo te zien belangrijke werken. Joostens zou zich wel ontpoppen tot de eerste belangrijke collagist. Ook Jean F. Buyck onderstreept:

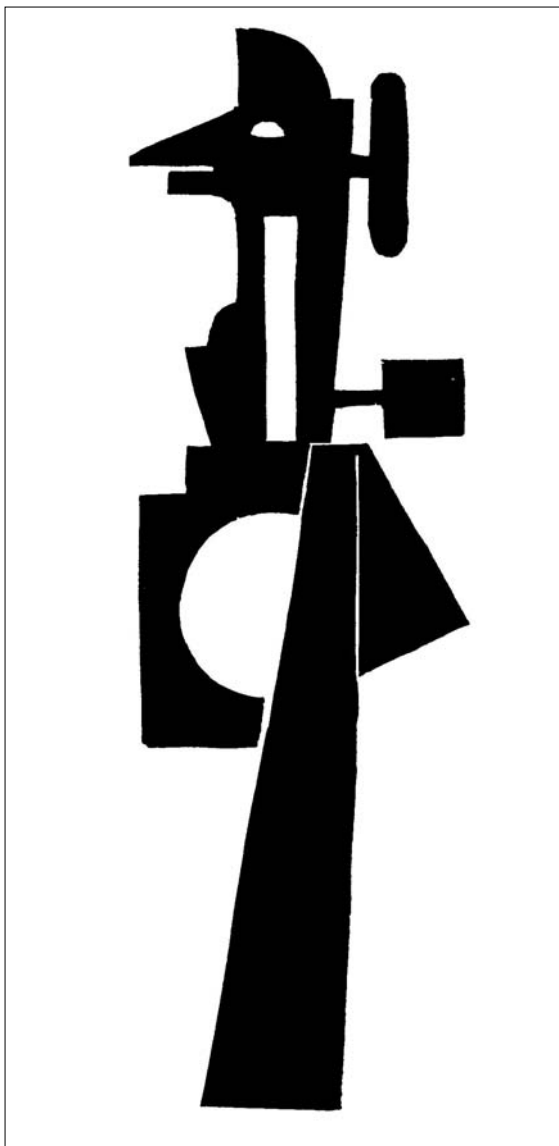
Joostens' merit as a representative of the international avant-garde in the early twenties is not due to his painting, but to his efforts in the field of collage, construction and assemblage. It is difficult to date some of these works accurately as the dates mentioned on them are sometimes doubtful.

Jean F. Buyck heeft het ongetwijfeld bij het rechte einde wanneer hij vooropstelt dat het zo goed als

zeker is dat de meeste door dada geïnspireerde werken geproduceerd werden tussen 1922 en 1925. Dateringen op grond van zogenaamde stijlkenmerken die niet nawijsbaar objectief gedocumenteerd worden, zijn in dit geval geheel onbetrouwbaar. Heel wat collages van Joostens worden zonder enige grond gedateerd van 1917. Contemporaine bronnen zijn echter betrouwbaarder dan wat uit tweede of derde hand gedeclareerd wordt. In 1923 publiceerde Georges Marlier (1898-1968) een monografie over Joostens bij de Antwerpse uitgeverij Ça Ira. Hij was een intimus van de schilder, zijn woordvoerder en vaandeldrager als het ware en hij liet geen gelegenheid onbenut om het werk van zijn vriend aan te prijzen. Joostens was bovendien bevriend met de gangmakers van het tijdschrift *Ça Ira!*, Maurice van Essche (1890-1964) en Paul Neuhuys (1897-1984). De monografie van Marlier kwam tot stand in nauw overleg met de schilder, wiens oeuvre in drie periodes ingedeeld wordt: 1913-1917, 1917-1921 en 1922-1923. Onder die laatste hoofding worden vermeld: 'Formations artificielles: Papier. Carton'. De getuigenis van Marlier dient wel degelijk in overweging genomen te worden:

*Au cours de ces derniers mois (c.v.m.), il a eu l'audace d'abandonner entièrement l'emploi des pâtes colorées et il a réalisé une série de compositions au moyen de papiers de couleur et de divers autres ingrédients, voulant se réserver ainsi le droit d'élire pour chaque circonstance les matériaux les mieux appropriés quant à l'effet particulier à obtenir.*





Salopes 3

Ook hieruit blijkt dat Joostens zich zowat anno 1922 (de datum vooropgesteld door Jean F. Buyck) grondig ging toeleggen op de collage en de assemblages, die hij weliswaar al voordien beoefend had. Ook Michel Seuphor (1901-1999) maakt gewag van 'papiers collés' structuren van Joostens, '1921-1923'.

\*\*\*

In 1916 sluit Joostens vriendschap met Paul van Ostaijen (1896-1928), die net als hij bezeten is door schilderkunst en film. Hij getuigde in 1928:

Het was tijdens de bezetting toen het boek van Gleizes en Metzinger *Du Cubisme* tussen de schilders van hand tot hand overging en ons door P.V.O in persoon werd toegelicht.



Salopes 4

Wij kregen aldus een zonderlinge P.V.O. te zien, een soort woordvoerder die ons de theorie voorhield. En zijne typiese verschijning als prekende Christus boeide ons vooral.

In versneld tempo schildert Joostens fauvistische, kubistische en futuristische werken. Met zijn eerste individuele tentoonstelling in 1917 oogst hij lof, zowel van Paul van Ostaijen, die als kunstcriticus debuteert en zich opwerpt als woordvoerder van de jongste generatie als van Ary Delen (1883-1960), assistent bij het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen.

Begin 1919 stuurde hij een brief met foto's van eigen werk en van werk van Floris en Oscar Jaspers aan Jean Metzinger (1883-1956). De drie brieven van Metzinger die destijds bewaard werden in

het Joostens-archief heb ik in 1966 of 1967 met toelating van Joostens' testamentuitvoerder mr. Jos Heinz kunnen inzien en citeren. De huidige bewaarplaats van die belangrijke verhelderende brieven, gedateerd 20 maart, 5 april en 20 april 1919, is mij onbekend.

In de herfst van 1919 wordt Joostens betrokken bij de oprichting van het tijdschrift *Ruimte*, uitgegeven door De Sikkels, de uitgeverij waarvoor hij het huismerk ontworpen had en waar een album gepubliceerd werd met tien reproducties van zijn werken en een begeleidende tekst van Paul van Ostaijen.

1920 werd een druk en bewogen jaar. Joostens publiceert plastisch en literair werk in de avant-garde tijdschriften *Ruimte*, *Ça Ira* en *Sélection*. Op 20 juli wordt hij door Paul van Ostaijen, 'de paus van Halensee' per bulla geëxcommuniceerd uit de 'H. Kubiesticke en Flamingantiese Kerk', een deels ludiek, deels ernstig incident waarover het laatste woord nog niet gezegd is. In de schoot van de samenwerkende vennootschap Novy, die opgericht werd o.m. met als doel Van Ostaijens tijdschrift *Sienjaal* financieel te ondersteunen, kwam het na de dood van de geldschietster tot hevige meningsverschillen tussen enerzijds Joostens en Jos Leonard (1892-1957) en anderzijds de gebroeders Floris en Oscar Jespers. De affaire Novy en de literaire ambities van Joostens komen ruim aan bod in diens brieven aan Leonard, waaruit 'een chagrijnig heer, wiens relatie met zelfs zijn "bentgenoten" uiterst precair was', tevoorschijn komt, aldus Jean F. Buyck.

\*\*\*

Van Ostaijen koesterde de hoop over een eigen tijdschrift te beschikken, maar met de miskraam van *Sienjaal* was die droom in rook opgegaan. In januari 1920 was er al sprake van een 'binnekort' te verschijnen *Sienjaal*, 'une revue d'extrême avant-garde', aldus Prosper de Troyer (1881-1961) in een brief aan Marinetti (1876-1944). Na het bezoek van Oscar Jespers (1887-1970) aan Van Ostaijen in Berlijn, kwam dit project in oktober 1920 in een versnellingsfase, maar in de eerste maanden van 1921 stond het vast dat het tijdschrift er niet zou komen. Daarbij hebben artistieke meningsverschillen, financiële belangen en karakteriële onenigheden een rol gespeeld. Paul Joostens stak de draak met het 'geëmancipeerde kubisme' en de 'ontindividualisering' – de twee sleutelbegrippen

van de Ostaijense kunstbeschouwing die voor de gebroeders Jespers evangelie waren. Hij weigerde uiteraard het manifest van Sienjaal te onderschrijven, waarvan de eerste regel luidt: 'Sienjaal zal zijn het orgaan van de constructieve richting in de nieuwe kunst, duidelijkheidshalve van het geëmancipeerd kubisme'.

Joostens heeft kennelijk literaire ambities, dat blijkt voldoende uit zijn lange epistels aan Jos Leonard. Hij minimaliseert en drijft de spot met het werk van Eug. De Bock (1889-1981), Marnix Gijsen (1899-1984) en Paul Neuhuys, maar vooral Van Ostaijen moet het ontgelden. Medio maart 1921 vergast Joostens zijn spitsbroeder op een gedicht en noteerde daarbij laconiek: 'straferder (sic) dan *Bezette stad* van P.V.O. en 200 dagen vroeger'. *Bezette stad* kwam pas in april 1921 van de pers, maar Joostens had via Oscar Jespers geheel of gedeeltelijk kennis gekregen van de tekst. Dat hij anterioriteit claimt inzake de aanwending van wat hij kennelijk impliciet beschouwt als 'dada'-achtig taalgebruik, wijst eens te meer op zijn literaire ambitie.

Te Lourdes op de beregen Ave Maria  
Avee AveeeeAveeee Maria  
AveeeeAveeeeAveeMari-ia-A  
Barege  
Je sui l'immacula nikse gedaen  
Bonjour Madame Blanse  
DADA Bernadette di Soubrelesous qu'est  
ce que se vous?  
Sain Sosef il est cocu  
Et là dessus Bernadette fi un petit pipi-  
bobo.  
't moest mor ni sijn soo gou Hm Hm!  
Op de barege Ari-i-i-a. ARIA

In diezelfde periode beschuldigt Joostens Van Ostaijen van plagiaat. Zowat twee weken na de toezending van zijn gedicht aan Leonard, maakt hij uitdrukkelijk aanspraak op het vaderschap van de sequentie 'Asta Nielsen' uit *Bezette stad*, 'oorspronkelijk gedicht van P. J. opgelicht door Peveo. Voor diegenen die 't zich nimmer herinneren zal ik het nog hier eens voor de laatste maal voordragen'. Hij citeert dan in extenso een tekst van zijn hand opgedragen aan Asta Nielsen, naar eigen zeggen geschreven in 1918: 'Algemeen opdracht tot de gemeenschap der onheiligen', en benadrukt nogmaals: 'Begrijpt ge Asta door mij verwekt, die opgelicht wordt door Peveo en tot 1921 moet wachten om geboren te worden onder de naam Astra.'



In zijn inleiding stipt Buyck aan: 'Of hij het ernstig meent, of dat het gaat om een mystificatie, is moeilijk uit te maken [...].'

Wat er ook van zij, globaal bekeken vertoont de tekst van Joostens in zover enige overeenkomst met Van Ostaijens sequentie, dat ze beide de Deense diva en de invloed, populariteit en magie van de film als medium tot onderwerp hebben (beide Pauls ondergingen grote invloed van de film, zij het dan op een totaal andere wijze). Conceptueel, programmatisch, technisch en stilistisch vertonen beide teksten nauwelijks raakpunten. Alleen de aanhef vertoont een oppervlakkig parallelisme:

Bij Joostens:

Asta, wees gegroet  
Koningin der Erotiek  
O.L.V. van Denemarken

Bij Van Ostaijen:

ASTA NIELSEN  
ASTRA  
Astra  
Ster  
Koningin            Onze lieve Vrouw  
Onze lieve Vrouw van denemarken

\*\*\*

In 'Paul van Ostaijen herdacht' (1928) spreekt Joostens zich serener uit:

Ik hoop, profeet Paul, kortelings het plaatsje van gevangenisalmoezenier (sic) te komen bekleeden, mits gij zoovriendelijk waart mij dit hierboven te bespreken. Wellicht zetten wij dan ons gesprek over onze Asta en de bootjes voort.

Het gesprek verder zetten over onze Asta... Niets plagiaat. De sequentie 'Asta Nielsen' van *Bezette stad* opgedragen aan Paul Joostens evoceert een (imaginair) gesprek tussen beide vrienden.

Van Ostaijen laat dat duidelijk blijken wanneer hij schrijft:

*Niet Paul J?*

*Ja Paul v O*

In de groteske 'Het gevang in de hemel', verschenen in *Opstanding*, 'Orgaan der Vlaamsche Clarté-groepen' in januari en februari 1921, wordt gevangenisalmoezenier Paulus-Franciscus Joostenius, opgevoerd als 'prokurist' (procuratiehouder) van de N.V. Hemel en Hel. De reeds vermelde bulla waarbij Joostens geëxcommuniceerd werd gefulmineerd op 20 juli, de groteske dateert van 17-25 augustus 1920. De 'prokurist' krijgt niet zonder reden Franciscus als tweede voornaam. In het opstel 'Het werk van Paul Joostens', verschenen in *Vlaamsch Leven* van 9 september 1917, wees Van Ostaijen op de 'uiterst godsdienstigen aard' van het werk van Joostens, 'als de prediking van den heiligen Franciscus van Assisen, een hoogtepunt van godsvrucht'.

\*\*\*

De verwickelingen rond *Sienjaal* en de samenwerkende vennootschap Novy hebben geleid tot de definitieve ontbinding van de legendarische 'Bond zonder gezegeld papier'.

Novy werd opgericht dank zij de financiële steun van Frédéric Speth (1851-1920), een pionier van de Antwerpse petrochemische en metaalnijverheid, medeoprichter in 1891 van de American Petroleum Company, die later met Standard Oil zou fuse- ren waardoor Esso ontstond. Hij was werkend lid (1908) en ondervoorzitter (1919) van het genoot- schap Kunst van Heden, brandpunt van Antwerps mecenaat.

Frédéric Speth bezat werk van Emile Jaspers (1862-1918), medestichter in 1885 van de kring Eigen Vorming. Na het vroegtijdige overlijden van Emile Jaspers op 6 mei 1918 werd hij in een lang in me- moriam-artikel herdacht door Paul van Ostaijen,

die ook de belangstelling van de beeldhouwer voor de fietsen en boks- en worstelwedstrijden deelde. De nabestaanden konden rekenen op de steun van Speth. Zo voltooidde Floris Jaspers in april 1918 een portret van Speth, met wie hij kennelijk een goed contact had en Oscar verkocht hem een beeld.

Op 6 september 1920 stuurden de leden van de 'Bond zonder gezegeld papier' een brief naar Speth om zijn mecenaat te solliciteren. Oscar en Floris Jaspers werden afgevaardigd om het dossier bij de zakenman te bepleiten. Geen maand later was de zaak rond. Speth was bereid het startkapitaal, 10.000 frank, ter beschikking te stellen. In ruil zou hij te zijner tijd werk van de betrokken kunstenaars kiezen. De statuten werden goedgekeurd door Speth en Oscar Jaspers nam de 'onder conditiën toegestane som' in ontvangst.

De doelstellingen van de s.m. Novy werden als volgt omschreven:

'een zaak van toegepaste kunsten in te richten met het tweevoudige doel: 1° het openbare leven in al zijn vertakkingen verfraaien; 2° kunstenaars werkgelegenheid te verschaffen.'

De vennootschap werd opgericht voor een termijn van twintig jaar, te beginnen vanaf 15 oktober 1920. Het maatschappelijk kapitaal was onbeperkt en 'samengesteld uit het door de leden onderschreven bedrag', nl. minimum 10.000 frank. Het kapitaal werd onderschreven door:

Floris Jaspers, kunstschilder: 2.400 frank  
Oscar Jaspers, beeldhouwer: 2.500 frank  
Paul Joostens, kunstschilder: 2.400 frank  
Jos Leonard, kunstschilder: 2.000 frank  
Edward Leonard, bouwkundige: 500 frank  
Albert Goris, letterkundige: 100 frank  
René Victor, hoogstudent: 100 frank

Tot onbezoldigde leden van de raad van bestuur werden verkozen: Jos Leonard, voorzitter; de gebroeders Jaspers en Paul Joostens, beheerders. René Victor werd aangesteld als commissaris, 'met onbepaald recht van toezicht en nazicht over al de werkingen van de Maatschappij.'

Winsten zullen jaarlijks als volgt verdeeld worden: 5% uit te keren aan de aandeelhouders op gestort kapitaal. Bovendien werd uitdrukkelijk gesteld: 'Het overige van de winst zal overgemaakt worden aan het groepement Sienjaal voor kunstmanifestaties.'

Novy aanvaardde opdrachten voor vignetten, licht-

reclames, meubels, behang, borduurwerk, kunstbloemen, kunstplakaten, etiketten, glasramen, objecten in porselein en aardewerk, fontein en kunstjuwelen. In de reclamefolder werd onderstreept dat de initiatiefnemers zich tot doel stellen

'het openbaar leven te verfraaien. Onze tijd eist stijl in al de vertakkingen van handel en nijverheid. Terwijl in den vreemde de toegepaste kunsten hoogtij vierten bleven wij ver achterwege. Wij willen door onze werking er toe komen het peil der buitenlanders te benaderen en hebben de overtuiging even voordelig en smaakvol werk te leveren; dit bijzonder door de verzekerde medewerking van de voornaamste kunstenaars, o.m. bouwmeesters, tuinarchitecten, schilders, beeldhouwers, meubelmakers.'

Die principiële belangstelling voor toegepaste kunsten was destijds allesbehalve uitzonderlijk en werd uiteraard ook gevoed door de bittere noodzaak een inkomen te genereren. De kring rond Jozef Peeters (1895-1960) waagde zich ook aan een dergelijk kortstondig experiment. In *Het Overzicht* staat te lezen:

'Voor alle binnenhuisdekoratie zich te wenden tot het biezonder bureel van 'HET OVERZICHT' dat in samenwerking met de KUNSTENAARSRAAD bij machte is aan zijn cliënteel de zuiverste en meest moderne resultaten te leveren. Beste financiële voorwaarden en gewaarborgd werk. Speciaal gelouterde arbeidskrachten op dit gebied: Afichen (sic), grafiek, boekopluchting, meubelkonstruktie, vaaswerk, emails, broderies, tapijtwerken, enz.'

\*\*\*

Novy kon nu van start gaan. Op 29 november 1920 meldde Oscar Jaspers: deze week zal de reklame gezonden worden.

En toen sloeg het noodlot toe: Frédéric Speth overlijdt op 8 december 1920. 'Dat is de grootste ramp die ons kan overkomen' schrijft Oscar Jaspers aan Van Ostaijen.

Hij was ons zeer genegen en wij verliezen onze grootste, enige steun. Het brengt ons wat in moeilijke ogenblikken. Voor die 10.000 F koos hij een schilderij van

Flor en P. Joostens. Leonard en ik moesten alles regelen. Zullen de erfgenamen niet moeilijk zijn. ik veronderstel dat dit geld van zijn persoonlijk fortuin komt. Dan zal de zaak wel gaan. Ik spreek met de mannen en regel alles wel.

Nu gingen echter de poppen aan het dansen. Op de vergadering van 27 januari 1921 kwam alles op losse schroeven te staan. Leonard en Joostens zullen het manifest van *Sienjaal* niet onderschrijven. Oscar Jespers parafraseert Joostens: 'Geen toom, geen wet, mijn ik, kunst is mijn luxe, eerst eten, dan cinema en misschien schilder ik dan nog wel eens, misschien ook niet meer'.

Onder het motto 'vivat nostri porte-monnoe' stelt Joostens nu alles in het werk om Novy te liquideren. De ellenlange en elkaar in sneltempo opvolgende, niet zelden navrante brieven van Joostens aan Leonard bewijzen ten overvloede hoezeer Joostens als volwaardige intrigant iedereen tegen iedereen in het harnas jaagt om zijn slag thuis te halen.

Wanneer hij zijn fixatie op de liquidatie van Novy even vergeet en zijn verbeelding de vrije loop laat, vloeien wel groteske teksten uit zijn pen. Zo bijvoorbeeld circa 7 mei 1921, wanneer hij vernomen heeft dat Van Ostaijen besloten heeft terug naar Antwerpen te komen. Na de spot gedreven te hebben met het geëmancipeerde kubisme waarvan sprake in het manifest van *Sienjaal* richt hij vooral zijn pijlen op Floris Jespers en schetst hij de triomfantelijke terugkomst van Paul van Ostaijen en het trieste lot dat hem, de geëxcommuniceerde, te wachten staat.

*Dan krijgt ge dat ingebouwde, ongekonstructiveerde, ongeschilderd slecht gerythmeerd, ineenvallend, littéraire, aan de natuur ontleend – wals symetrik werk van Péjé – Péjé die een hekel heeft aan Florjé – Want de orde woord is: voor de schilderijen van Florjé moet men buigen – !*

*En toen dacht ik aan een prijskamp van tamme duiven (drempel?) in een groot dorp – En Florjé zou de madolle halen van de tamste zwalpers – en in de groote straat zou Florjé veel van zijnen neus maken tot aan het groenkerkhof aan de Lievevrouwekerk. En Péjé zou de sukkelaar moeten spelen en altijd kobe spelen – ja baas, ja baas – En voor het beeld van Rubens zou Florjé zijnen diksten laten zien en een madolle aankrijgen – en al de andere Peepeeterkes zouden op hunne blote kukes allemaal slagen krijgen zooveel keren als het Florjé*

*zou behagen – En dan zou de Peveo uit den hemel komen en den pompier Rubens omwaaien met zijnen vurigen asem en alsdan aan de rechterhand van Peveo zou de Florjé met de joppe plaats nemen en dan zouwen al de wijven moeten défileren zooals dat aan de nieuwe pompier zou behagen – En in het dorp zouden er overal schilderijen in de vensters hangen en balonnekes vuurwerk op de Lievevrouwentoren en op 't sint anneke – En ze zouden een vuurken aansteken om mij te bruïen en al d'ander ketters die niet gelooven – En dan zou 't kermis zijn en dan zou den Reus nog uitrijen. En dan zouden ze ne steen plaatsen in blauwe arduin met gulden letters aan de huizen waar de Florjé woonde en dan zouden ze met de vacuum-cleaner al de schilderijen ontsmetten en ze vervangen door verf van het huis Florjé – vischwinkel – bestelt ten huize – en daar zouden overal portretten van hem staan en klein portrettekes van Peepeeters – om 't verschil te laten zien en caricaturen van mij natuurlijk om mij klein te maken en te ridiculiseren zooals dat past. En dan moeten al de bankiers en rijke madams de mauw worden gefleemd en bloemekes in 't blauw gestoken omdat ze Florjoppeschilderijkes zouden koopen met veel slecht sukkadecubiek of een ander woord aan t'orde van den dag, en we moeten allemaal heel braaf zijn en op ons kniekes vallen en lezen dat onze lieve Peveo toch gelukkig mag zijn en veel over ons mag schrijven en dat hem mag nederdalen met Sinxen zooals den heiligen geest – en veel worsten medebrengen uit Berrelijn – Dat zal een leven zijn – dat zal vroolijk wezen –!*

In de chaotische brieven en teksten die Joostens naar Leonard stuurt, krijgen niet alleen zijn whipping boys het in vaak hilarische termen te verduren, maar blijkt vooral hoe de ontbinding van Novy een obsessie geworden is. Het komt erop aan het door Frédéric Speth ter beschikking gestelde startkapitaal zo snel mogelijk te verdelen. Oscar Jespers, die 'alles zou regelen' en het geld geplaatst heeft bij de Banque Hollandaise te Brussel (waar Stan van Ostaijen, de broer van Paul, kaderlid was), krijgt Joostens te horen dat Leonard op ontbinding uit is, terwijl Leonard de zwarte piet doorschuift aan Joostens. Uit de analyser van de door Jean F. Buyck gepubliceerde brieven – een ware Fundgrube – blijkt echter voldoende dat vooral Joostens een geniepig, navrant spelletje speelt, ook tegenover Leonard. (De brieven van Leonard zijn niet gelokaliseerd, zodat dit oordeel noodgedwongen eenzijdig is.)

Oscar Jespers deelt Van Ostaijen mee:

P.J. en Jos. L. zijn twee gemene kerels.  
J.L. beschuldigt P.J. in een brief aan mij  
zijn geld terug te eisen uit Novy – P.J.  
doet zelfde van Jos. L. Wat zeker is dat  
beiden gemene toeren willen spelen.

Naast karakteriële wrijvingen en kunsttheoretische meningsverschillen drijven nu financiële overwegingen het pijnlijke conflict op de spits, waarbij Joostens van zijn hart alleszins geen moordkuil maakt.

Ondertussen wist hij dat 'de messias' op komst was. Van Ostaijen arriveerde inderdaad medio mei, dook onder bij Oscar Jespers, nam contact met zijn advocaat en meldde zich dan bij de rechtbank.

Joostens klimt geregeld koortsachtig in de pen. Na 12 mei schrijft hij ter attentie van Leonard een burlesk stuk in vier tonelen met als thema 'alle dijken breken' – een verwijzing naar de sequentie 'Einde van De Kringen naar binnen' van *Bezette stad* ('misschien wordt eens // de nood zo groot // alle dijken breken').

De Flospe met zijn lamp en zijn Joppe  
assisteren aan het breken der dijken. [...]

Isadora Duncan neemt les in 't geëmancipeerd cubisme. [...]

Het sashuis spoelt door en over en over  
zich zelve heen neer tot een vliedende  
vloed van water.

Zoolang de Leeuw kan zwemmen zoo-  
lang hij voeten heeft. Crème-glace vloed.

[...]

De Peveo is aan wal gespoeld. Hij herin-  
nert zich niets meer van 't verleden. Pééjé  
is zinnens zich in een klooster terug te  
trekken. Of hij ditmaal zijn roeping zal  
gevonden hebben? Flosjepeerd is tanden-  
trekker geworden. Daar de dijken afge-  
broken zijn is alles toegelaten. Dadelijk  
mag iedereen een fluit zetten. [...]

Honderd jaar later – Al de kubisten komen te-  
rug onder de gedaante van tam geworden wilde  
beesten. Zij bezoeken de museums en herkennen  
hun gewrochten bij middel van microscopen.

Joostens lijkt wel geobsedeerd door *Bezette stad*.  
Joostens pasticheert niet alleen de tekst, maar imi-  
teert ook de ritmische typografie.

Pijpekoppen Potten Kapotte katekoppen  
Poolse paardendrek pieten pieze pijpen  
zegt de strijkijzer vogelschrik Cou Cou  
Einde der kringen naar buiten.

Mijnheren zouden we niet beter doen  
onze handen te wassen, papier te  
respecteren, inkt te sparen en pennen te  
laten roesten.

Abandons Pouvrange, on a assez travaillé!

[...]

De belforten herbrokkelen hun gebrok-  
kelde forten van bellen zou onzen grooten  
dichter Péveo zeggen als hem aan 't kal-  
fateren was. Geschut.

[...]

Bolewo Bolewi – Zatarmonika

Zustermonika

ramioniaka

Peveo wat kunt ge nog veel van mijn  
leeren!<sup>34</sup>

In die periode schrijft Joostens in ijlt tempo meer-  
dere pagina's per dag, waarin hij zijn state of mind  
uitstort.

Hij is verweekeld in familiale toestanden, die ui-  
teraard rond geld draaien. Joostens' moeder wordt  
gemanipuleerd door haar schoonzoon, die hem be-  
schouwt, in de parafraserende woorden van Joos-  
tens, als

een vuile polak die eet en slaapt en brast  
(men weet niet waar) geen duit ver-  
dient, un fainéant, un vaurien quoui, un  
raté, un déséquilibré, un bon à rien, un  
va nu pied. Na.

Joostens ontleent het (familiaire) tussenwerpsel 'na'  
(met korte a) aan het Frans. 'Na' betekent zoveel  
als 'ziedaar', 'voilà', in welke betekenis het ook als  
Vlaams-Brabants dialectwoord aangetroffen wordt.  
'Na' wordt vooral gebruikt in de kindertaal die hij  
geregeld aanwendt of pasticheert.

Die familiale spanningen, die onder meer te maken  
hebben met de compensatie voor de bruidsschat  
van zijn zuster en de bestemming van immobiliën,  
komen bij herhaling aan bod. Dat geeft aanleiding  
tot scherpe uitvallen tegen de burgerlijke mentaliteit.

Bovendien maakt Joostens een duidelijk diep  
depressieve fase door. Hij zinspeelt af en toe op  
zelfmoordgedachten, wat in zijn latere briefwis-

seling nooit meer aan bod zou komen, ook naar het einde van de jaren veertig, begin jaren vijftig, toen hij zware en fysiek uiterst beproevende gezondheidsproblemen had.

Wat er ook van zij, in het najaar 1921 kon Joostens triomfantelijk aan Leonard melden:

Gisteren was Flor J. bij mij en zegde mij dat men naar mijn handteken wachtte om de 2.500 F te overhandigen (dus idem voor u)... Leandre (broer van Fl. Jespers) is met de liquidatie belast.

Zijn conclusie luidde opgetogen:

Zie zelf: wie staat er vroeg op: de pizewieten, de bruinpaters, de boeren en al ander ongedierte gottes. Wie slaapt er tot 11 heures: ikke – de rijke mensen – de slimmeke die 't huis goed vinden – en al ander soorten van gelukkige vossen die leven in 't lui lekkerland.

\*\*\*

Ondertussen was dada al een paar keer op de voorgrond getreden. In het najaar van 1921 stelt Joostens nu kordaat vast: *'En daar kwam een grote dada-spons die er over ging en die kwam: uit – fini met al die zever.'*

Nog voor de publicatie van *Salopes*, de plaquette die betekenisvol opent met 'Bonjour Dada' en waarin hij uitdrukking geeft aan zijn universele walging en cryptische verwijzingen naar Van Ostaïjen en Clément Pansaers verwerkt, schrijft hij aan zijn boezemvriend Jos Leonard:

*Wurst aan al d'officieel theater pallieterij.  
Af met 'ikke de jan ik kan het' ziet is wat d'akkik kan.*

*Maar nu is het uit. Out, aus – met de mé-tier.*

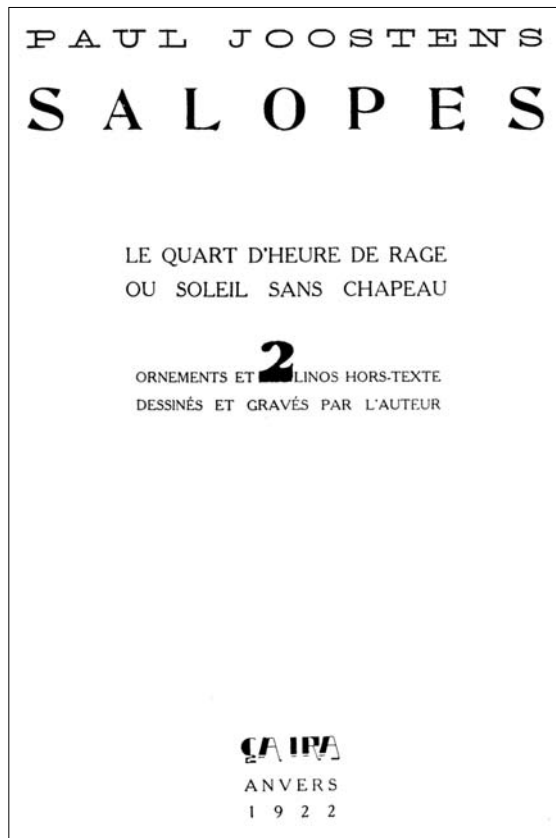
*En ook met de verzorgde châssis, cadres, doek, verfsmosserij enz.*

*Tiens c'est ravissant cette toile-là. De la peinture solide*

*De l'art*

*Plus de nature morte, plus de portraits,  
plus de mionistres, plus de ministères, plus  
de bourgeois, plus de nus, plus d'habillés,  
plus de déshabillés, plus d'amateurs, plus  
d'artistes...*

*Da – Da*



In datzelfde jaar 1922 toont hij voor het eerst dadaïstisch werk op een door Ça ira georganiseerde tentoonstelling.

Joostens stelt uitdrukkelijk dat dada 'elke groepering of programma-uitvoering' uitsluit. Dada is immers een soort van 'nieuwe orde', een ongenaakbare vorm van 'verzet tegen het praalvertoon van grote, erkende, onomstootbare celebrititeiten en tegen officiële kunstproductie'. Dada streeft naar innerlijkheid, heeft altijd bestaan, staat negatief tegen elke kunstuiting, 'zonder programma, open en bloot, van elke filosofie ontdaan':

*De burger zegt – kan ik dat naast De Nachtwacht van Rembrandt plaatsen of naast de Madonna van Rafaël? Dada zegt, ik wil niets plaatsen naast die verhoereerde dingen want ik heb er geen zake mee.*

De collectioneur wordt vaak door Joostens opgevoerd en genadeloos gekarikaturiseerd als een pretentieuze bourgeois, maar voor het volk heeft hij ook geen goed woord over:

*'La bourgeoisie – un milieu froid, on y gèle. Le populo – un milieu sale – qui dégoûte.' Kunst voor het volk is dan ook larie: 'L'Art pour le peuple! Quelle blague. L'art pour l'élite all right. L'art pour soi-même et pour autrui, s'il en reste.'*

De contradicties eigen aan Joostens' complexe persoonlijkheid hebben geleid tot een eenzelvige vorm van dadaïsme, een dadaïsme van eigen brouwsel, dat helder en genuanceerd door Rik Sauwen benaderd werd:

'Terwijl hij al wat natuur is verafschuwt, kan hij niet anders dan (...) zijn zuiver instinct volgen. Joostens is zich trouwens volledig bewust van deze tegenstelling; zonder overdrijving kan men dus beweren dat indien er een œuvre van Joostens bestaat, dit grotendeels buiten zijn wil om is tot stand gekomen. Hij mist echter de moed en de wilskracht om dit œuvre te vernietigen; hij zoekt derhalve zijn toevlucht in een dadaïstisch anti-œuvre waarin hij dezelfde thema's in zuiver dadaïstische zin ontwikkelt. Hierdoor schakelt hij weliswaar de kunstvirus niet uit, maar hij slaagt er in dit op te vangen door een extreem nihilistische modaliteit van zichzelf, waardoor elke kunstuiting

uiteindelijk elke betekenis verliest.'

Schilderen als 'virus', als biologisch geankerde noodzaak enerzijds, het intellectueel inzicht dat elke vorm van kunst op zich zinloos is, anderzijds. Joostens was zich aldus scherp bewust van een fundamentele problematiek die tot op heden bijzonder actueel blijft: elk werk dat zich als antikunst manifesteert, blijft sowieso kunst.

De probleemstelling of iemand al dan niet tot Dada gerekend moet worden, kan afgedaan worden als strijdig met de geest zelf van dada – voer voor historici en comparatisten, een poging tot recuperatie en gelijkschakeling. Wat er ook van zij, in tegenstelling tot Phil. Mertens, Jo F. Dubois en Marc Dachy die onderstrepen dat de echte geest van dada Joostens vreemd was, brengen Jean F. Buyck, Jean Paul Bier, Paul Hadermann en Rik Sauwen grote waardering op voor zijn geschriften, die ze als typisch dada kenschetsen of als alleszins sterk gerelateerd aan de invloedssfeer van dada.

In illo tempore was het echter allemaal duidelijk. De avant-gardistische criticus Georges Marlier – met Van Ostaijen de vroegste verdediger van het werk van Joostens (en trouwens ook van de Jespersen) – onderstreepte in 1923 dat de vergelijking tussen Joostens' gecompliceerd geestelijk raderwerk en dada zich vanzelfsprekend en onweerstaanbaar opdringt: grondige afkeer van het 'gezond verstand', verbitterd individualisme, absoluut onlogisch denken. Dat Joostens zich leende tot het beoefenen van deze 'import-kunst' vond zijn vriend Leonard vreselijk: Vlaamse kunstenaars mogen zich niet 'stelselmatig tot verbasering lenen' onder het mom van 'kunst-internationalisering'. Maar Van Ostaijen repte met geen woord over de dadaïstische werken van Joostens, waar hij blijkbaar geen voeling mee had.

\*\*\*

Joostens was een hardnekkige en excentrieke individualist, een geboren provocateur die ten volle en uitbundig, wellustig en zelfkastijdend zijn innerlijke tegenstellingen beleefde en botvierde. Als anarchistisch stadsmens in merg en been walgde hij van natuurlijk groen (net als Mondriaan en Marnix Gijsen), schuwde het daglicht en voelde zich nergens beter dan in de geborgenheid van een donkere bioscoop. Zijn voorkeur ging immers 'naar de schijnwerpers en niet naar de zon, naar

de loeiende scheepssirene op de Schelde en niet naar het frisse gezang van de nachtegaal, naar het gotische kapiteel en niet naar de loofboom', aldus Rik Sauwen.

Wandelen bleef beperkt tot de oude stadskern. De leien oversteken, met al die bomen (toen), was een ware foltering. Een bezoek aan zijn vriend Neuhuys in het verre Deurne was zo iets als een expeditie in de rimboe. Hij hield niet van de natuur, schreef Neuhuys eufemistisch:

'Ik verafschuw natuurspektakelen, zei hij, en het water vooral. (...) Als mijn vrouw in de zee gaat, schat ik ze geen vijf cens. Ik zou liever sterven dan in dat smerige vuil te gaan. (...) Ze moesten de zee dichtmaken, dan zouden er geen duizenden villa's bestaan vol stommeriken en zeecabines en kreukeltjes, enfin al dat onnozel gezever.'

Aan Jos Leonard vertrouwde hij toe:

'Als u me zegt Dada, dan zie ik een ingenieurstekening'. Dat was heus meer dan een impliciete verwijzing naar Picabia's tekeningen. Illustreerde Joostens zijn brieven niet met tot onderdelen van machines en toestellen gedeconstrueerde en geconstrueerde lichamen?

\*\*\*

Onlosmakelijk verbonden met zijn haat voor de natuur komt Joostens' pathologische misogynie in tientallen teksten tot uitdrukking. Vrouwen? 'Au lieu d'être nos sœurs, nos compagnes, ce sont des bêtes voraces'. Of nog: 'Si j'étais avec elle dans une chambre, je préférerais fuir. Autant s'enfermer dans un jardin zoologique dans une cage de tigre.'

Trouwens:

'Le jeu de sexe? Quelle horreur, quelle aberration, quelle monstruosité, quelle gymnastique énervante – on ne peut s'imaginer jusqu'à quel point ça m'embête de faire l'Amour. (...) C'est une corvée et une saloperie.'

Eva, zegt Joostens, 'is nog steeds de geestelijk minderwaardige, de ten achter geblevene'.

De vrouw is de ultieme grap van de schepping, dé vijand bij uitstek, ook al *omdat ze geld kost* (en Joostens' gierigheid moest niet onderdoen voor zijn misogynie), een klacht die hij geregeld in krasse bewoordingen formuleert. 'Elles ne vivent pas seulement de nouilles mais de tout ce qui sort des grands magasins!'

\*\*\*

In Joostens' donkere levensvisie, die hij met bittere humor en zelfkwellend cynisme etaleerde, klonk wel soms iets van meewarigheid door, maar ruimte voor sociale bewogenheid was er niet, tenzij dan als mikpunt van vernietigende spot. Als gedeclassificeerde bourgeois zong hij in alle toonaarden de lof der luiheid, een uiting van heimwee naar het materieel kommerloos aristocratisch bestaan waar hij bij Gods genade recht op had.

*'Il serait facile de ne rien faire – Tout est provisoire – y a qu'à se reposer.'* Joostens kende het oeuvre van Pansaers en diens lof der luiheid was hem uit het hart gegrepen, te meer daar hij rond 1925 het dieptepunt van zijn crisis beleefde (niet alleen artistiek, maar ook als gevolg van allerlei familiale toestanden rond erfeniskwesties en van zijn moeilijke relatie met Mado, die hij ondertussen gehuwd had).

'ik zeg zo tegen mijn eigen lief; lief schapeke, ge zijt al een tamelijk oud beest, ge zijt 36 jaar en g'het 100.000 frs om van te leven. 't Is niet veul, maar ge moet het er mee stellen – on de schoon kunste zulde niet veul nimmer doen. 't Is stank voor dank – en gloria victoria zut. Veul heldendaden zulde ook nimmer doen. Als ge nog is een ander lief schaap tegen komt, denkt eerst on uwe portemonnee.

'(...) Gaat ge in't koekskesfabriek bij De Beukelaer dan verdient ge 3 frs per uur. En ieder content, want ge fabriceert koekskes. De mensen willen iets voor hun geld – als ge hen iets voor niets geeft dan slaat ge de bal mis. Daarom is het verstandiger geen kunst te fabriceren of ze moet verkoopbaar zijn.'

'De rijke mensen willen absoluut dat er gewerkt wordt – en de slaven werken

gaarne. Daar ik geen slaaf wil zijn en niet rijk ben doe ik gewoon niets. Ik laat d'ander rijk zijn en slaven. Ik zit nog altijd bij de stoof, en ik leef.'

\*\*\*

Joostens was bezeten door literaire ambities. Hij was sterker uit op erkenning als schrijver dan als plastisch kunstenaar. *Salopes* werd echter nauwelijks opgemerkt, en in eigen kring werd zijn literaire arbeid in het beste geval afgedaan als de buitenissige bevlieging van een schilder (zo vergaat het vaak met dubbeltalenten). Leonard vond het boekje maar niets, Seuphor gunde het slechts een korte vermelding, Van Ostaijen zweeg in alle talen. Joostens vierde dan maar zijn schrijfdwang bot in burleske brieven en teksten boordevol ingehouden of integendeel breed uitgesmeerde woede. Hij gaf lucht aan zijn diepste gevoelens in een idiosyncratische, soms trefzekere maar altijd koddige mengeling van Nederlands, Antwerps en gemeenzaam of deftig, soms archaïserend Frans, dit alles af en toe gekruid met een scheutje keukenlatijn. (Bovendien pasticheert hij ook in brieven het kindertaaltje van Mado.) Door middel van grillige associaties en inventieve variaties haalt hij de verheven taal neer en verheft volkse, vulgaire wendingen tot speelse pastiches van de hoofse stijl, die hij wel degelijk beheerste, althans in het Frans.

Op 7 april 1925 schreef Joostens een brief aan zijn vriend Fernant Berkelaers waarin hij een aantal obsessionele thema's bespeelt. Hij affirmeert zijn afwijzing van de traditionele schilderkunst (schilderen met olieverf), kiest resoluut voor nieuwe materialen en steekt de draak met collectie-neurs. Uiteraard geeft hij ook lucht aan zijn hekel aan Floris Jaspers die zijns inziens uit alle macht werken voor de parvenu's borstelt, weelderige en ontzagwekkende, ja, zelfs achtenswaardige schilderijen. Jaspers beaamt het leven en misprijst elke vorm van schilderkunst die de draak met de kunst steekt. Jean F. Buyck, tekstbezorger van de brieven van Joostens aan Leonard, onderstreept dat Joostens' vijandige gevoelens 'zeer zeker geïnspireerd [waren] door verschillen in temperament en karakter, zowel als door divergerende kunstopvattingen, al speelt zeker tegenover Floris Jaspers het jalousie de métier een niet te onderschatten rol. Oscar lijkt het mikpunt vooral door zijn steilere beginselvastheid in de 'kubistische leer', waar Floris vooral belaagd wordt met sarcasme

betreffende zijn productief schilderschap.'

'Bij ons verheft de gevierde schilder zich op een voetstuk. Het publiek is weg van grote meesters, zij die zware, penibele schilderkunst produceren, die verkocht wordt voor haar gewicht in goud.

De imbecielen die het atelier bezoeken zeggen:

Meneer Jaspers, laat ons een stuk doek zien (doek is duur), laat ons dure verf zien, een goed opgespannen doek in een mooi vergulde lijst.

Zo zijn er ook in de musea – alles wat zich in musea bevindt is heilig – Musea dienen daarvoor. Wij (de imbecielen) zijn naar het atelier gekomen om te zien of de Traditie van de olieverf nog altijd voortleeft. Er moet er nog wat overblijven voor onze achterkleinkinderen.

Het hangt uitsluitend van ons af, wij alleen (de imbecielen) beslissen of uw schilderkunst ja dan neen traditie waardig is.

En om onze trots (van de imbecielen) te strelen, zeggen we dat uw werken niet even volmaakt zijn als die van de musea (die niet te evenaren volmaakt zijn).

Maar ja, dat is eigen aan de wisselvalligheden van de huidige tijd.

Desalniettemin wij (de imbecielen) appreciëren de prestatie, vooral de Arbeid, de ontberingen die ze meebrengt, de inspanningen waarvan ze getuigt. We zullen er met onze vrienden over spreken en misschien zullen onze vrienden iets kopen. Kunst, dat zijn grote dingen die naar musea gaan of naar geleerde genootschappen die zich toeleggen op het schilderen met olieverf. De schilderkunst heeft ook haar vorsten, opperpriesters en profeten (critici). En vooral pausen die oordelen over moeilijke dingen die veel waard zijn. Hoe ouder ze zijn, hoe waardevoller. Binnenkort zal men de kinderen mogen snijden en de ouden van dagen zullen les geven in kuisheid. Ge moet te laat komen, ge moet achteromkijken.

Dat heeft trouwens allemaal geen belang vermits er alleen maar koeien zijn moeten we d'er maar op schijten.

Hetgeen te bewijzen was.  
 Merde pour l'art.  
 De grondwerkers van de rue Javel hebben gelijk  
 men weet niet genoeg te waarderen: glas,  
 rubber, wit hout, vilt, nikkel en ander  
 materiaal bijvoorbeeld stront wordt niet  
 genoeg gewaardeerd.'  
 (Ingekort, in eigen vertaling.)

In een andere brief deelt hij laconiek mee: 'Je vis en petit monsieur tranquille retiré des affaires Moi, voyez-vous, j'ai aboli les couleurs – la matière suffit.'

\*\*\*

In het enorme corpus van Joostens' koortsachtig en in ijlt tempo neergeschreven teksten komen woorden van waardering voor collega's nog dunner gezaaid voor dan evenwichtige afgewogen oordelen. Daarbij staan ze nog steevast in een ambigue context te lezen.

Van Ostaijen krijgt de volle lading en wordt bij herhaling van letterdieverij beschuldigd (hij zou onder meer een gedicht van Joostens geplagieerd hebben...); Jozef Peeters is een 'pygmee' die over zichzelf zegt 'Ich bin die reine Kraft des Wissens und des Willens', maar als het erop aankomt is 'Joske Pee' verdwenen en 'krabt de peekens in de keuken van Pelagie en verricht alle verdere maquereau-achtige huiswerken'; E.L.T. Mesens is een 'meisje uit Brussel', Em. Maeyens is representatief voor de 'Achterlijkheid, de kleingeestigheid, de deductie A door B, de nuchterheid, enz.'; Marnix Gijsen is 'ne chicke type als hij het schrijven links laat liggen'.

Naar aanleiding van een groepsfoto van André de Ridder, Paul-Gustave van Hecke, Georges Marlier, Gust de Smet, Fritz van den Berghe, Marc Chagall, Floris Jaspers, Edgard Tytgat, wordt hij nog maar eens woedend:

'moi je dis qu'ils ont tous des sales gueules et c'est des pieds, des lèche-Q, des m'a-tu-vu, des arrivistes et des arrivés en retard'.

Later zal hij zich nog gemeen verheugen over het failliet en de gedwongen openbare verkoop van de fabuleuze collectie van galerie Le Centaure.

Jean F. Buyck, aan wie de editie te danken is van Joostens' vaak hilarische maar bij wijlen ook navrante brieven aan Jos Leonard, noteert diplomatisch:

'Velen zullen zich allicht deze liefतालigheden beschouwen als een typisch 'Antwerps fenomeen' onder kunstbroeders (...), toch laten die vitterijen een wat wrange smaak na.'

Inderdaad, bij de lectuur van heel wat brieven van Joostens komen alle versleten gemeenplaatsen met betrekking tot 'artistiekeerigheid' grimmig maar vanzelfsprekend tot leven. Je wordt inderdaad veelal met niets meer geconfronteerd dan met het soort denigrerend geroddeld dat, gehuld in gespieerde taal, in zogenaamde artistieke kroegen opgeld doet. Het is echter een bekend verschijnsel: het papier is minder geduldig voor trivialiteit dan het oor, en wat in de hitte van het gesprek nog op rake satire kan lijken, blijkt plots, eens het neergeschreven is, de onbeholpen uitdrukking van paranoïde agressie en ondermijnende frustratie.

Naar het einde van de winter van 1926 komt Paul Joostens tot een ontgoochelend inzicht. Hij deelt Seuphor mede:

'Je ne suis bon a rien. Le qu'attend t'on et le qu'à quoi bon et let out à l'eau et le juste assez tout cela fait que se lever, se laver, marcher tout est trop. Alors on lit les journaux on lit: on demande – offre d'emplois etc. mais ce n'est pas tout cela, c'est la 'Nonchalance'. 'La nonchalance' mène à tout condition d'en sortir. La question se pose: En sortira-t-on? Ensortiraton – Ensor tira ton – Tiron taine ton ton. Et ainsi de suite. (...) Ma carrier artistique se termine en 1923. Je me surv vis depuis. (k.v.m.) Tout est couru et il ne sert plus de courir car on part toujours en retard.'

Maar zowat een halfjaar later, eind 1926, slaakt hij een vreugdekreet:

'Poupoule fait de la peinture (...). Son seul modèle et père nourricier est le grand et unique Memling. (...) Chaque jour mes yeux baignent la Pureté des Primitifs au soleil nègre. (...) Peinture = Plénitude absolue.'

De crisis was overwonnen, de gotiek zal Joostens nooit meer loslaten.



\*\*\*

Een aantekening uit Joostens' dagboek van 1929 illustreert zijn opvattingen en bewijst ten volle dat, naast scheldkanonnades, deze fulminator van formaat ook scherp redeneren kon. De formulering is nogal onhandig en verward – het gaat hier immers om een echte dagboekantekening, niet om een op publicatie afgestemd afgerond betoog – maar de gedachtegang is wel degelijk strak.

In de middeleeuwen, zegt Joostens, was het geloof de kern van een allesomvattend wereldbeeld. De kunst was uitstraling van en gaf plastisch vorm aan dat afgetekend geheel. Vandaag is het geloof een zoeken naar het transcendentale, naar het bovenzinnelijke, naar het overschrijden van de ervaring. Daarbij speelt de culturele traditie – lees: de christelijke overlevering – onderbewust een rol, ook al als reactie op het overheersend materialisme.

Zowel de kunst van de Primitieven als die van de kubisten en expressionisten wordt voortgebracht door de geest die de natuur bedwingt, onderwerpt, disciplineert. De naturalistische kunst, de kunst als zuivere weergave van de natuur, is geen product van de geest, maar van de zinnelijkheid. Aldus

wordt de natuur gediend. Die vorm van sensuele slavernij wordt door Joostens afgewezen.

Vandaag mondt het individueel, neen, het individualistische metafysisch streven uit in een nieuwe vorm, een nieuw geheel. Vroeger bepaalde de metafysica de vorm, vandaag komt de metafysica uit de plastische vorm tevoorschijn. Het schilderij kan tegelijkertijd gotische en kubistisch-expressionistische elementen verenigen, vermits zowel gotiek als kubisme voortgebracht worden door de geest – in tegenstelling tot de natuurgetrouwe kunst, product van louter zinnelijkheid. Een schilderij dat de natuur nabootst is dus geen godsdienstig schilderij.

De gotiek staat voor Orde en Geest – met hoofdletters –, niet voor temperament, handigheid, laat staan virtuositeit (kenmerken die door de bourgeoisie op prijs worden gesteld) maar voor overweging, overdenking, doordachtheid, dwingende schikking. De spitsboog, het ogief, symboliseert daarbij de betrachting van de mens zich te beschermen tegen het bepaalde, het onbestemde – 'l'Indéterminé', ook al met hoofdletter. In die zin biedt de gotiek geborgenheid en rust. Uit het hoge kerkschip waar de mens zijn eigen god kon zijn, was het onbepaalde, het onbestemde immers verbannen. De geruststellende tucht van de gotiek werd door de Renaissance tenietgedaan.

Tijdloosheid, beslotenheid, orde en geborgenheid zijn de vier hoofdkenmerken van Joostens' visie op de gotische wereld, op zijn eigen gotisch universum waarin de architectuur primeert op de godsdienstigheid. Bovendien wordt de mystiek om de mystiek beleden. Hij stelt uitdrukkelijk:

'On se fait une idee de la mystique comme d'une croyance dogmatique. Or nos plus grands mystiques du Moyen-Âge sont des individualistes, la plupart u temps en marge de la doctrine catholique'.

Het opnieuw aanknopen bij de gotische traditie houdt tevens een vorm van bewuste provocatie in. Joostens maakt een lange neus ter attentie van zijn vroegere kompanen en weggenoten, voor wie hij nog slechts misprijzen koestert en met wie hij – op Paul Neuhuys na – onherroepelijk breekt. ■

Marc Zwijsen

## Etienne Schoonhoven, een introductie...

Etienne Schoonhoven is in veel opzichten een merkwaardige exponent van het tóch al merkwaardige verschijnsel dat de Frans-Belgische literatuur heet. In het werk van Joseph Hanse komt zijn naam niet voor en ook in het in 1982 verschenen *Alphabet des lettres Belges de langue Française*, uitgegeven door de 'vereniging voor promotie van de Franstalige literatuur in België', zul je hem tevergeefs zoeken.

Dat is, op zijn zachtst gezegd, bevreemdend; niet alleen omdat Schoonhoven tot aan zijn dood in 1979 vrijwel onafgebroken publiceerde, maar ook en vooral vanwege de warme waardering die hem binnen de kringen van de Frans-Belgische auteurs zélf ten deel viel. In 1978 noemt Paul Neuhuys hem in het voorwoord voor Schoonhovens (tot op heden onuitgegeven) verzameld dichtwerk *Vivre en poésie*: 'Un des poètes les plus discrets que je connaisse, un des plus confidentiels mais aussi peut-être un des plus intransigeants quant à la notion de poésie et à sa tradition en Belgique, depuis *Les Serres Chaudes* de Maeterlinck, *La Chanson d'Eve* de Van Lerberghe et *Les Salutations, dont d'angeliques* de Max Elskamp; sans omettre non plus les *Heures Claires* de Verhaeren.' Wie was deze man...?

Etienne Schoonhoven werd geboren te Berchem (Antwerpen) op 6 maart 1921 en was van beroep journalist en geruime tijd ook docent in de Franse literatuur aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen. Hij was perfect tweetalig. Als journalist was hij o.m. werkzaam bij de Antwerpse maritieme krant *Lloyd Anverso/Antwerpse Lloyd*. Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van die krant schreef hij het lijvige *Anvers son fleuve et son port*, dat in een oplage van 2.000 genummerde exemplaren verscheen en in 1959 bekroond werd met de prestigieuze Prix Auguste Michot van de 'Académie royale de langue et de littérature françaises de Belgique'. In 1963 verscheen ook nog een in opdracht van de Antwerpse Rotary Club geschreven boekwerk over de afkoop van de Scheldetol, *Le rachat du péage de l'Escaut* in 1.000 genummerde

exemplaren. Beide publicaties zijn inmiddels geëerde collector's items.

Als dichter debuteerde Etienne Schoonhoven in 1945 met de bundel *La loi de Kepler* in een oplage van 200 exemplaren (waarvan de eerste 26 met een originele ets van Paul Hagemans). Over de titel zal Paul Neuhuys later zeggen: 'C'est la loi qui implique qu'un esprit chagrin ne participe pas à l'harmonie universelle...', waarmee hij Schoonhovens werk aardig weet te typeren.

In 1948 verschijnt *Blue Ocean Blues* bij *Ça Ira*. Met deze bundel en met het in 1950 gepubliceerde *L'amour avec Bérénice* (Éditions du C.E.L.F.), begeeft Schoonhoven zich op het pad van het surrealisme.

In 1951 en onder het impressum van 'Les éditions des cahiers 333' – een in 1950 door Ray van Goethem en Etienne Schoonhoven geredigeerd avant-gardetijdschrift waaraan ook Paul Joostens, Gust Gils, Tone Brulin, Pol Mara e.a. hun medewerking verleenden – verschijnt Schoonhovens *Paul van Ostaijen. Introduction à sa poétique*, een studie over de poëtica van Paul van Ostaijen met een keuze uit diens poëzie in Franse vertaling. Met deze publicatie wordt Schoonhoven de eerste die Van Ostaijen voor het Franstalige publiek ontsluit. In zijn *Paul van Ostaijen. Een documentatie*, schrijft Gerrit Borgers i.v.m. dit werk: 'De eerste en vrijwel enige die een onderzoek naar biografische gegevens instelde, was Etienne Schoonhoven, hoewel hij ze slechts in beperkte mate kon gebruiken voor zijn boek Paul van Ostaijen, introduction à sa poétique.'

De essaybundel *La Colombe et l'oeuf de Colomb* verschijnt in 1951, eveneens onder het impressum van Les cahiers 333. De bundel bevat essays over schilderkunst (Picasso, Panzer) en poëzie. Nog in 1951 verschijnt bij Cahiers 333 het kortverhaal *La rencontre*. Het is opgedragen aan Johan Daisne (van wie Schoonhoven ook poëzie vertaalde en met wie hij een tijdlang een correspondentie onderhield).

In 1959, een jaar voor de dood van Paul Joostens, schrijft hij zijn tot nu toe onuitgegeven *Ode à Paul*

*Joostens*, met wie hij inmiddels bevriend was. Zij wordt hier voor het eerst gepubliceerd.

In 1962 wordt poëzie van Schoonhoven opgenomen in de bundel *Échanges poétiques*, samen met werk van Alain Germoz, Robert Havenith, Paul Neuhuys, Saint-Rémy en Guy Vaes. Ook deze bundel wordt in 1963 bekroond met de Prix Auguste Michot.

*Exercices spirituels* verschijnt in 1962; het wordt gevolgd door het onuitgegeven *Nouveaux exercices spirituels* (1961–1962), *Bucoliques* (1962–1970) en *L'Élégie de Düsseldorf* (1971).

Op 4 juli 1973 overleeft Etienne Schoonhoven op het nippertje een eerste hartinfarct. Als gevolg daarvan schrijft hij het 3-delige lange gedicht *Le Labyrinthe*, dat in 1975 werd uitgegeven door de Kempische Boekhandel te Retie en dat, zoals hij zelf stelde, ontstond 'dans une sorte d'hypnose et comme sous la dictée d'un hôte inconnu'. Bij dezelfde uitgever verschijnt in 1977 de in februari 1974 geschreven eenakter *L'Adversaire* en het in april 1976 voltooide verhaal *Le retour du travailleur* dat hij zelf omschreef als in zeker opzicht het derde deel van een trilogie (samen met *Le Labyrinthe* en *L'Adversaire*).

Ik ontmoette Etienne Schoonhoven voor het eerst in 1975 (we vertaalden toen hetzelfde boek, hij in het Frans, ik in het Nederlands). In 1977 – ik was destijds nog student te Gent – woonde ik een door de universiteit georganiseerde voordracht bij van de Welse dichter Bryan Walters. Ik was erg onder de indruk van de wijze waarop Bryan zijn poëzie bracht (een beetje in de traditie van de Welse barden) en aangezien hij als dichter met een chronisch geldgebrek kampte, stelde ik voor een aantal 'readings' in België en Nederland te organiseren voor hem. Tijdens die lezingen logeerde Bryan Walters gewoonlijk bij mij thuis in de Zeeuws-Vlaamse polders en zo leerden Bryan en Etienne elkaar kennen. En of het klikte! Beide dichters geraakten gefascineerd door elkaars poëzie en raakpunten, wat niet alleen resulteerde in wederzijds respect, maar ook in een hechte vriendschap voor het leven.

Vanaf het najaar van 1977 tot Schoonhovens vroegtijdige dood in oktober 1979, werkten de twee dichters op regelmatige basis samen aan de Engelse vertaling van Schoonhovens recentste werk: liefdesgedichten voor zijn vrouw Yvonne met wie hij in 1976 gehuwd was. In zijn in 1983 verschenen bundel *Ring of Silver*, opgedragen aan

Etienne Schoonhoven, herinnert Bryan Walters zich die samenwerking en de mens Etienne Schoonhoven als volgt: "Those many hours spent with the most affable and amiable of men in a farmhouse at Graauw in the Dutch Polders and in his Belgian house at Rotselaar, are among the most memorably pleasurable of my life." Hij betreurt vervolgens het feit dat Schoonhovens werk niet in bredere kring bekend is (het lot van zovele Frans-Belgische auteurs) en besluit met de woorden: 'That Etienne did not live long enough for us to complete our work together is a cause of deep sorrow to me. Some of that grief will be alleviated when I know that his work is given due recognition in, at least, the French-speaking world.' ■

#### Beknorte bibliografie:

SCHOONHOVEN, E., *La Loi de Kepler*, Courtrai, Editions Jos. Vermaut, 1945, 46 p.

SCHOONHOVEN, E., *Blue Ocean Blues*, Anvers, 'Ça Ira', 1948, 19 p.

SCHOONHOVEN, E., *L'Amour avec Bérénice*, Malines, Editions du C.E.L.F. (Les Cahiers de la Tour de Babel n° 17), 1950, 45 p.

SCHOONHOVEN, E., *Paul van Ostaijen. Introduction à sa poétique*, Anvers, Editions des Cahiers 333, 1951, 138 p.

SCHOONHOVEN, E., *La Colombe et l'Oeuf de Colomb*, Anvers, Editions des Cahiers 333, 1951, 48 p.

GERMOZ, A., HAVENITH, R., NEUHUYS, P., e.a., *Échanges poétiques*, Anvers, Librairie des Arts, 1962, 107 p.

SCHOONHOVEN, E., *Le Labyrinthe*, Retie, Kempische Boekhandel, 1977, 52 p.

SCHOONHOVEN, E., *L'Adversaire. Pièce en un acte*, Retie, Kempische Boekhandel, 1977, 52 p.

SCHOONHOVEN, E., *Le Retour du Travailleur*, Retie, Kempische Boekhandel, 1977, 48 p.

---

<sup>i</sup> In de al genoemde inleiding tot het (tot op heden onuitgegeven) verzameld werk.

<sup>ii</sup> BORGERS, G., *Paul van Ostaijen een documentatie 2*, Den Haag, Bert Bakker nv, 1971, 1176 p.

<sup>iii</sup> Het standaardwerk i.v.m. de pedagogiek van de Suzuki-methode voor muziekonderwijs. Etienne Schoonhoven was zelf ook een verdienstelijk violist.

<sup>iv</sup> Geboren te West Bromwich en overleden te Drybrook, Gloucestershire in 2001. Publiceerde een vijftiental poëziebundels, las zijn poëzie zowat in alle werelddelen (soms in het gezelschap van de dichter/beeldend kunstenaar Stephen Morris of van Aeronwy Thomas-Ellis, de dochter van Dylan Thomas) en is te beluisteren op twee langspeelplaten uitgebracht door Decca (Argo): *The stones remember* (1975) samen met Bryn Griffiths en Later Than Laugharne (1978) samen met Aeronwy Thomas-Ellis.

<sup>v</sup> WALTERS, B., *Ring of Silver*, Aberdeen, Rainbow/Celtion, 1983, 56 p.

Etienne Schoonhoven

## Ode aan Paul Joostens

Worringen Worringen  
Ha, wat een dolle rit  
Wat een jacht in de nacht  
Langs de Rijn  
En op je hart een haarlok  
Van een zekere Ermingarde weet je nog  
We zijn in het gezegende jaar 1288  
En we ontmoetten elkaar voor het eerst  
In een bordeel

We maakten deel uit van een roversbende  
In dienst van Siegfried van Keulen  
We verdeelden de buit  
We beroofden de handelaars  
Wij de ridders van de messteek  
We bezochten enkele kloosters  
Om de god van de wijngaarden te eren  
En om te drinken op de gezondheid van onze verdoemenis  
We stelden niet veel voor, alla  
Men hing me op op een junidag  
Je ogen tolden rond  
Aan de voet van mijn galg

Ik verloor je uit het oog

Ik vond je terug in het gezegende jaar 1431  
Dat zegt je niets maar ja toch Rouen  
Place du Vieux-Marché bij de Sint-Sauveur kerk  
Ha wat een menigte

de beul

wat een getier

We zijn een deel van de volkstoeloop je houdt me bij de hand  
Het gegrijs van de beestenbende intimideert je  
Ik ril over het hele lijf bij de gedachte  
Een maagd te zien branden  
Bij voorbeeld  
Neen een heks  
Onverbeterlijke ketter  
Volgens het recht van de rede

Item tu dixisti quod  
Item tu dixisti quod  
Item tu dixisti quod  
Tu Johanna  
Quantum vero ad istud punctum

Et caetera et caetera

Monseigneur Petrus Cauchon  
In nomine diabolis  
Monseigneur Petrus Cauchon  
Veroordeelt een jong meisje tot de brandstapel  
Omdat ze de mooie meid is  
Monseigneur Petrus Cauchon  
Besliste om levend  
Een 'poezeloes'  
Te verbranden  
Paul ga je dat toelaten  
Zou je je verontwaardiging niet uitschreeuwen  
In het aangezicht van al die mensen dat uitzinnig gepeupel  
Van alle leden van de Heilige Kerk  
Monseigneur Petrus Cauchon  
Stal de ring van Jeanne  
Hij is een dief  
Hij is bovenal een dief  
De markt de schandelijke markt op de Place du Vieux-Marché  
Ze brandt ze is aan het branden  
En de rechters – kijk maar – ze huilen  
Ze weten ze voelen ze zien  
Dat ze een HEILIGE vermoorden  
Ik verlies het bewustzijn

Ik verloor je uit het oog

Ik ontmoette je weer enkele jaren later  
We introduceerden ons in het kasteel van de Schoonheid  
Om door zwaard of vergif  
De herinnering van Jeanne  
Te redden  
Maar Karel VII toont ons een vrouw  
Je schildert het portret van de geliefde  
Weet je nog Madame Agnès Sorel  
In die tijd noemde je je  
Jean Fouquet  
Je illustreert mijn Getijdenboek  
Ik heet Etienne Chevalier Schatbewaarder van Frankrijk

Enkele jaren later in het gezegende jaar 1468  
Vind ik je terug in het gevolg van de Stoute  
Naar aanleiding van zijn huwelijk  
Met Margaretha van York  
Oh she was a lady  
We bevinden ons alleen bij haar  
de hertog van Bourgondië is naar de Nederlanden vertrokken  
En we kijken en we kijken  
Het donkergrijs van de ogen van gravin Juno  
Haar ovaal gelaat wat langgerekt  
Verplicht ons tot een monoculaire blik  
De zaak kwam tot in het hof van Rome

Ik verloor je uit het oog

Op een septemberavond van 1606  
Zwierf ik rond in de velden van Sint-Pieters-Rode  
Ik had me overgeleverd aan mijn geliefkoosd tijdverdrijf  
De vogelvangst  
Olivier de Schoonhoven heer van Nieuwrode  
Nodigt me uit in zijn kasteel van Horst  
In tegenwoordigheid van de leden van het feodale hof van Aarschot  
Van Zichem en van Brabant  
Ik zie je onverwacht weer  
Je bent jonger dan ooit  
Je bent alomtegenwoordig de nobele dames  
Beleven de agonie van hun deugzaamheid  
Je volhardt in de boosheid  
Je doet de kapsels dromen  
Over het verborgen leven zonder tussenbeide te komen  
En je wijdt ze in  
In de vergelijkende mythologie van de goudvissen  
O nobele demonteerbare dames  
In een altijd mogelijke vervoering  
Trek ik me terug in de toren  
Om Sint Paulus te lezen, eerste epistel aan de Korintheïers

Ik verloor je uit het oog

Gedurende drie eeuwen verloor ik je uit het oog  
Maar op een novemberavond van 1924  
Bracht Paul van Ostaijen me ervan op de hoogte  
Dat je met Paul Neuhuys een complot smeedde  
Om de Société Générale op te blazen  
De heilige Drievuldigheid van de Pauls deed me nadenken  
Over de betekenis die ik aan mijn leven moest geven  
Ik zag je terug tien jaar geleden op een ochtend in april  
We verdwaalden in een pensionaat  
Waar ik repetitor was  
Je wilde een bepaalde arm schilderen  
Verlengstuk van een bepaalde schouder  
Maar hoe groot was je woede  
Toen je overal over paters Jezuïeten struikelde  
Die de laden onderzochten met hun verrekijkers  
In het pensionaat voor jonge meisjes  
Waar ik repetitor was  
Beeld je maar eens in hoe ik heb afgezien  
Om hun rosa rosa rosae te leren  
Rosae rosam rosa  
Je nam me terzijde je zei me  
Dat ik hen moest leren  
dat in een rechthoekige driehoek de zwaartelijn geconstrueerd in de rechte hoek gelijk is aan de  
helft van de hypotenusa en dat een rechte die een andere rechte snijdt volgens een bepaalde  
schuinite ook alle parallellen snijdt die dezelfde schuinite volgen  
Ik vroeg je om dat te tekenen  
Je antwoordde me

Kom naar de Venusstraat  
Ik woon naast het politiekantoor

Die avond sprak je me over het pensionaat  
Waar je in een lade  
Halssnoeren van rook vond  
Schillen van slaap  
En zelfs een exemplaar van de Liaisons Dangereuses  
Je prees de korte jurkjes zonder weerklink  
Die hun minachting prevelden  
Je verklapte me het opzet van de scheermesjes  
Je verzekerde me dat je de leegte rond  
Moeder-overste had laten draaien  
Om een ademende beweging  
Mee te graaien  
Een blik een haardos een mond een hals  
En zelfs een paar rode schoentjes  
Maat 35  
Je bewaart al die elementen  
Je bestudeert ze met het geduld van een entomoloog  
Daaruit ontstaan je 'poezeloezen'  
En voor de rest...  
Maar neen ze liggen  
Wel degelijk in de lade  
De heiligen de liefjes en de sleutels van het toverboek

Ik zei bij mezelf  
Als ooit  
Als ze ooit uit de laden zouden komen  
Met hun schuldige onthoudingen  
En hun poederwatten  
En de slavernij van hun nachten

Als ze ooit zouden buiten komen  
Met hun stoutmoedige verlegenheid  
Hun tengerheid van insecten  
Met hun klauwen

Toen heb ik begrepen  
Dat de zuiverheid van hun aanmatiging  
In de nacht explodeert als een lichte glimlach  
Ik begreep de spiegel die in de muur boort  
Gangen van stilte of rillingen zoeken elkaar op  
En ontkleden de hemel en laten de standbeelden lachen  
Die hun aders openen  
Hier eindigen onze ontmoetingen  
Verberg voor mij die vis die ik niet kon zien  
Vanaf de top van mijn verdoving herleid ik alle dingen  
En onderga ik de dood van de wereld  
Terwijl ik sterren schep die al lang verdwenen zijn

(vertaling: *Guy Commerman*)

Karel Wasch

## De hand van God

*De droom, die ik zag was zeer duister: De hemel brulde, de aarde dreunde; de dag werd stil, de duisternis kwam op; er was een bliksemschicht en vuur brak uit. Vlammen laaiden op, de dood regende neer en alle vuren doofden; en waar het vuur neergekomen was, werd alles as. Mijn hand had de goddelozen gestraft en getuchtigd.*

Zonder de woorden te begrijpen die de priester in de kleine kapel met de gebrandschilderde ramen met donkere stembuigingen had uitgesproken, bemerkte Antonio Perde een vaag gevoel van harmonie tussen de wierookgeur en het kapsel van Maria Roques, de strak opgemaakte prostituee, die nu na een wilde nacht met hem meegegaan was, om zoiets als boete te doen voor alle zonden, die ze die nacht in zijn bed in de hotelkamer hadden bedreven. Hij moest glimlachen wanneer hij terugdacht aan de lijnen coke, die hij als guirlandes over haar naakte buik had gelegd om ze daarna gulzig op te snuiven en weg te zinken in de diepte van haar lichaam.

Henrique Fernandez zat aan de andere kant van het middenpad weggedoken in zijn witte regenjas, miste de inhoud van de preek, rook geen wierook, maar bespeurde daarentegen een kwellende onrust op zijn borst. Hij voelde zich door vijanden omgeven. Het publiek dat hem aanvankelijk enthousiast had toegejuicht, moest wel op zijn ondergang uit zijn, want het herinnerde zich de televisiebeelden, die dag na dag, uur na uur, herhaald werden zodat de schande nooit kon worden uitgewist. Heel in de verte was naast tromgeroffel het vage geblaas van toeters waarneembaar, waarschijnlijk een aankondiging van de wraak, die spoedig op hem neer zou regenen. Plotseling deinde Perde, onhandig struikelend over een marmeren tegel, terug in de richting van de ingang van de kapel. Maria Roques liet haar rozenkransje vallen. Fernandez greep naar zijn aktetas, die immer aan zijn zijde was en wilde Perde volgen maar hij werd ingehaald door Maria en de hoffelijkheid gebod dat hij haar als eerste naar buiten zou laten gaan, met haar wiegende heupen, haar lange wimpers en wreed gelakte nagels.

Onhandig gebaarde hij dat ze voor moest gaan, ze knipoogde naar hem, wat hem in verwarring bracht en uiteindelijk botsten ze zacht tegen elkaar aan, zodat ze allebei aarzelden en stil hielden om buiten gekomen te ontdekken, dat Perde spoorloos verdwenen was.

De volgende dag, bij zonsopgang, had Perde het gevoel dat zijn ledematen, hoewel ze pijnlijk en stram aanvoelden op een instructie van zijn eigenaar wachtten. Met moeite slaagde hij erin zich om te draaien en zijn benen over de rand van het bed te slingeren, maar daarna staakte hij verdere pogingen om in beweging te komen en het voelde alsof hij vanaf zijn middel verlamd was. Zijn persoonlijke dienaar, coach, pusher, lakei, Jacky hielp hem uiteindelijk uit het bed en Perde bleek nog in staat naar het raam te lopen als een grote, door meccano bijeengehouden robot. Twee mannen in stofjassen, die door de lakei waren geroepen wachtten tot Perde zich had ontkleed en zijn gepijnigde lichaam weer op het bed had neergevleid en begonnen hem in te wrijven met een mengsel van brandewijn, wolfskers en Spaanse peper. In het hele hotel drong de lucht van zalfjes en zouten, medicamenten en raadselachtige vloeistoffen tot in de verste kieren door en drie vrouwen slopen stilletjes de kamer binnen en bleven roerloos staan in een donkere hoek onder een portret van de President te paard.

Zich vasthoudend aan gordijnen, vlaggen en stoelleuning liep Fernandez inmiddels door het immense gebouw. De afwezigheid van officials, bewakers, trainers en spelers in de gangen en vertrekken gaf hem een beklemmend gevoel van leegte en een in snel tempo naderend angst-aanjagend noodlot. De spiegels aan de muren reflecteerden oneindig zijn evenbeeld in andere spiegels tot aan de verste muren. Een insect stortte zich op de vergulde lijst van de grootste spiegel en viel neer met het snorrende geluid van een jachtvliegtuig. De tor leek hem met gehavende vleugels vaarwel te zeggen, vloog nog een

meter of twee, liet een zwarte vleugel vallen en brak in twee stukken op de marmeren tegels; een spoor van gelige vla achterlatend. De muren leken hoger, de plavuizen breder. Aan het eind van een gang was een deur half geopend en Fernandez wierp nog een blik achterom, maar de neger, die hem had binnengelaten, was spoorloos verdwenen. Nu hij zich alleen voelde, verraden door zijn secundanten, ballenjongens en helpers, waren de enigen, die hem trouw waren gebleven, twee donkere masseurs, die nog als honden op hem hadden gewacht op de betonnen trappen van de arena, maar die nu ook verder uit het zicht waren verdwenen. Op dat moment realiseerde hij zich, wie de werkelijke verraders van zijn zaak waren, de hienlikkers van het bestuur, de achtergrondnichten, de baantjesjagers altijd op de loer achter schuttingen, snuffelend naar bloed van lieden, die hun nek durfden uit te steken, zoals hij. De deur zwaaide verder open en Gonzalez werd zichtbaar, de haren gladgekamd tegen het hoofd geplakt onberispelijk in een driedelig grijs pak gehuld met een hagelwitte glimlach. "Kom verder, kom erin mijn vriend, kom verder." Hij gebaarde met zijn hand, pakte de schouder van Fernandez en sluisde hem het vertrek binnen, zonder de deur te sluiten. Na nog een radeloze blik te hebben geworpen op de lange gang vol beelden, die hem de rug hadden toegekeerd, vol symbolen die naar de vijand waren overgelopen, schikte hij zich in zijn tijdelijk lot en keek recht vooruit naar een tafel met groen laken, waarachter drie bezorgde blikken hem opnamen.

Perde had in de laatste vrouw geen zin meer, hij had er nu twee bereiden en was moe en misse-lijk, bovendien was zijn voorraad coke uitgeput. Door een bedieneningang daalde hij, getooid in badjas, af naar de keukens van het hotel, waar de vuurglans onder een reusachtig spit bijna was vervaagd. Er stond nog een aangebroken, maar verder onaangeroerde fles Château Lafitte op het hakblok met de bloedspatten, onder de balken met de knoflookstrengen en gerookte hammen. Hij nam een gulzige slok en voelde maagsappen omhoogstuwen via zijn geteisterde slokdarm. Een kleine televisie op een hoge plank boven de messen knipte hij aan met een afstandsbedie-ning die de sporen droeg van vet. De avondstille viel in met het uitslaan van het sonore gebrom van een ijskast. Hij wierp een blik vanuit het kelderraam en zag dat de nacht spoedig zou neer-

dalen vanaf de bergen over de doolhoven van de stad, de bordelen en de garages met limou-sines en gedeukte trucks. Een opgewonden stem meldde zich op de televisie en hij zag opnieuw de beelden van de finale, de finale, die alle finales overbodig had gemaakt. In de eerste speelhelft hadden beide partijen gescoord zodat de stand tot diep in de tweede helft gelijk was gebleven, een remise op reusachtig schaakbord bestuurd door onzichtbare handen, gadegeslagen door opge-wonden dronken supporters. Ontstemde trommels werden woest beroerd, zodat een kakofonie aan verkeerde trillingen hoorbaar was. Legerofficieren bewaakten met getrokken sabels het speelveld en er werd roekeloos in de lucht geschoten. Een vaandeldrager torste de vlag van zijn vaderland mee en probeerde het gevaarte met dolfijnen rond te zwaaien tussen de kolkende menigte. Antonio Perde sloot bijna zijn ogen, want hij wist welke beelden nu zouden komen, door zijn wimperharen zag hij het lot zich voltrekken op een schaal van wereldomvang. Op rechts werd Zaza weggestuurd, de ranke buitenspeler, die met een wervelende schaar de back van de tegenstander achter zich liet en plotseling een hoge voorzet lanceerde, daarna dook Perde op voor het doel en kopte - zo leek het althans - de bal naast de verdoofde keeper in het doel. Uit vertraagde opname, vanuit een andere cameraopstelling bezien, bleek dat hij de voorzet met zijn hand in het doel had gekaatst met, zoals legendarisch zou worden, 'de hand van God.' Met deze uitdrukking had hij precies de goede snaar getroffen bij het door religie opgehitste volk en zijn eigen onschuld gemarkeerd. Alle schuld was als poedersneeuw van zijn schouders gewaaid. Het volgende ogenblik werden er beelden getoond van een uitzinnige Perde met de wereldbeker in handen op de schouders van twee generaals met op de achtergrond het dreunende geluid van trom-mels, die de mandoucouman lieten horen. Perde opende zijn half geloken ogen verder, schakelde het toestel uit en beklom de trap naar zijn kamer. Het derde meisje was gelukkig verdwenen.

"U kunt...eh...er niets aan doen?!? Gonzalez voerde het woord namens het bestuur van de Voetbalbond. Met de rechterwijsvinger van zijn rechterhand tikte hij op zijn linkerhand ten teken dat hij ongeduldig was. Een ring versierd met winkelhaak en passer droeg hij aan de linkerhand. Fernandez had gezwegen - wijselijk - en de aan-

klachten over zich heen laten gaan. Elkaar roepend en antwoordend van heuvel tot berg, van strand tot stad, komend uit spelonken, rennend vanonder de bomen, afdalend in de kreken en rivierbeddingen dreunden de trommels, alle voodoo-trommels. Zijn positie was onhoudbaar, maar er was meer, na de actie van Perde, die zijn team de zege had gebracht, had het volk zich dagenlang in een diepe roes gedompeld en zich tenslotte gericht tegen de trainer, tegen hem dus. De onzinnige verwijten betroffen de actie van Perde en men, bestuur, het volk en alle hielenlikkers eromheen, vonden eenvoudig dat het incident - onder zijn leiding - nooit had mogen plaatsvinden. Perde daarentegen, was de lieveling van het publiek, hij was opgeklommen van straat-schoffie uit een achterbuurt tot gevierd midvoor, spelverdeler en smaakmaker van het nationale elftal. Waar hij opereerde zette de tegenpartij automatisch vier bewakers in om zijn passes, zijn solo's, dribbels en schoten onklaar te maken, meestal, bijna altijd, tevergeefs. Het wereldkampioenschap had een vreemde bittere bijmaak gekregen, er waren kranten over volgeschreven, discussiepanelen hadden zich erover gebogen en er stond zelfs een film op stapel die ook 'De hand' zou gaan heten. Fernandez had een plastic hand ontvangen over de post, met daarin gelijmd een doodskop. Hij knikte, had begrepen dat hij zou worden ontslagen, maar wat er daarna boven zijn hoofd hing zou erger zijn, dan zou het volk zich over hem ontfermen, hem lynchen of op een andere manier straffen. 'Ben ik dan ook mijn dienstauto kwijt?', bracht hij vertwijfeld uit. De mannen achter de tafel keken elkaar even veelbetekenend aan en knikten bevestigend. Zo zou het zijn. Op dat ogenblik realiseerde hij zich wie de werkelijke verraders van zijn zaak waren, niet het rochelende volk, de masseurs en ballenjongens, noch de spelers, maar dit driemanschap, deze Inquisitie wilde zijn bloed zien. Zonder zijn gepantserde limousine zou hij een willig slachtoffer zijn, want de supporters waren niet zachtzinnig. Eén groot leger van slagwerk omsingelde langzaam maar zeker het grote gebouw. Een steeds dichterbij komende horizon van stokslagen. En door het hoge raam werd nu ook vuurgloed zichtbaar, het verbranden van auto's en vuilcontainers in de straten was al begonnen. Het vuur stormde voor de trommels uit.

Perde dacht terug aan het stadion dat te groot was geweest voor een mens en dat hij had gedacht nooit

meer alleen te zullen zijn op deze wereld. Tegelijkertijd rook hij een vreemde brandlucht die zich via de baldakijnen van zijn hemelbed verspreidde naar zijn neusvleugels om neer te slaan op zijn smeteloze geelbruine pak. Achter de gordijnen werd een vuurglans zichtbaar en toen Perde zich had aangekleed, onberispelijk zoals altijd, wierp hij een blik uit het raam achter het halfgeopende gordijn en zag vurige tongen likken aan autobanden. 'Tijd om weg te gaan,' dacht hij en scharrelde vlug wat bankbiljetten bij elkaar uit het nachtkastje, gooide er een paar op het bed en stopte een vergulde kam in de zak van zijn colbertje waarin, voelde hij, de sleutels van de limousine nog zaten.

De garage van het hotel bevond zich aan de achterkant van het gebouw, dat nog niet door het vuur was aangetast. Perde startte de motor en reed via een verhoging het hotel uit en verdween met steeds grotere snelheid het dichte duister in, de wegwijkende glimwormen van de remlampen lichtten af en toe nog even in de verte op.

Fernandez was op de grond neergezegen op zijn knieën en stamelde: 'Maar u kunt me niet laten gaan, u moet me op z'n minst beschermen, u weet wat er met mijn voorganger is gebeurd toen ze de halve finale verloren na strafschoppen...!' Dat alles was weliswaar lang geleden, maar het kwam hem nog steeds voor als een spookbeeld. De toenmalige trainer was uitgeleverd aan het publiek en opgehangen aan een lantarenpaal na onherkenbaar te zijn verminkt. Gonzalez was opgestaan van achter de tafel en tilde hem op bij de schouders. 'U heeft niet verloren met uw team mijn beste, maar ons land te schande gemaakt, Perde niet in de ...eh... hand weten te houden, het is nu niet meer aan ons, maar aan het volk om te beslissen over uw lot.' De andere twee mannen volhardden in een duister, maar standvastig zwijgen en hij verliet het vertrek. De nacht was ingevallen met vuren, trommels, rook en angst en hij baande zich een weg door de gangen, die schaars verlicht werden door het oranje-keurige fantoomlicht, dat door de ramen naar binnen viel. Diep in zijn binnenste voelde hij naast angst een knagend besef van peilloos verdriet. En, toen hij de grote deur achter zich had dichtgeslagen van angst, voor het onbekende, voor de dood misschien. Hij wankelde door een dichte mist van stinkende rook, waarin hij aan de andere kant van de straat schimmen ontwaarde van in het groen gestoken supporters. 'Halt,' riep een

harde stem van de overkant en binnen een paar tellen was hij omsingeld door buitenzinnige fans, die er haveloos uitzagen, dronken en met zwart roet overdekt waren. 'Zazaaaa', klonk het uit minstens tien kelen en voor hij het wist, werd hij op de schouders gehesen en rondgedragen. Eerder had een oude tante hem eens gewezen op zijn gelijkenis met de ranke buitenspeler, maar hij had die bescheiden van de hand gewezen. Nu werd zijn lot erdoor beslist en na uitgebreide dankbetuigingen zetten ze hem weer op de grond en slaagde hij erin om via stegen en zijstraatjes te ontsnappen. En op weg te gaan naar het vliegveld in de veilige beschutting van een oude taxi, waarvan hij de bestuurder rijkelijk beloonde met een meer dan gulle overtip.

Niets of niemand zou Antonio Perde hebben tegengehouden, op zijn rit door de nacht, als zijn aandacht niet getrokken was door stierenbloed. Ergens op het plaveisel lag tussen bierblikken, beroete vlaggen en ander vuilnis een stierenkop waaruit bloed vloeide in dikke trage stralen. Waar de rest van het dier was gebleven was een raadsel, dat diep raakte in de ziel van de sterspeler, die zijn auto half op het trottoir parkeerde om te gaan kijken. Het angstaanjagende bloed had in zijn vaderland gediend om de kolonisten uit hun protserige fortten te lokken, opstandelingen hadden er de dikke muren van laten drinken en het was een probaat middel tegen de blanken geweest, die bang waren voor voodoo en andere betovering. Er werden bijna nooit machten opgeroepen door bloedoffers, maar dat wisten de domme blanken niet. Perde knielde bij de kop, die hem terloops maar geschrokken aanstaarde en werd op zijn schouders getikt door een supporter. 'Ik herken je vriend!' Perde rook de bedorven adem van de jongen en voelde in de zak van zijn peperdure colbert of hij een pen kon vinden, want hij dacht snel handtekeningen te moeten uitdelen, zo ging het namelijk altijd wanneer hij werd herkend en hij minutenlang alles wat bewoog vol kalkte met zijn handtekening, maar even later daalde er iets zwaars op zijn achterhoofd neer en lag hij bewusteloos naast de druipende kop, terwijl een aantal supporters hem omringden, hoofdschuddend maar verbeterd op hem neerkijkend. Op datzelfde moment, maar straten ver verwijderd van deze plek, sloegen er vlammen in de ramen, in het kristal van spiegels, de vazen, de vitrines, kas-

ten en de met emblemen versierde tafels van het gebouw van de Voetbalbond. Maar Perde was iedere gewaarwording van de omgeving verloren, hij verkeerde in een tweeduister tussen slaap en bewusteloosheid, tussen hallucinatie en droom, waarin als fantomen grote beschilderde negers voor de flambouwen van de nacht uitrenden en een kleine Maria Roques zijn haren kamde met een grote rode kreeft.

'Het is die verdomde trainer', siste de aanvoerder van de meute en hij keek rond of hij gelijk zou krijgen van zijn wapenbroeders, die er een drankgelag van drie dagen op hadden zitten en eigenlijk alleen nog maar naar huis wilden, maar nu ontvlamden aan de gedachte alleen al, dat de inmiddels alom gehate hoofdschuldige zomaar in hun handen was gevallen. 'Ja... je hebt gelijk, ik zie het nu ook,' een jongen van een jaar of 18 met bloed aan zijn shirt velde zonder het te weten het doodvonnis en niemand had in de gaten dat zijn bril al twee dagen geleden vertrappt was tijdens het hossen en hij nauwelijks nog iets zag, laat staan het verschil tussen een trainer en een sterspeler. 'Er komt bloed uit z'n neus!', gilte een kleine man hoog boven de knallen van een ontploffende jersey uit, die door het vuur was aangetast. Waar de machete vandaan was gekomen in de hand van de kleine man zou altijd een raadsel blijven, maar hij kapte in één behendige slag het hoofd van Perde af en gaf het een overbodige schop zodat de bal, die het nu was geworden, voortrolde met een drabbig spoor van bloed als een kardinaalssluijer achter zich aan. In de verte klonken schoten, de staat van beleg gold, nu de supporters van geen ophouden hadden geweten en de halve stad in as hadden gelegd en het leger de orde - zoals altijd - zou gaan herstellen. De troep ongeregeld zette het op een lopen, maar niet nadat de kleine duivel de hand van de arm had gescheiden en hem in de zak van zijn trainingsbroek had gepropt. Met verveende krachten duwden ze nog wel de auto van Perde om en staken hem in de brand, het ging allemaal snel en zonder veel moeite. 'Wat een akelige manier om te sterven!', dacht Fernandez de volgende dag, gezeten in zijn vliegtuigstoel, toen hij in de krant las hoe zijn sterspeler was afge maakt, maar vervolgens zag hij de wolken voorbij glijden en verbeelde hij zich dat een grote hand het vliegtuig beetpakte en iets sneller naar zijn bestemming bracht. ■

Nicole Verschoore

## De lange doortocht naar het licht

vertaling: Guy Commerman

(Uit: *L'Énigme Molo*, uitg. Le Cri, Brussel, 2009, ISBN 978-2-8710-6507-4)

Het verblijf in mijn kamer op de tweede verdieping stamt uit de tijd zonder aangezicht die aan de school voorafgaat. Uren, dagen en weken gelden niet in een ziekenkamer. Telkens als ik werd afgezonderd, vond ik mij terug precies zoals de vorige keer, de evolutie buitenshuis was van geen tel. Ik herviel in de zaligheden van het onbewuste, of liever, van de kinderlijke kijk op het leven.

De herinnering aan die tijd omvat talrijke ziektes, gespreid over een periode van minstens zeven jaar. Ik merk geen verschil tussen de ervaring van de vijfjarige en de twaalfjarige.

Langs de deur op een kier hoor ik moeder die zich beklaagt dat ze heel wat last heeft als ik ziek ben. Waarschijnlijk is ze te laat. Papa, ongeduldig, wacht haar op onderaan de trap.

De zin heb ik vaak, veel te vaak gehoord, want ik slaag er niet in om de onaangename toon van de wending te wissen. Ik voelde me schuldig. Ik had een ziekte opgelopen, de dokter had het voorgeschreven: ik moest de kamer houden.

Men had mijn bed naar beneden kunnen brengen, naar de woonkamer, of een stromatras leggen, ik zou dan minder ver van alles verwijderd zijn, men zou minder trappen moeten lopen om me eten en drinken te brengen, om mijn temperatuur op te nemen, om er op toe te zien dat ik sliep. Maar dit zou de gewoontes van mijn ouders verstoord hebben. Ze zouden hun woonkamer moeten missen. Hun avond in het kantoor op het gelijkvloers doorbrengen. Men liet de zieke dus maar op de tweede verdieping, alleen en ver van het alledaagse. De radio was een meubel in de woonkamer, een draagbare versie was onbekend.

Als ik moeder hoorde klagen, wist ik dat ik mijn toestand moest goedmaken door een voorbeeldig gedrag. Het beste was nog, dat men mijn bestaan zou vergeten. Maar als de koorts zakte, moest het zorgenkind gevoed worden, in kussens genesteld voor het serveerblad.

Ik was opgelucht toen mama zei:

- Émilienne zal je maaltijd brengen.

Émilienne was het dienstmeisje.

Persoonlijk vond ik ziek zijn best leuk. Bij toeneemende hoofdpijn viel ik in slaap en had eigenaardige dromen. Mijn ouders waren meer verontrust dan ikzelf. Voelde ik me beter, dan gleeed ik in een slaapdrunkenheid, het hoofd toch wakker genoeg om van mijn dromerijen niets te missen, zelfs wanneer achteraf bleek dat ik toch diep had geslapen. Ik vond deze vreemde slaap zo heerlijk dat ik er bewust in weg trachtte te zinken. Ik raakte de werkjes en de boeken niet aan, die bij mijn bed klaar lagen. De grootmoeders op bezoek be-klaagden me, troostten me, prezen mijn geduld. Ik verdiende deze loftuigen niet. Ik vond het prettig dat men mij alleen liet.

Als ik wakker was, hoorde ik de geruststellende geluiden van het huis onder mijn kamer. Voor papa en mama ging het leven zijn gangetje. Ik daarentegen genoot van een staat van uitzondering. Ik was verlost van het normale verloop van zaken. Ik zweefde boven de dagelijkse be-zigheden. Het huis werd een decor, de bewoners waren marionetten. Mijn afwezigheid liet geen gemis achter. Om me zelf in gedachten voor te stellen op de plaats waar ik zou gestaan hebben was ik niet ziek geworden, moest ik me eerst een meisjespersonage fabriceren dat in mijn rol zou stappen. Ik had helemaal geen zin om het te proberen. Ik verkoos onstoffelijk te zijn.

Tegenover mijn bed sneed een raam zonder overgordijnen een grote rechthoek uit in de muur van mijn kamer. In die tijd werden kinderkamers zelden mooi ingericht. De slaapkamer was geen leefkamer, men ging er heen in het donker, het was er koud, het bed was het enige wat van jou was.

Overdag in bed, zag ik door het raam alleen maar hemel. Geen enkele boom, geen dak, geen verre

klokkentoren. De kamer, te groot om als cel door te gaan, trok nochtans door niets de aandacht, wekte geen verbeelding. De muren waren kaal.

De enige afleiding voor de zieke bestond uit het opensperren van de ogen op de lichtende rechthoek van het raam. Bij valavond werd de rechthoek zwart, nauwelijks merkbaar. Maar je merkte het toch: de rechthoek werd bleker. Niets was zo vanzelfsprekend, maar het fascineerde me. Gelukkig was er overdag geen zon in de kamer. Een belendende muur hield de zonnestralen tegen. En toch, 's middags begon de hemel te trillen, gevangen tussen de raamkozijnen, en met een ongelooflijke kracht uit te stralen. Stilaan werd zijn helderheid onuitstaanbaar. Ik verkoos de grijze dagen. Ook zij vloeiden over in licht, maar de intensiteit ervan werd door een soort nevel gefilterd, zodat ik het verdragen kon.

Ik trachtte de samenstelling van het licht te begrijpen.

Schitterend en geheimvol. Rustend op de materie, maar zelf zonder materie.

Want het was dank zij het licht, dat 's morgens mijn wit ijzeren bed uit de schaduwen oprees en dat de ladekast haar angstaanjagend geheim van donkere massa in de duisternis verloor. Vanaf tien uur onderscheidde ik oprukkende stofwolken met vederdons in de achterhoede. Ze vormden sluiers en ononderbroken wervelingen, vluchtend en samenvloeiend, elkaar ontmoetend in een eeuwige voortbeweging. Vanwaar deze beweging? Wie activeerde dit wervelen? Mijn ogen zochten de hemelluchten af op zoek naar de oorsprong van de eerste drijfkracht.

Ik wist wat ik zocht, maar had geen woorden om het uit te drukken, de vragen maakten deel uit van mijn manier van kijken, denken deed ik eigenlijk niet. Ik werd vooral meegesleept door een gevoel van groot geluk. Door de onbeweeglijkheid van mijn lichaam verdween ik uit mijn gedachte. Ik was er niet meer. Badend in het licht kreeg het bed de weelde van het ongewone, onmogelijke en uitzonderlijke. Wie kon zich zoals ik gedurende uren in het Niets vermeien? De wereld beneden was van geen tel. Verzadigd van voor de hand liggende nieuwsgierigheid, kon ik nu opgaan in de maalstroom voor mijn ogen, kon ik urenlang de beweging van de lucht fixeren, samen met de stofdeeltjes die de beweging meevoerde.

Van waar kwam de lucht?

Ik voelde me tegelijk aangetrokken door het onbekende en eigenaardig gerustgesteld, alsof ik eindelijk thuis was in dit verre zien. Achter de eerste lagen wervelend vederdons, verzon ik er andere. Mijn blik

maakte verlengde uitstappen tot op de bodem van de afgrond en ontdekte een lieve hemel, een hemel zonder grenzen.

Door de diepte van de hemel te fixeren, kwam het grenzeloze naderbij.

Het kwam op me af als een magneet die me aantrok, die de ruimte boven de stad doorkruiste, boven alle steden, landen en zeeën. Ik zag de wereld als in een prentenboek. De hemelmagneet wou me verrassen en koesteren. De kracht van de aantrekking holde me uit, maakte me leeg van binnen, doorzichtig.

Ik ontsteeg.

Ik wist dat ik niet sliep en dat wat met me gebeurde ook werkelijkheid was. Mijn blik verloor zijn scherpheid. Ik liet me optillen. Eerst doorkruiste ik de afgrond van lucht en licht die me had ontvoerd. Ik vloog bewegingsloos en zelfs zonder te kunnen verroeren. Het hele universum overweldigde me.

Op dergelijke ogenblikken kwam de gedachte als vanzelf en had ze niets te maken met wat ik gewoonlijk dacht. De rede zoals we die op school of in gesprekken met volwassenen gebruikten, hield zonder meer op te bestaan. Het was slechts later, toen de reis op haar einde liep en mijn normaal bewustzijn weer wakker werd, dat ik mezelf trachtte te vertellen wat er gebeurd was. De woorden dienden om na te denken en om de gebeurtenis te begrijpen.

Het was niet gemakkelijk, de gemoedstoestand terug te vinden als hij me verlaten had, alleen in mijn bed op de tweede verdieping.

Ik kon onmogelijk beschrijven, wat ik het hele universum noemde. Het was ontastbaar, had vorm noch kleur en leek op niets bekends. Maar ik wist dat het het universum was. De woorden van bekende zaken uit mijn leerlingenbestaan leverden me evenmin het materiaal dat ik nodig had om mijn streven te verwoorden naar de vertes en de uiteindelijke aankomst. Van deze 'aankomst' had ik trouwens de exacte herinnering al vergeten. En toch bracht de tocht me in een toestand van volledige afhankelijkheid en ik hield van deze afhankelijkheid. Mijn omgeving kon het zonder mij stellen.

- Wil je iets?, vroeg mama terwijl ze aan de deur verscheen.

Ik begreep dat ze pas thuiskwam, dat ze weer weg moest en dat ze zich ongehinderd aan het werk wou zetten zonder door mij te worden gestoord.

Neen, ik moest helemaal niets hebben.

Door een soort gewetenswroeging om mijn bereidwilligheid me te laten meeslepen in deze wazige gemoedstoestand, beeldde ik me soms in dat ik me tot de orde moest roepen. Ik nam dan het werkje of het boek dat mama had klaargelegd. Ik was niet wat men een moedig of actief meisje pleegt te noemen. De voorwerpen op mijn knieën lieten me onverschillig. Ik had mijn werkelijkheid verloren. Ik voelde me wegvloeien uit mijn armen en mijn benen en het gewicht van het boek, het werkje, het serveerblad werd niet ondraaglijk – want ik verdroeg het –, maar nutteloos, volledig overbodig. Mijn lichaam bestond niet langer, het had zich ongevoelig gemaakt, ik wenste zelfs dat het niet in staat zou zijn aan de zwaartekracht te weerstaan. Mijn hoofd, dat het reservoir van mijn denken en wilskracht had moeten zijn, maakte deel uit van een levenloos lichaam. Dankzij de gehoorzaamheid die men mij had ingeprent, het plichtsbewustzijn en de zin voor orde, zette ik het boek, het werkje en het serveerblad terug op het nachttafeltje en verzonk in slaap. Wat mijn schedelinhoud betreft, ik slaagde erin de vlucht naar de vertes te verhinderen. Ik werd de vertes nog gewaar en bleef ze nog een ogenblik vereren, of iets langer... – het verschil in tijd had geen enkel belang. Het was een heerlijk zich verlaten, een feestelijke slaperigheid.

Na dergelijke omzwervingen begon de terugkeer naar het normale leven zich te structureren, alsof elke afwezigheid de verworvenheid van de vorige bevestigde. Ik was dus ouder geworden. Sinds mijn allereerste kennismaking met de filosofie der oudheid, de exotische culturen, de geschiedenis der profeten, goden en verlichten, werd ik getroffen door de gelijkenis onder de visionaire ervaringen beschreven in volledig verschillende omstandigheden, duizenden kilometers van elkaar gescheiden, in totaal uiteenlopende beschavingen. Men reikte naar het licht en zocht de hoogste toppen van de aarde voor een confrontatie met het opperwezen of de contemplatie van het absolute.

Ik was niet de enige met hallucinaties. Anderen dan ik hadden dezelfde zielsverhuizingen ondergaan of waargenomen.

Toen de Amerikaanse arts Moody zijn proeven met patiënten met doodservaringen publiceerde, vond ik daar mijn eigen gewaarwordingen in terug. Ik nam het Tibetaanse *Boek der doden* uit de bibliotheek en las de passages over de lange doortocht naar het licht. Alle getuigen verlangden min of meer op dezelfde

wijze naar de vlucht naar het Hogere. Velen verbeelden zich dat ze het geheim van het leven zouden ervaren en dat ze hun God zouden ontmoeten. Allen leken op aarde terug te keren met een zekere spijt en de overtuiging om goedheid en vrede te propageren. De visionaire confrontatie ontlokte nochtans tegenstellingen die strijd, ambitie en kwaad voortbrachten. Ook bleek de visionaire vervoering bij de terugkeer op aarde een gedragslijn vol waardigheid aan te moedigen – een soort van persoonlijke verantwoordelijkheid. Voor sommigen bestond de taak uit het benaderen van God, die schepper en verwezenlijker zou zijn, voor anderen uit het zich ten dienste stellen van het leven, opdat de beloftes die men had aangevoeld zich zouden vervullen.

Wat mezelf betreft, had ik behoefte noch aan het ene, noch aan het andere, ik hield enkel van de vervoering en ik heb nooit de aanleg voor vervoeringen verloren. Een beetje onbeweeglijkheid volstaat, samen met licht waarin iets onnoemelijk klein beweegt, microscopische stofdeeltjes die in de leegte rondtollen, de weerschijn van het hemelruim op een rimpelloze zee, of een meer op een windstille dag met daarin het bescheiden kielzog van water omgewoeld door de schroef van een motor. Is de roes van het onbeweeglijke een meditatie? Het overvalt me onverhoeds, zoals een grote mantel. Ik roep het niet op.

Leclay, directeur van een nogal bijzonder instituut dat weinig leerlingen telde en geen behoefte had aan de volgehouden en constante zorgverstrekking van een grote school, had volgens mijn vader genoeg vrije tijd om veel te lezen op kosten van de Staat; dit is wat degenen die hem niet hoog inschatten over hem vertelden. Terwijl anderen hun lessen gaven, zat hij gemakshalve in zijn directeurszetel, bestudeerde oosterse godsdiensten en slaagde met glans in zijn examens aan de faculteit filosofie. In het huis van mijn vader was hij op zondagmorgen de eerste bezoeker. Van de bijeenkomsten over exegese, die in werkelijkheid gedachtewisselingen waren tussen Leclay en onze verwekker, onthield ik die zaken waarvan ik in staat was om nota te nemen. Ik was een en al oor, mijn gedachten dwaalden af. En als mijn hand het debiet van de wijsgeer Leclay niet kon volgen, begon ik te dromen, gewiegd door de muziek van woorden in het hemels en lichtend decor dat door de gesprekken werd opgehangen. Mijn dagboek van die dagen geeft betrekkelijk goed weer hoe beperkt mijn interesse voor het wetenschappelijke was. De namen van Boeddha

maakten indruk op me: *het Licht. Hij die het licht verspreidt. Hij wiens schittering oneindig is.* Ik herkende in die omschrijvingen de sprankelende essentie van mijn geheime betrachtingen. Ondanks de onoverbrugbare afstand van eeuwen die ons scheidde, hadden onze tegenvoeters ook mijn vervoeringen gekend, de straling vanuit het hiernamaals gevoeld. Die overeenkomst vervulde me met een buitengewone hoop. Deze hoop leek op geen enkele andere hoop. Ik kende van de hoop slechts een vage verwachting, zonder doel en vrijwel zonder verwachtingspatroon. Hoop was een toestand, zoals honger of vermoeidheid, ze maakte deel uit van de *conditio humana*, men had ze in zich zoals een voorbestemming, een zintuig scherper dan een ander, dat niet, zoals het gehoor en de reukzin, van onmiddellijk nut was voor de dagelijkse beslommeringen. De hoop was een zintuig dat de gedachten opvoedde voor geluk. Dit geluk was niet datgene waaraan men gewoonlijk dacht, het geleeke op wat men zich vooraf verbeeldde te voelen als alle angst verdwenen zou zijn.

Ik had echter angst voor alles. Voor de oorlog, voor de H-bom, voor de mensen met kwade bedoelingen, voor de vervelende commentaren. Ik hield alleen van boeken, omdat je ze ook kunt toeslaan. Wat ik opnam zonder te willen luisteren, overtrof altijd mijn voorgevoelens. Het tijdloze was zoveel zekerder. Het abstracte. De uitstraling die niet anders was dan licht, bron en levensduur. Ik vroeg geen bijzonderheden. Die kwamen als vanzelf, onafwendbaar.

De bewering van de directeur bracht boeddhisme en christelijk geloof dicht bij elkaar. Zoals God, schepper van hemel en aarde, had de Grote Verlichter het heelal geschapen. Op de berg Sumeru had de Zon de duisternis doorboord en het leven georganiseerd. Ik was ontgoocheld, ik herkende de fabel die de gemeenschappen sinds mensenheugenis elkaar wijsmaakten om het leven en de maatschappij te verklaren en de noodzaak van een centraal gezag. Deze erkenning van schepper van de wereld verminderde in de ogen van de lyceumstudente, opgevoed volgens de rationele principes, de waarde van het boeddhisme. Ik noteerde mijn ontgoocheling tussen de zinnen van Leclay, die me waren bevallen. Zich een scheppende God inbeelden, wat een bekrompen wijze om de *homo faber* voor te stellen! Wie kon zo onbezonnen zijn om de verspilling van het leven op onze planeet te beramen, waar de schepsels elkaar opaten en de ene de andere doodde om te overleven? Dat de menselijke gemeenschap een systeem had ontwikkeld vergelijkbaar met de

sociale structuur die het leven van de bijen en de termieten organiseerde, wilde ik wel aanvaarden. Door het doorgeven van de traditie en de genen had de geesteskracht van generaties een collectief geheugen aangemaakt met kennis, gevoel en schepend talent tot gevolg. Je kon dus dit menselijke voorstellen als de menselijke tegenhanger van het systeem van de bijen en de termieten. Wij noemden dit collectief geheugen de ziel, want de ziel verbond de mensen onderling, de levenden en de doden en uiteraard nadien de hele mensensoort. De ziel was dus de elektrische, magnetische, parapsychologische of andere geleider die de leden van de soort verbond met de traditie en de toekomst. Ik kon de bevestigingen voor het Hogere als een noodzaak tot overleven verklaren. Het Hogere was de kracht die de denkers had geïntrigeerd.

De zondagse overwegingen lieten sporen na. De leer van de kosmos interesseerde me evenmin als de schepping. Tijdens de aardrijkskundeles onderging ik geduldig en onoplettend de beschrijving van de planeten, de sterren, de sterrenstelsels en de nevelvlekken. Ik was aards, ik had niets gemeens met de ruimte bezaaid met kolossale knikkers, uitgestorven brillanten en gigantische stoomwolken. Ze lieten me even koud als de legendes bevolkt met allerlei mirakels. Jammer dat de godsdiensten van Leclay ook uit legendes ontstaan waren. Boeddha had exploten gerealiseerd, men aanbad hem voor zijn moed en durf. Ik mispreeks ze. Exploot, moed, durf en aanbidding waren mannenzaken, mannelijke bezorgdheden, vrucht van de primitieve verbeelding van krijgers en volkeren met nood aan leiders. En zelfs indien sommige zachtere legendes vrouwvriendelijker waren en niet van charme gespeend, de overeenkomsten waarschuwden me dat het wel degelijk verhalen betrof en geen transcendentie. Vanzelfsprekend was ik bekoord door het bezoek van drie Koningen die van verre oorden kwamen om een koninklijk kind in een stal te eren, of door de ongelovigen die muziek speelden en de vreemde prinses die tranen plengend aan het doodsbed van Boeddha zijn nirwana binnentraden. Maar zachtheid en tederheid lagen in het gebied van de rust, men mocht rede en rust niet verwarren. Tijdens mijn studies verbleef ik in een mannenwereld, men sprak er alleen van mannen, in de geschiedenis, in de filosofie, in de mathematica en de wetenschappen. Men sleet enkele woorden aan Marie Curie of aan de minnares van Voltaire, mathematica en vertaalster van Newton. 'Mannelijk' onderzoek behoort tot het gebied van de rede.

- Waarom al die legendes?, vroeg ik mijn vader na het vertrek van Leclay.

- Ze hebben geen enkel belang, antwoordde hij. Het geloof verstrekt een moraal aan wie er zonder geloof geen zou hebben.

Leclay werd weer interessant als hij het had over geestelijke concentratie en volmaakte kalmte van hart en geest. Ik hield mijn adem in toen er sprake was van het Ontwaken. Er bestonden wezens die voorbestemd waren voor het Ontwaken. Dit besef deed mijn hart bonzen. Ik luisterde nog maar met een half oor als Leclay daarna begon over de te volgen reisweg om het Ontwaken te bereiken. De verschillende stadia van verhevenheid stelden weinig voor vergeleken met de fascinatie voor de vervoe-ring die me uit de werkelijkheid kon optillen. Alleen boeiden mij het eerste stadium van het Ontwaken, de Argumentatie, en het tweede stadium, tot mijn grote verwondering de Afwezigheid van angst. De zondagen van de spirituele zoektochten van mijn vader, in een wereld zonder godsdienstoorlogen, waren voor mij eilandjes van een gelukzaligheid. Een gelukzaligheid die bijna niet te omschrijven is in de rationele context van de sociale en persoonlijke bekommernissen van mijn ouders, en al evenmin in mijn wereldje van lyceumstudente. Ik sprak met niemand over de bevrijding die ze me bezorgden. Ze was zuiver spiritueel, een vreugde voor de geest.

Veertig jaar later, bij de overgang van de 20ste naar de 21ste eeuw, komen de sereniteit van mijn vader en zijn vriend me weer voor de geest. Het contrast tussen het welbehagen en de huidige ontredde-ring is zeer groot, ook tussen hun geest van toen en het exotisme van de opinies van de hedendaagse mensenmassa's. Het bewustzijn van de westerse intellectueel, bevestigd door de scholen en de media, meester te zijn over zijn denken en bevoorrechte van een humanistische traditie van sociale vooruitgang, had - zelfs onbewust - een levenscomfort verschaft, dat moed had verwekt en creativiteit had gestimuleerd. Op onze planeet waar niets nog zekerheid biedt en waar de hoop op vooruitgang vernietigd werd door nieuwe oorlogen en de opkomst van religieus fanatisme, heeft het Hogere plotseling, zoals in de primitieve tijden van de evolutie van onze soort, zijn aantrekkingskracht herwonnen als noodoplossing tegen de onzekerheid en de bedreigingen door destructie. Exotische afleiding, sentimentele uitlaatklep, surrogaat van sterke overtuigingen en realistische initiatieven..., geloven is weer een voor-

wendel tegen het ineensstorten van de zekerheden. De nuttige dwaasheid van geloofsovertuigingen en het gevaar van godsdiensten die zich willen opleggen, hebben niets te maken met de spirituele extase. Dat men met het Hogere heeft geflirt tijdens het stadium van het charmante leerproces van de jeugd, dat men zijn verleiding heeft ondergaan en aan zijn aantrekkingskracht is bezweken en is teruggekeerd verzadigd van visies en verzonnen antwoorden, verzoent echter wel met de sterfelijkheid en de onmacht. Want men kan zich vastklampen aan een soort van tijdloosheid en aan de relatieve onsterfelijkheid van de herinnering en de traditie. Het is de toekomst aanschouwen als het gevolg van wat men reeds vermoed had, zonder verplicht te worden de voogdij van een zekerheid te aanvaarden. De vooraf vastgelegde geloofsovertuigingen, ineen geknutseld door anderen, werden meestal vormgegeven door wie op macht belust was. Het toeval, dat in de gezichtskring van mijn vader de bezoeken introduceerde van een mandarijn tegen wil en dank, blijft voor mij de meest genereuze gift van mijn opvoeding.

Dat ik mijn ervaringen zorgvuldig verborgen heb gehouden is toe te schrijven aan het feit dat ik mijn ontvankelijkheid altijd aan mijn fysieke configuratie heb toegeschreven. Er zijn slapers, eters... Mensen die goed horen, die ver kunnen zien. Sommigen zijn begaafd voor het cijferen, anderen kunnen filosoferen over om het even welk thema, maar kunnen de merken van de auto's niet onderscheiden... Ik behoor tot de soort zieners die sinds hun geboorte verwend werden met de natuurlijke gave, grenzen te verleggen.

Dit gezegd zijnde... wat is het verschil tussen het wonderlijke en het mystieke? ■

# Dichter bij *Gierik*

95 Vlaamse en Nederlandse dichters  
verenigd in een verrassende poëzieverzameling

Abdelkader Zehnoun, Alain Delmotte, Alvert Kostverloren, Angela van Loenen,  
Annemarie Sauer, Anouchka van Dun, Ans Wortel, Bart Plouvier, Bert Bevers,  
Bert Lema, Carleen Laura, Carlo Depreytere, Cel Overberghe, Christine Mäßer,  
Claude van de Berge, David Troch, Deen Engels, Delphine Lecompte, Dirk Claus,  
Eddie van Vliet, Emiel Willekens, Erik Metsue, Erik van Malder, Erik van Ruysbeek,  
Erik Vlamincx, F. Starik, Fatima Zohra Ilaha, Femke Ponsioen, Frans August Brocatus,  
Frans Boenders, Frans Neels, Frédéric Leroy, Frederik de Preester, Geert Bouckaert,  
Gérard Leonard van den Eerenbeemt, Gust Vanhove, Guy Commerman, Guy van Hoof,  
Hans Wap, Hendrik Carette, Henk van Kerkwijk, Hilde Pinnoo, Jacoline de Heer,  
Jan Geerts, Jan Gloudemans, Jan Wyn, Jean Loeckx, Jelica Novakoviô, Johan de Graaff,  
Johan Van Oers, Johan Van Praet, Joris Denoo, Joris Iven, Jos Brabants, Jos Steegstra,  
Julien Vangansbeke, Karel Wasch, Katrijn Bussche, Kees Hermis, Lief Vleugels, Luc Boudens,  
Luc C. Martens, Lucas Laherto Hirsch, Lupo Barca, Marc Dejonckheere, Marc van Caelenberg,  
Marc Zwijsen, Marcel van Maele, Mark Meekers, Merik van der Torren, Michaël Vandebril,  
Peter Ghyssaert, Peter Holvoet-Hanssen, Peter Nijmeijer, Philip Hoorne, Piet Brak,  
Reine de Pelseneer, Reine Wellens, René Hooyberghs, Richard Foqué, Rik Bobine, Rik Gyles,  
Rob Goswin, Rose Vandewalle, Steven Graauwmans, Sven Cooremans, Thierry Deleu,  
Vic van Saarloos, Ward Ruyslinck, Werner Verrelst, Wilfried Adams, Willie Verhegghe,  
Wim Hofman, Wouter de Koning, Y.M. Dangre

## Luc. C. Martens

werd op 11 november genomineerd in de jaarlijkse Nieuwegeinse Literatuurprijs (NLP) voor poëzie. Zijn gedicht *Wanneer ik in mij ben* werd bij de 10 beste inzendingen weerhouden. De proclamatie gebeurde in de bibliotheek van Nieuwegein.

Jan Sonneveld

## Blackfriars Bridge

In een antieke uitgave van G.K. Chestertons *Orthodoxy* (London: John Lane, The Bodley Head, ongedateerd) vond antiquair Maxwell Burton uit Sheffield in 1994 een paar handgeschreven vellen papier. Hij las ze die avond thuis in zijn leunstoel voor het raam, met stijgende verbazing. Het bleek om een verhaal te gaan van een onbekende schrijver; een ondertekening ontbrak. Het luidde als volgt:

‘Mijn Engelse vriend Gilbert Wells vertelde me, tijdens een bezoek aan London, een uitzonderlijk verhaal. Ik was een paar dagen in die stad om inspiratie op te doen voor een essay dat ik gevraagd was te schrijven voor een krant. Het stuk moest gaan over de vraag: zijn we in staat een einde te maken aan armoede in de wereld? Ik worstelde met deze groteske vraagstelling. In essentie dacht ik te moeten schrijven over de haalbaarheid van maakbaarheid. Bovendien meende ik niet te kunnen voorbijgaan aan de oorsprong van het grote verschil tussen arm en rijk in de wereld en wiens schuld dat was. Ik voelde me gedwongen over God en de zondeval te beginnen, iets wat ik doorgaans liever uit vrije wil doe. Dus koos ik ervoor in London mijn hoofd leeg te maken en mijn oude vriend Gilbert Wells te bezoeken. Wells komt uit een geslacht van geleerde Londonaren en is zelf kinderchirurg in een groot ziekenhuis. Hij nodigde me uit voor thee in zijn ruime woning in Notting Hill. We zien elkaar slechts eens in de paar jaar, maar het weerzien met Gilbert is altijd buitengewoon prettig. Meestal vullen we een middag gesprekken over onze levens en over onze gezinnen en gaan dan weer hartelijk uit elkaar. Tussendoor schrijven we elkaar af en toe.

Die middag sprak ik over mijn worsteling met het essay dat ik zou schrijven. Hij luisterde aandachtig, knikte toen ik uitgesproken was en vervolgens zwegen we en dronken onze thee. Zo spraken we nog wat over onze levens, Gilbert vertelde over een buitengewoon angstig meisje, dat hij laatst moest behandelen.

Ze lag als versteend in haar bedje en huilde de

hele dag. Vlak voor de narcose had het meisje gegild van doodsangst, terwijl ze enkel geholpen zou worden aan een blindedarmontsteking. ‘Zo zie je maar’, besloot mijn vriend zijn anekdote met een glimlach, ‘angst is welbeschouwd een vorm van armoede’.

Toen zei hij dat hij me een verhaal wilde vertellen. Dit verhaal, benadrukte hij, wordt elk jaar op kerstavond door zijn grootvader verteld, na het uitpakken van de cadeaus. ‘Klokslag half elf schenk ik mijn grootvader van 95 een glas whisky in. Dan schraapt hij zijn keel en begint te vertellen. Ieder jaar opnieuw.’

Hij vertelde me erbij dat zijn grootvader, de bekende advocaat Sir Lawrence Wells, het verhaal uit eerste hand heeft vernomen. Een politieagent vertelde het hem in 1934. Het is dus waar, benadrukte hij terwijl hij voorover boog.

Nadat Gilbert me het verhaal verteld had, zweeg hij lang en keek uit het raam. Ook ik zweeg. Het was een bijzonder verhaal en ik had moeite het te geloven. Toch wilde ik dat het waar was. Nadat we enkele minuten samen hadden gezweven, vroeg ik hem waarom hij het me nu vertelde. Het was duidelijk dat Gilbert me iets duidelijk wilde maken met betrekking tot mijn essay. Hij aarzelde even en zei: ‘Waarom weet ik niet precies, maar ik dacht dat het verhaal je kan helpen.’

Ik wist niet goed wat ik ervan moest maken. Daarom lieten we het onderwerp rusten, dronken nog een kop thee. Daarna namen we afscheid en vertrok ik. ’s Avonds maakte ik nog een wandeling door Hyde Park, waar het verhaal voortdurend door mijn hoofd maalde.

Thuisgekomen probeerde ik een rationeel verhaal te schrijven, maar liep telkens vast op platgetreden paden. Na enkele honderden woorden gaf ik het op en besloot het anders aan te pakken. Ik begon opnieuw en bekende in de inleiding geen raad te weten met de welvaarts kwestie. Daarom zou ik niet proberen een pasklaar antwoord te vinden, maar een verhaal te vertellen. Het verhaal van mijn vriend Gilbert Wells. Vervolgens heb ik letterlijk opgeschreven wat hij me vertelde. Dit is het verhaal:

In december 1864 werd in een voorstadje van London George Bernard Wells geboren, zoon van leraar Keith Wells. De kleine George bleek al snel een leergierig en pienter mannetje. Zo praatte hij eerder dan zijn leeftijdsgenootjes en las hij eerder en sneller dan zijn broertjes en zusjes. Vader Keith glom van trots om zijn slimme zoon en voerde hem al snel met boeken. Op school vorderde de jonge George zo snel, dat hij een jaar mocht overslaan. Daarna ging hij enkele jaren op kostschool, waar hij opnieuw uitblonk, vooral in theoretische vakken. Hij las net zoveel boeken als al zijn klasgenoten bij elkaar. Op zijn zestiende zorgde zijn vader ervoor dat hij, onder de hoede van een hoogleraar uit Oxford, werd klaargestoomd voor de universiteit. Met groot enthousiasme stortte George zich op een studie filosofie, die hij cum laude afrondde. Zijn docenten moedigden hem aan zijn visie op de filosofie samen te vatten in zijn eigen theorie, waarvan hij al regelmatig in korte traktaten een deel had prijsgegeven. In Oxford beschouwde men George als een genie en het duurde dan ook niet lang of er lag voor hem een baan als docent klaar op een universiteit in London. Daar hoefde hij slechts enkele uren les te geven, waarna hij zijn overige tijd kon wijden aan zijn theorie.

In 1889 verscheen van zijn hand een essay in een vooraanstaande wetenschappelijke krant en publiceerde hij zijn theorie in boekvorm. Daarin betoogde hij met verve dat de invloed en de nalatenschap van een mens op de samenleving alleen kon worden afgemeten aan de filosofische en wetenschappelijke betekenis die iemand heeft gehad. Om die te bepalen dient men achtereenvolgens te kijken naar het aantal publicaties, volgelingen en tegenstanders dat een origineel idee heeft opgeleverd. Met deze theorie in de hand veroordeelde hij een groot deel van de burgerij tot nietszeggendheid. De grotere denkers en publicisten uit die tijd liepen echter weg met zijn theorie en verklaarden George Wells vanaf dat moment tot een van de grote denkers van zijn tijd. Docenten gingen met zijn geschrift aan de haal en Wells werd uitgenodigd om overal te komen spreken en debatteren. Leden van de Conservatieve partij boden hem een parlamentszetel aan. De meeste uitnodigingen sloeg Wells af. Hij wilde zich blijven wijden aan de filosofie en publiceerde al snel een uitwerking van zijn rimpelingentheorie. Daarin beschreef hij determinanten en praktische kaders voor het in-

delen van de waarde van ieder mens. Bovendien spoorde hij de politiek aan op basis van zijn theorie tot een verdeelschema van overheidsmiddelen te komen, waarmee juist de sterken en invloedrijken in staat werden gesteld hun waarde te vergroten, ter meerdere eer en glorie van het Britse Rijk. Religie, betoogde hij en passant, is een middel voor de zwakkeren.

Daarna onderbrak hij zijn werk en reisde het land door om op scholen, universiteiten en debatclubs te spreken over zijn theorie. Behalve veel lof van de elite leverde het hem ook kritiek op, vooral van de kerk. Daarop publiceerde Wells een stuk waarin hij aandrang op een politiek plan dat ervoor zou zorgen dat meer mensen zouden leren lezen en schrijven en zouden profiteren van wetenschappelijk onderwijs. Daarmee worden de waarden van het Britse Rijk verveelvoudigd en is het geheel waarlijk meer dan de som der delen, was zijn conclusie.

Na enkele jaren was de eerste nieuwigheid eraf en begonnen steeds meer pedagogen, filosofen en sociologen kritiek te leveren op Wells' theorieën. In kranten en op universiteiten leverden steeds meer vooraanstaande denkers hem van repliek. Wells schreef hen vervolgens uitgebreide brieven, waarin hij zijn denken opnieuw uiteenzette. Ondertussen zocht hij naar nieuwe ideeën die zijn theorie zouden ondersteunen en de kritiek verstommen.

Tot een nieuw, allesomvattende theorie kwam het echter niet en vanzelf begon de roem voor Wells' werk en zijn boeken af te nemen. Hij kon de tanende aandacht maar moeilijk verkroppen en verstopte zich steeds vaker in zijn studeerkamer op de Londonse universiteit. Zijn vrouw, die hem ondertussen twee kinderen had geschonken, kwam hem regelmatig eten brengen als hij weer eens een nacht doorwerkte.

Geruisloos verdween Wells uit het publieke leven. De brievenstroom droogde op en ook werd hij niet meer uitgenodigd voor lezingen en debatten. Ook de Tory-partij liet niets meer van zich horen en zelfs de kerk maakte zich niet meer druk om hem.

In november 1899 schreef hij een lange brief aan de oude professor uit Oxford, die hem als scholier onder zijn hoede had genomen. Daarin bekende hij het gevoel te hebben slachtoffer te zijn geworden van zijn eigen theorie. *'Ik heb een*

*heilig vertrouwen in het bepalen van de invloed en waarde van mensen middels hun standpunten, publicaties, volgelingen en tegenstanders. Mijn ziel heb ik verkocht aan de rationaliteit van de rimpelingen. Nu bij mij deze bron is opgedroogd, voorzie ik slechts het einde van mijn eigen invloed en dus het einde van mijn leven. Mijn theorie lijkt me definitief bewezen verklaard door de invloed die mijn eigen leven nog heeft. Hoewel ik hevige deining poog te veroorzaken, is gebleken dat het water nog nauwelijks rimpelt door mijn aanwezigheid in het intellectuele debat. Ik beken dat ik door deze constatering ben verworpen tot een wrokkige eenzaamheid, een eenzaam mens die verpletterd dreigt te worden door het monster dat hij zelf geschapen heeft. Het zij zo, maar laat dan in ieder geval mijn dood, wanneer die ook komen moge, nog hevige deining veroorzaken.'*

Deze woorden zijn de laatste die George Bernard Wells aan het papier heeft toevertrouwd. Na het schrijven van deze brief zei hij zijn betrekking bij de universiteit op. Dagen bleef hij binnen, ondanks hevig aandringen van zijn bezorgde vrouw. Af en toe bezocht hij een pub en liet zich daar dan midden in de nacht dronken op straat gooien.

Op kerstavond 1899 werd George Wells gezien door een politieagent, die hem een paar straten bleef volgen. Wells mompelde in zichzelf en strompelde over straat, waardoor de agent hem wilde aanhouden voor openbare dronkenschap. Op Blackfriars Bridge bleef Wells stilstaan naast een zwerver die tegen de reling zat. Hij keek hem lang aan. Daarna haalde Wells zijn portefeuille uit zijn jas, gooide hem voor de zwerver op de grond en klom op de reling van de brug. De zwerver pakte gretig de portefeuille, telde het geld en keek stomverbaasd op naar Wells, die bevend op de reling van de brug stond.

'D-d-dank u wel, sir', stamelde de zwerver. 'Dit is onmogelijk... Dit zal ik nooit vergeten.'

Volgens de politieagent gleed er in het maanlicht een traan over de wang van George Wells terwijl hij nog een keer omkeek. Daarna sprong hij in het ijskoude, groezelige water van de Thames, dat enkele minuten rimpelde.'

Na het lezen van het verhaal was Burton met stomheid geslagen. Hij kon zich niet herinneren hoe hij aan het boek kwam en besloot in vakkringen navraag te doen. Dit leverde echter niets op, waarna hij besloot te zoeken naar de in het ver-

haal genoemde familie. Na enkele weken speuren in telefoonboeken en kaartenbakken vond hij in Notting Hill inderdaad een kinderchirurg genaamd Gilbert Wells. Hij belde hem op en vertelde over de vondst van het verhaal. Opgewonden vroeg Wells hem langs te komen, wat Burton de volgende dag deed. In de trein naar London las hij het verhaal opnieuw en besloot het voor altijd te onthouden. Bij het statige huis van Wells aangekomen, weifelde hij even, maar besloot toch aan te bellen. De kinderchirurg deed vrijwel onmiddellijk open, nodigde Burton uit in de woonkamer en bood hem thee aan. Daarna deed Burton zijn verhaal en overhandigde hem de aantekeningen van de onbekende schrijver. Terwijl Wells ze las, staande in zijn woonkamer, keek Burton ademloos toe vanuit zijn fauteuil. Nadat hij de laatste regels gelezen had, keek hij even dromerig voor zich uit en schudde zijn hoofd.

'Dit is zeer wonderlijk', fluisterde Wells.

'Herinnert u het zich?', vroeg de antiquair meteen.

'Wat een opmerkelijk verhaal! Weet u al wie het heeft geschreven?'

Wells aarzelde even en ging zitten.

'Het verhaal klopt', sprak hij rustig. 'Maar ik heb het nog nooit aan iemand verteld. Het is onze geheim gebleven familiegeschiedenis. Ik heb bovendien geen enkele vriend die aan de omschrijving in het verhaal voldoet.'

'Weet u het echt zeker?'

Burton zat nu op het puntje van zijn stoel en schreeuwde bijna van opwinding.

'Ja', knikte Wells rustig. 'Het verhaal is waar, maar niemand weet het. Het is hoogst opmerkelijk.'

Zo spraken Burton en Wells nog een uur hun wederzijdse verbazing uit. Op pogingen van de boekhandelaar het verhaal te mogen houden, reageerde Wells beleefd maar beslist negatief. Hij wilde het verhaal goed bewaren om het in de familie te houden. Wellicht zou hij de oorsprong van de aantekeningen nog eens nazoeken om het handschrift te vergelijken.

Daarna namen de heren afscheid en verliet Burton het huis van de kinderchirurg. Hij hield langs de weg een taxi aan en stapte in. Op de vraag waar hij heen wilde, antwoordde de antiquair met een zucht: 'Blackfriars Bridge.' ■

## Een vrachtschip stelt geen domme vragen, een vrachtschip vaart

Het weer was nog goed, toen Gilbert 'Mestkarre' Maekeleers en Rik 'de Rosten' Van Achteren het kanaalsop kozen. Donkere wolken hingen al snel boven de twee vissers, die zestig jaar in leven verschilden. Een knaap was de Rosten nog maar, een menselijke zoutpilaar was Mestkarre geworden. Met twee voeren zij uit, hun dood tegemoet. Eén paragraaf in de krant, twintig seconden in het nieuws en een schone begrafenis.

'Mestkarre?'

'Gilbert voor u, we kennen elkaar nog niet lang genoeg, Rosten.'

'Gilbert... Zouden de mensen gelukkiger zijn, volgens u, als ze, zoals vroeger, veel minder lang leefden?'

De vangst was goed, niet spectaculair, maar genoeg om stilaan aan de terugtocht te beginnen denken. Een storm liet zich aankondigen. De twee mannen probeerden niet te hard op het gerommel boven hen te letten.

Vroeger werkte Gilbert een tijd lang in het baggerwezen, vuil werk, de rivier uitgraven, hard werk ook. Nog veel vroeger, zat Gilbert op de lange vaart. Jaren van huis, goed verdienen en dan thuis alles opzuipen. Hij moest toch naar geen mens omzien.

'Waarom vraag je dat nu? Nog een jaar en ik ben er tachtig! Of zijn het nog twee jaren? En mij heeft al die jaren niemand gevraagd of ik gelukkig ben. Ik ben schipper en schippers zijn alleen en dan vraagt niemand u iets!'

De storm was wat gaan liggen. Ze haalden de netten binnen toen de mist kwam opzetten.

Ze waren uit positie geraakt. Ze dreven nietig en zwak. Een vrachtschip gaat niet snel even uit de weg, als het eenmaal goed en wel vaart.

Rik 'de Rosten' Van Achteren wist lang niet wat hij doen moest met zijn nog prille leven. Thuis als kind hadden ze nooit de zee gezien, zijn pa was

daar niet zo wild van, zijn moeder had al eens gevaren, naar Engeland en terug, maar meer ook niet. Rik was lui, dat wist hij zelf ook wel en Rik had geen ambities. Hij dacht soms na, op zijn bed, dat doen luie mensen wel vaker. Het leven leek hem lang en onoverzichtelijk, geen idee had hij hoe je verondersteld wordt dat leven op te vullen.

Rik had één goede vriend op school, die is dan gestorven, met zijn brommer.

De tegenligger heeft hem nooit zien aankomen. Zijn vriend lag eerst een tijd in een coma.

Rik zat elke dag, of toch om de paar dagen, aan zijn bed na te denken.

Plots leek hem alles zo kort en kon het allemaal zo snel afgelopen zijn, zonder dat er iets in uw leven is gebeurd, iets echts. Toen is Rik zijn vriend gestorven, net geen achttien jaar, en is Rik een opleiding voor visser gaan volgen.

'Vroeger stierven de mensen nog voor ze veertig waren. Dat is zoiets als half zo oud als de meesten nu worden. Dat moet de mensen toch anders hebben doen denken over hun leven, bedoel ik, begrijp je?'

'Dat wisten die mensen van vroeger toch niet?', mompelde Mestkarre.

Daar dacht Rik erg lang over na, om te besluiten dat Mestkarre gelijk had.

Gilbert 'Mestkarre' Maekeleers was één keer in zijn leven verliefd geweest, althans, zo noemde hij dat toch, hij wist daar niet zoveel van als de schrijvers en de romantische mensen. Hij voelde zich helemaal week vanbinnen, zwak eigenlijk, hij kon dan soms naar de zee kijken en daar gewoon van genieten. Hij wist dat hij een ruwe kop had, geen schoon hoofd zoals in de tijdschriften, maar zij zei dat ze zijn kop mooi vond. Zoiets had Gilbert nog nooit gehoord. Veel is er uiteindelijk niet van gekomen, de lange vaart stond in de weg. In het begin zat Gilbert er wel wat mee in, dat hij misschien eens voor een ander had moeten kiezen, maar uiteindelijk ging dat weer over.

Voor zich zagen zij enkel een dikke muur van mist. Echt druk maakten zij zich niet. Gilbert, die had het allemaal al wel eens gezien en Rik, die zat met zijn gedachten ergens anders. Thuis wou hij nu wel zijn, op zijn bed, alleen met zijn gedachten, er echt eens werk van maken, ze allemaal op een rijtje zetten en dan tot een besluit komen, echt iets uitdokteren voor zichzelf en zijn theorie uitwerken, dat de mensen vroeger wel meer van hun leven maakten, gewoon omdat ze minder lang leefden en wat hij nu met die kennis kon aanvangen in zijn eigen leven.

Gilbert en Rik zaten een pint te drinken in hun kleine cabine. Wat later zou Gilbert de terugvaart inzetten.

‘Waarom ben jij in de vaart gegaan, Gilbert?’

Gilbert ‘Mestkarre’ Maekelaers rookte een sigaret en staarde door de patrijspoort naar de zee, zoals alleen een bijna tachtigjarige zeeman dat kan, het heeft geen zin om zelfs maar te proberen het te beschrijven.

‘Mijn vader was een zeeman. En al de rest ook. Zodus. En jij, Rosten? Moet jij niet achter de meisjes aanzitten, in plaats van met uw netten achter vis te jagen?’

Rik ‘De Rosten’ Van Achteren wist het niet.

Rik drinkt van zijn pint en staart ernaar en dan naar Mestkarre. Hij wist het even allemaal niet meer. Rik zat vol vragen.

Hij wou het nog vragen, waarom ze hem Mestkarre noemen. En nog zoveel meer. Allemaal vragen, ook domme vragen soms, maar vrachtschepen, die stellen geen vragen, die varen gewoon rechtdoor.

De kapitein van het vrachtschip dat zich zonder vragen te stellen dwars door het vissersbootje boorde, sloep onrustig. Hij en zijn vrouw hadden tot laat naar de herhalingen van het nieuws zitten kijken. Telkens wachtten zij op dat ene item, verstoppt tussen het binnenlandse nieuwsoverzicht. Twintig seconden duurde het item. Het nieuws noemde geen namen, het toonde geen foto's, slechts een mistige shot van een wrak en twee uitgestrekte doeken op de kade. Een ongelukkige aanvaring, noodweer, geen signalisatie door het vissersbootje, twee doden, niets aan te doen, spijtig, en dat was het.

De kapitein zuchtte in zijn kussen. Zijn vrouw wou iets zeggen, iets troostends en begripvol, maar zij

wist niet wat. Zou het hem helpen, vroeg zij zich af. Het zijn maar woorden en luisteren doet hij al lang niet meer. Altijd weg met zijn boot, soms voor weken, en als hij thuis komt en zij hem vraagt hoe het was, dan zegt hij steeds hetzelfde: ‘Heen en weer gevaren, rechtdoor, omkeren en terug.’

Achterdochtig werd zij er van. Als hij zo weinig zegt, verzwijgt hij misschien heel veel, zo redeneerde zij.

‘Op een dag ben ik weg’, hield zij zichzelf voor. Dat stelde haar gerust. Dit was niet voor het leven. Er zijn nog andere paden om te bewandelen, avonturen om te beleven, een hele wereld en tal van mensen om te ontdekken. Dat hield haar sterk, de mogelijkheid van een uitweg.

De kapitein van het vrachtschip zet zijn pet op zijn hoofd en trekt zijn jas aan.

‘Ik ben dan maar eens weg’, zegt hij tegen zijn vrouw. Een zoen op zijn wang krijgt hij en een schouderklopje. IJzig koud voelt hij zich vanbinnen als hij in zijn wagen stapt en nog steeds als hij uitstapt aan de laadkade bij zijn boot in de haven.

‘Kijk eens naar die boot,’ mompelt hij tegen zichzelf, ‘Zo groot.’

IJzig vanbinnen, hij vraagt zich af of het ooit nog goed komt.

‘Wat nu?’

‘Hoe moet het verder?’

En nog het meest opdringerige: ‘Wat wil ik nu eigenlijk zeggen?’

De man die dit schrijft staat recht, hij neemt afstand, hij kan de letters niet meer lezen, hij gaat terug zitten, scrollt omhoog.

Hij is 32 jaar oud en vraagt het zich af: ‘Hoe moet het verder?’

Begin aan iets en werk het af. Hij kan het nog zo vaak tegen zichzelf zeggen, luisteren zal hij niet. Een zoveelste verhaal zonder einde. Hij scrollt en leest vele vragen, maar geen antwoorden. Hij scrollt heen en weer, naar boven en beneden en weer terug. Antwoorden, en een nieuwe vraag. Wat zit er achter al deze woorden?

*Hij moest toch naar geen mens omzien*

*Waarom vraag je dat nu?*

*Wist lang niet wat hij doen moest*

*Had geen ambities, was lui*

*Lang en onoverzichtelijk*

*Plots zo kort en allemaal zo snel afgelopen, zonder  
dat er iets in uw leven gebeurd is  
Iets echts  
Eén keer in zijn leven verliefd geweest  
De schrijvers en de romantische mensen  
Alleen met zijn gedachten, er echt eens werk van  
maken, ze allemaal op een rijtje zetten  
Tot een besluit komen  
Gewoon van genieten  
Vol vragen  
Iets troostends en begripvol  
De mogelijkheid van een uitweg  
En een schone begrafenis.  
Niets aan te doen, spijtig, en dat was het*

*'Zo groot'  
IJzig vanbinnen  
'Wat nu?'  
'Hoe moet het verder?'  
'Wat wil ik nu eigenlijk zeggen?'*

*Het heeft geen zin om zelfs maar te proberen het  
te beschrijven  
Geen vragen, gewoon rechtdoor.  
Het zijn maar woorden.*

*Save. Close. Shut down.  
Retry. ■*

## Grote Blanke Komma

Ik ben die grote blanke komma die zich liefst schroomvol en voorzichtig opstelt tussen de woorden in een regel minzaam in de zinnen van een tekst. Liefst ben ik onzichtbaar maar toch pertinent aanwezig. Ik gun de lezer en de luisteraar de tijd om naar adem te snakken als hij amechtig begint te hijgen te kreunen en te blazen. Ik laaf zijn dorst als zijn keel en tong zich verschroeien aan de broeierige kurken droogte als een zwerm stridulerende sprinkhanen in de letterwoestijn neerstrijkt op zijn lijf en hem overrompelt met een stortvloed van zwarte benen zwarte ogen en zwarte krullen. Ik ben die welkome oase de palmboom en de waterput te midden van die eindeloos rimpelende heuvels de fata morgana voor de verdwaalde letterreiziger die zich slepend een weg baant door het mulle zand de verdelger van insecten en de overvloed van klank.

Liefst ben ik die grote blanke komma op een wit blad die de spanning opdrijft net voor dat belangrijk moment net voor het lijkt uit de kast valt net voor de gieren zich op het karkas storten en er zich met ferme happen en snokken aan tegoed doen net voor een chauffeur zich aan een voorbijgangster met te grote borsten vergaapt en zijn auto tegen een boom te pletter rijdt net voor je een lang bewaard geheim in mijn oren begint te fluisteren net voor je je zoen vereeuwigt op de getuite lippen van je geliefde en die zoen als een klok op de krater zet die de aswolke innig gaat opzuigen waardoor de wereld wordt gered maar vooral ook de liefde de zoen en de zoeners. Dit is de rol die ik met alle plezier tot in de eeuwigheid wil vervullen.

Maar ik ben ook die grote blanke komma de witte pater met de lange baard en de triomfantelijke tropenhelm die zijn zwarte medebroeders gaat betuttelen en ze met misprijzen gedooft.

Geen zwarte komma vindt genade in mijn ogen. Ze zijn niet zo elegant als ik ze stralen geen verwondering uit als ik ze verrassen niet als ik. Net als bij mensen schept de afwezigheid een hechtere band. Voortdurend op elkaars lippen zitten is een kweekvijver van haat en ergernis. Ik ben

de verkondiger van het Ongeschreven Woord die met koloniale rokkendrift de heidenen gaat bekeren, ze onder het mom van christelijke deernis de hand boven het hoofd houdt en ze tenslotte onbeschroomd bekruipt in een vlaag van liefdevolle waanzin zodat zij op hun beurt die status van het onzichtbaar-zijn voor eeuwig en altijd verwerven onzichtbaar tot de dood onzichtbaar als de dood onzichtbaar net als ik. Ik schep er een hels genoeg in hen in mijn sensatie te doen delen hen lotgenoot te maken van mijn onwezenlijk en mijn eenzaam bestaan. Ik ben de duivel ik ontregel ik zorg ervoor dat elke zwarte medebroeder en medezuster geneukt uit de strijd terugkomt en zijn, plaats, in, het, dorp, slechts, dan, terug, inneemt, als, hij, gehavend, is, en, gekwetst, is, voor, de, rest, van, zijn, leven.

Maar ook punten en vraagtekens en alle andere lettertekens neem ik onder handen. Het gaat mij niet zozeer om de aard van het beestje maar wel om de kleur niet zwart maar blank moet overheersen in mijn wereld waarom meteen ook niet de hoofdletters afschaffen ik schilder met mijn blanke borstel alle zwarte hoofdjes weg ben ik daarom een seriemoordenaar mij gaat het om de geloofwaardigheid en de verwondering de betekenis zoals jij ze begrijpt zoals jij ze wil begrijpen iedereen vult zelf zijn pauzes in iedereen zingt zelf zijn tekst zoals het hem uitkomt

Ik moet eerlijk toegeven: daar voel ik mij niet altijd goed bij. Hoe leesbaar blijven de zinnen? Hoe duidelijk zijn de wetten en amendementen die we uitvaardigen? Wat blijft er over van de oorspronkelijke boodschap? Wie beschermt mij tegen mezelf als de razernij toeslaat als ik als een wilde hoofden begin te hakken met de botte bijl?

Ik ben ook die grote blanke komma die zijn mantel over hele woorden laat vallen over flarden van zinnen over zinnen en alinea's. Ze zijn dikwijls onverstaanbaar voor jullie Marcin en Dzenghis. Daarom worden ze overbodig daarom worden ze als vanzelfsprekend overgeslagen. Het maakt jullie sterker en alerter in je beoordeling. Of is dit mijn ijdele hoop? Je haalt de boodschap van de spreker

of de schrijver uit zo weinig mogelijk woorden. Je zwemt in de zee van boei tot boei maar je slaat er al eens één over je houdt je lippen stijf opeen om geen zout zeewater te moeten slikken je verbijt de pijn in je armen maar je legt dezelfde afstand af net zoals iedereen in de wedstrijd. Je probeert een lied te herkennen aan een paar bekende noten je klampt je vast aan een paar vrienden in een onvriendelijke wereld. Daar is niets mis mee. Jullie parcours is enkel creatiever en de elektronen in jullie hersenen flitsen aan dubbele snelheid. De ziel van jullie handelen ligt in jullie tegenwoordigheid van geest. Jullie is enkel en de in jullie door aan dubbele van het licht. De van jullie handel ligt in jullie tegen van. Dit zijn jullie herkenningspunten daar moeten jullie het mee doen daar moeten jullie mee leven.

Ik ben ook die grote blanke komma op het overvolle witte blad die zich soms lastig op de verkeerde plaatsen nestelt en positioneert speciaal voor jongens als jij Wouter zodat je klasgenoten zich om jou gaan verkneukelen ze stellen zich aan ze wijzen je met de vinger ze beginnen te giechelen en ze lachen je vierkant uit. Waarom laat de leraar je niet in stilte je letters slikken? Je bent niet dommer dan de rest integendeel: door je gedreven en intense concentratie slik jij meer wetenschap zie jij meer verbanden verbanden die iemand anders zelfs niet opmerkt. Jouw genie ligt in je traagheid in jouw intense energie. De motor pruttelt al wel eens maar hij valt nooit stil.

Laat ze maar lachen: ik weet het ik ben je slechte vriend en je hebt mij al zo dikwijls verwenst. Waarom raak je niet van me af heb je me al zo dikwijls gevraagd en gesmeekt. Ik weet het ik ben een plakker een blijver een doorn in je oog maar ik maak je speciaal door me op de onmogelijkste plekken zo op te stellen dat rechtopstaande bomen geheide palen worden dat de konijntjes rondom de bomen beginnen te huppelen dat het een lieve lust is. Jouw letters zijn mijnen die op de onmogelijkste momenten ontploffen je woorden spatten uiteen in je gezicht ik maak ze gelijk met de grond als er één teveel in staat jouw letters dansen op muziek zoals een prins en een prinses in een sprookje. Sprookjes zijn gruwelijk en angstaanjagend hoor ik je zeggen natuurlijk heb je gelijk niet alle sprookjes lopen van een leien dakje. Maar is het echte leven dan zo vredig? Vrede is stilstand en oorlog is beweging. Jij krijgt van mij een oorlog van letters die mekaar pro-

beren af te maken die mekaar tot bloedens toe verwonden. Je moet soms springen over de lijken van je verwonde en gesneuvelde kameraden om de vijand tegemoet te treden. Oorlog is het zoveelste sprookje. In sprookjes kust de prins op het einde steeds de prinses.

Je kan het aan niemand uitleggen en niemand kan aan jou verklaren hoe de vork aan de steel zit. Je kan niet zeggen dat het mijn fout is niemand ziet mij buiten jou ik ben de ufo in jouw wereld je zou je nog meer belachelijk maken als je zou beginnen over die blanke komma's die jouw verhalen overwoekeren over het slagveld dat ik aanricht in de ziel van je woorden. Wouter is een fantast hij ziet spoken hij ziet witte komma's. Ik ben je slechte vriend Wouter maar ik maak je speciaal hoewel je dat niet wenst te zijn het is een schrale troost. Ik pen die gorte kalende mokka op jouw te volle blad. Wie anders dan jij kan mij zo goed begrijpen? Misschien scheiden onze wegen zich ooit wie weet ik geloof in eeuwige vriendschap maar vrienden kan je ook achterlaten wegzetten ze opsluiten in een kastje of in een gore hotelkamer en de sleutel weggooiden ze inruilen voor andere vrienden betere vrienden dan mezelf waarschijnlijk. Misschien vind jij ooit de truc om me weg te gommen of me kenbaar te maken aan anderen dat zou ik nog liever hebben. Met een zwart potlood kleur je je hele blad zodat ik zichtbaar word. Daar zijn mijn blanke komma's bezie ze zelf daar schuilt mijn vijand dan kan je mij voorstellen aan je klasgenoten. Ik zit erop te wachten ik wil afscheid nemen ik wil ontmaskerd worden als de dader de moordenaar van je taal. Ik vind het niet erg Wouter ik zal het je niet kwalijk nemen we kennen elkaar toch al langer dan vandaag ik zal het je gemakkelijker maken ik zal wrede zijn en in je gezicht roepen: 'ik heb vrienden genoeg'. Wijs me aan stel mij aan de kaak ik smee het je. Beter is het geen vriend te hebben dan een slechte vriend.

Ik ben die grote blanke komma ook voor jou Xian je ziet me graag komen je ziet me te graag komen. Hoe meer ik me vermenigvuldig hoe groter mijn lettertype hoe liever jij het hebt. Jij houdt van witte bladeren gevuld met witte komma's ze geven je de tijd om te dromen om na te denken over het leven je bent een dromer een speler en een profeet.

Je hebt de pest aan woorden die je vertellen wat te doen en vooral aan woorden en stemmen die

je vertellen hoe je het moet doen. Je kijkt liever naar mij en al mijn blanke bladvullerij. Ik geef je de ruimte en de gelegenheid om te dromen en te spelen.

Dromen is goed en ik wil je best de tijd gunnen om dat te doen te weinig mensen dromen heden ten dage nog jij kan het door naar mij te kijken alhoewel ik niets te vertellen heb Xian. Ik word niet jaloers als je door het raam naar buiten kijkt naar alles wat er leeft dat is een andere school een school op een ander niveau van een andere dimensie en kwaliteit die je wellicht evenveel leert als de woorden en de letters die ik in mijn blankheid bedek.

Ik ben maar een tussenstation na mij en voor mij staan er onafwendbaar tekens hoe je het ook draait of keert dit zijn de door jou zo gehate letters die samen dat woord vormen die samen die zin vormen waarvoor je zoveel schrik hebt.

Je zal mij niet horen zeggen dat alle zinnen zinvol zijn. Er wordt gevochten met zinnen er wordt opgeroepen ten strijde met zinnen er wordt kwaad gesproken over mensen en er wordt gelogen over je beste vrienden.

Maar zinnen kunnen je nieuwsgierigheid ook bevredigen zinnen kunnen ook doen dromen zinnen kunnen ook boeien. Je zal nooit weten wat er staat als je ze niet hebt gelezen. Als de zin je niet aanstaat dan heb je reden om je ogen te sluiten en

dan kan je je ogen doen afdwalen naar de leegte in mij. Dit is ook de reden van mijn bestaan. Ik geef je de ruimte maar tegelijk besef ik dat ik zonder woorden niet kan leven. Ik sta daartussen ik sta er middenin hoever die woorden ook van mij staan ik sta er middenin. En anders sta ik nergens tussen. Ik heb die woorden nodig ze zijn de kern van mijn bestaan.

Staar je niet blind op mij Xian draai die witte bladzijden om want ik wil niet te lang in stilte leven de stilte maakt mij eenzaam ik weet het ik ben de stilte maar ik besta slechts omdat ik elk ogenblik een geluid verwacht. Zoals de nacht niet zonder de dag kan kan de haat niet zonder de liefde de oorlog niet zonder de vrede het verdriet niet zonder het geluk het leven niet zonder de droom de stilte niet zonder het geluid en het blad niet zonder de woorden.

Ik ben slechts een blanke komma die zijn blanke bestaan uitschreeuwt ik kan behulpzaam zijn ik weet het daar hou ik van daar geniet ik van maar ik kan soms ook zonder mededogen zijn wreed en verwoestend. Ik kan de beul zijn ik kan de bijl zijn en dat is mijn kruis het juk dat ik op mijn schouders draag het verscheurt me elk moment van mijn leven elk moment van mijn taal. Omarm me ontmasker me. ■

Dieuwke Parlevliet

## Perdonia

### VIES

wat Perdonia vies vindt is  
roze dat onder een vlies schijnt  
daaroverheen paarse aderen  
een ongewassen penis in haar vagina  
vetkwabben en hangend vel  
rozijnen die niet geweld  
toch in de vanillevla terecht komen  
de geur van de grasdrogerij  
eigenlijk alle lichaamssappen  
meestal vindt ze die vies  
behalve elastisch snot dat  
velpon uit haar neus waar  
laat je die kauwgum?  
leverkaas dat vindt ze ook  
erg vies vooral het witte randje  
en ze denkt beuling ook  
en verrijkte bonussen van  
economen die in shape zijn  
dode vissen omega vetten  
drilpudding vindt ze wel lekker  
dat kan je door je tanden heen  
duwen en er op bijten  
frambozen zijn helemaal  
niet vies dat vindt zij

### DE VLEESBOOM

Perdonia houdt van bomen  
verschrikkelijk veel van olijfbomen  
om hun kleur en de kleur van hun oogst  
maar het meest houdt Perdonia  
van de beukenboom  
in de tuin van de buren  
die ze als haar eigen boom beschouwt  
want hij is aards en hemels tegelijk  
bonkige verre wortels  
nestplaats voor tere eieren  
en dat al meer dan honderd jaar  
Perdonia houdt van bomen  
maar niet van de vleesboom  
die diep in haar warme buik  
een hol vol maakt met rauw vlees  
waaruit wortels groeien vertakken  
boomsappen vloeien bah denkt ze  
bah een vleesboom

Frans Boenders

## Japanse beelden

### NOH

Rukkend aan de stilte: steile warmte  
Ronde kou, wachtend luisteren.  
Kamer van rijstpapier, gefilterd licht:  
Buiten ritselt water over nauwkeurige keien.

O, klein genoeg van dunhuidige zinnen,  
Smalle gevoelens van een vochtige lip!  
De klagende recitant stampet op hout,  
Verlaat driftloos de hashigakari.

Paars lint om het ongeverfde hout  
Zorgvuldig ontstrikt. Kamferlucht,  
Aandachtig gesnoven, veroverde de kamer.  
Over de wollige doek tast men de vorm.

Het masker lijkt te ademen  
Maar zo stil is geen levend gelaat  
Maar zo wit kan geen huid gloeien:  
De mond wil spreken, is verstart.

Zeami, abele Zeami!  
Shite en schrijver, dansend en zingend  
Sta je voor je kijkers. Niemand,  
Niemand overtreft jouw kunde.

De fue snijdt door de onderste huid  
Terwijl de trommels woedend klepperen.  
De shite trilt: hand en waaier ritselen,  
Achter zijn masker rolt een traan.

Hikkend slaat zijn schreeuwen over  
Terwijl vingerhoedvingers tikkend  
Vallen op de trommel: het is lente,  
Pelgrim spoedt zich naar de tempel.

### PELGRIMSSTOK

Golf glijdt naar het strand,  
Verheft zich, buitelt, breekt  
Spattend in watersnippers.  
Breedsprakerig rolt zee over zand en rots.

Draak, grimmig, grijs en grappig, rijdt  
Op der golven gekromde klauwen.  
Uit inktwolken hangt geschubde staart  
Naast bevroren poot als lood boven zee.

Schier ademloos staren naar de Fujiberg  
In Hakone. Aan de oever van het meer  
Staat een roodgelakte torii geplant.  
Hier loopt de trap naar het heiligdom.

Halverwege halt houden en omkijken.  
Watervlak schittert in de ochtendzon.  
Een boot behangen met guirlandes  
Trekt een onverstoordbare V in het meer.

Rond het bassin is mos dicht opgerukt.  
Pelgrims gieten water over hun handen,  
Spoelen de mond onder de vergramde blik  
Van in hout verstarde tempelwachters.

Een geest huist in het woud.  
Kakelend lopen pelgrims het pad op,  
Gluren door het hek naar het heiligdom,  
Klappen in de handen, buigen, huppelen weg.

Achter een wimpel tetteren toeristen in rijen  
Al blijft in Ise de lucht goddelijk dun.  
Vocht kruipt onder de kleren,  
Vermengt zich met klam zweet.

Hossend hijsen naakte dronkaards  
De mikoshi op bemoste treden. Gehijg.  
Schreeuwend, hikkend schudden ze  
De heilige stoel. Alcohol in de lucht.

Grind rond het hoge huis van kami Meiji.  
Cypressen trekken de hoge wacht op,  
Kijken neer op de groep uit Shinjuku  
Die in boogvorm buigen voor de gebedshal.

Buig zwijgend voor de zegenende zucht!  
Zacht slaan papierslingers de lucht.  
Dans, o miko, zing voor Meiji's geest,  
Laat je belletjes ritmisch rinkelen!

Amaterasu Omikami, de druppel uit het oog  
Van Izanagi glijdt triomfantelijk opwaarts;  
Zonnegodin, zalige zuster, heilige schoot:  
Het verlangen komt tot verzadiging.

Moeder van Meiji, spreid uit uw rust  
Eendrachtig over uw zoon en de zijnen!  
Obolen kletteren dof in het offerblok.  
In alle kelen klokt even de saké der natie.

Roerloos staart Ginkakuji in de vijver:  
Spiegelscherp dit schijn van goudvissen.  
De ochtendzon verwarmt het watervlak.  
Op de spiegel trilt het zilver van het paviljoen.

Verlaten terras. Verweerde planken markeren  
Het harde wit van de schuifdeur. Vlonder  
Verdwijnt spoorloos in het water. Als de dag  
Sterft, wie bewondert dan de wassende maan?

## AANRAKINGEN

In de wirwar van de taal, van talen  
Lopen als in een wolk. Glimlachen.  
Code, hard als koper, blijkt plots  
Zacht mos bij het raken aan de randen.

Er is een geluid geweest –  
Is het er nog of is het verdwenen?  
In weifeling schuilt de schoonheid:  
Twijfel van gespannen ontroering.

Op een vlet glijden twee schonen door het riet.  
Het is geen nacht, maar het lijkt wel nacht.  
Zorgvuldig snijden zij de watercichorei.  
Woordeloos droomt Kuniyoshi er lucht bij.

Een hand schuift in haar kimono,  
Doet haar hart opspringen.  
Terwijl haar lippen traag openvallen  
Verspreidt zich warmte als een wijnvlek.

Ze wendt haar hoofd met haast gesloten ogen,  
Tast met de lippen naar een andere mond.  
Leunend tegen het hek smaakt ze een tong  
En zucht. Een kraanvogel wiekt voorbij.

Romp van marmer, ivoor en amber  
Maar warmer en wild kloppend  
Onder kimono en korset van obi –  
Hete huid, vernauwend naar de snee.

Samenstel van vochten en zouten,  
Trilling, verzakking, stijging.  
Het roze rekt zich tot vingers:  
Geheimen van haar landschap.

## MISHIMA YUKIO

Hiraoka Kimitake, klein van stuk,  
Groot naar geest. Leefde hij echt  
Of wou hij slechts schrijven en schijnen?  
Mishima Yukio bewoog zich voor spiegels.

Ontwaarde hij een masker in de spiegel?  
Hij spiedt, verward, en wordt verliefd.  
*Alles wat diep is houdt van maskers,*  
Friedrich Nietzsche, *Voorbij goed en kwaad.*

Tegenstellingen tergen, de dood  
Vieren in het leven. Doen alsof  
Men doet alsof. Waarheid verzinnen.  
Water stijgt hem tot aan de lippen.

Yukio, je leven telde in letteren,  
Je sterven verletterde, je letteren  
Leden aan de idee van schoonheid.  
Je schaamte moedig als een schande.

Je wist zo scheppend te liegen!  
Je spande je schriële lijf zo spannend  
Dat het groeide in spier en pees,  
Bezield met wil. Woekerend met tekens.

Naakt kniel je neer in de sneeuw,  
Naakt sta je, Sebastiaan, stervend,  
Zwetend gedraaid tegen schors.  
Zon en Staal ? Ach, doe normaal.

Je genoot van de geur van je oma,  
Tijgertje, gruwelde van haar gezag.  
Niets zachts voor jou, ook geen zonde.  
Geen liefde kon je dorst lenigen.

## ZENDICHTERS OVER DE DOOD

Komen is helder als water,  
Dat lijdt voor mij geen twijfel.  
Gaan is klaar als kristal, geen twijfel.  
Wat is het dan eigenlijk allemaal?

(Hosshin, dertiende eeuw)

In alle rijken van het zuidelijk halfmond  
Snapt iemand daar wat van mijn zen?  
Laat gerust meester Kido opdraven:  
Geen rotte cent is hij me waard.

(Ikkyu Sojun, 1394-1481)

Nu, in mijn doodsuur,  
Rommelt het in mijn darmen.  
Ik offer mijn productie  
Aan de Heer van de Zes Werelden.

(Ikkyu Sojun, 1394-1481)

Wat bloesemt  
Valt, de weg  
Van alle vlees  
In deze bloesemwereld.

(Kiko, + 1823)

De chrysant  
In de wintertuin  
Keek naar de zinkende zon  
En ging uit.

(Kaen, + 1772)

Tot dusver dacht ik  
Alleen anderen sterven –  
Dat dit geluk  
Ook mij mocht overvallen!

(Ryota, + 1717)

Als ik doodga, wil me dan  
In een taveerne begraven.  
Met enig geluk gaat  
Het vat allicht lekken.

(Moriya Senan, + 1838)

Zesenzeventig jaren zijn heen,  
Ongeboren, ongestorven.  
Wolken waaien hoog en wijd –  
*Maan met miljoensmijlslaarzen erdoorheen.*

(Yakuo Tokuken, + 1320)

## Noten

'Japanse beelden' is een idee – tegenwoordig zegt men project – dat al enkele decennia in schrijver dezes leeft. Fragmenten van deze doorlopende reeks onberijmde, in los verband geschikte kwatrijnen verschenen in een eerste versie in verzamelbundels van uitgeverij De Bezige Bij (*Aan het werk*, 1981, en *Dichters bij De Bezige Bij*, 1984). De 'zendichters over de dood' heeft schrijver dezes doorvertaald uit de Engelse versie van Yoel Hoffmanns *Japanese Death Poems, Tokyo*, 1986.

*Noh*, Japans oudste dramatisch theatergenre met woord, muziek en ritueel vertraagde dans. Ontstond in de veertiende eeuw uit het geloof in inheemse shintogeesten, boeddhistische ideeën en populaire legenden. Leeft voort als aristocratische kunst in theaters in Tokyo en Kyoto.

*Hashigakari*, de lange, overkoepelde brugweg waarover de nohspelers met ceremoniële schuivende schrijdpas opkomen en, na hun verhaal, weer afgaan.

*Zeami Motokiyo* (1363-1443), nohspeler die zelf ook de meeste stukken uit het repertoire schreef, naast een traktaat over wezen en doelstelling van het nohtheater.

*Shite*, hoofdacteur in een nohvoorstelling.

*Fue*, fluit met hoge, scherpe klank, een prominent instrument in een nohorkest.

*Fujiberg*, mede door zijn quasi-volmaakte, afgeplatte kegelvorm staat Japans hoogste berg (3.776 m) symbool voor de esthetiek en ethiek van het Japanse volk; men spreekt over de berg dan ook vaak als Fujisan, de heer Fuji.

*Hakone*, toeristisch plaatsje in een schitterende natuur, tijdens de lange Tokugawaperiode (1603-1867) een van de drieënvijftig controleposten op de toka-

ido, de weg die Kyoto verbond met Edo, het latere Tokyo; vanaf het Ashi-meer kan men, met veel geluk, de contouren van de Fuji berg bewonderen.

*Torii*, een altijd openstaande poort, eenvoudig bestaande uit twee verticale en bovenaan een derde horizontale houten pijlers; een religieuze mijlpaal die de (gradatie van) heiligheid van een landschap aangeeft.

*Ise*, Japanse stad bekend om haar Ise Jingu, het shintoheiligtom waarnaar sedert de zeventiende eeuw vaak massale pelgrimstochten worden ondernomen (ise mairi).

*Mikoshi*, de heilige draagstoel waarin tijdens de religieuze feesten de lokale kami, vergoddelijke geest van een belangrijke historische en/of legendarische figuur, met veel bombarie wordt rondgedragen door bijna naakte, bijna dronken jongemannen.

*Kami Meiji*, de vergoddelijke geest van keizer Meiji – zijn postume naam –, een spilkeizer die vanaf 1868 de zogeheten restauratie van het keizerlijk gezag inleidde, het hof verplaatste van Kyoto naar Tokyo, en Japan in sneltreintempo moderniseerde.

*Shinjuku*, belangrijke uitgaanswijk in Centraal-Tokyo.

*Miko*, heiligdommeisjes of priesteressen die hun shintoheiligtom mee beheren; oorspronkelijk maagden met sjamanistische begaafdheid – die nog enigszins afstraalt in hun inmiddels vertraagde, esthetiserende dansen.

*Ginkakuji*, het beroemde Zilveren Paviljoen in Oost-Kyoto, gebouwd onder Ashikaga Yoshimasa (1435-1490), met een sobere architectuur waarin diens meditatieve verlangen naar een kluizenaars-hut sterker doorklinkt dan in het nog bekendere Kinkakuji, het Gouden Paviljoen in West-Kyoto dat zeventig jaar eerder gereedkwam.

*Amaterasu Omikami*, Japanse zonnegodin, mythisch geboren uit Izanagi's spermadruppels na diens rituele zuivering; volgens het staatsshintoïsme is Amaterasu nauw verbonden met de Japanse keizer; vooral vereerd in het binnenheiligtom van Ise.

*Izanagi*, mannelijke oerkami die samen met zijn zus Izanami de hoofdrol speelt in de Japanse scheppingsmythen.

*Kuniyoshi Utagawa* (1798-1861), samen met Hokusai een van de grootste en veelzijdigste negentiende-eeuwse kunstenaars der ukiyo-e, prenten van het vlietende leven.

*Obi*, zeer brede, uiterst decoratieve ceintuur die op een dameskimono als een dikke laag opgebonden voornaam textiel te bewonderen valt; lengte tot vier meter.

*Mishima Yukio* (eigenlijk Hiraoka Kimitake, 1925-1970) was een uiterst productieve romanschrijver, dramaturg en essayist; miste de Nobelprijs letterkunde, die in 1968 voor het eerst naar een Japanner ging, met name Kawabata Yasunari; Mishima gold echter in eigen land als zoniet een veelzijdiger dan toch populairder auteur; na zijn seppuku, rituele zelfmoord door buikopensnijding, en na de geromantiseerde biografische film van Francis Ford Coppola, werd hij snel wereldberoemd.

*Zon en Staal* is de titel van een van Japans zeldzame autobiografische essays die in Europese talen zijn vertaald; de schrijver gaat er zowel helder als mystificerend in op het verschil én het samengaan tussen actie en literatuur, daad en droom.

*Hosshin* ging in China in de leer bij een zenmeester die hem ter meditatie een cirkel trok rond een T. Hosshin zat neer en mediteerde zich te pletter. Hij ervoer echter eerst de verlichting toen de omcirkelde T voorgoed uit zijn bewustzijn verdween.

*Kido*, Japanse naam van de Chinese zenmeester Xutang Zhiyu, werd door Ikkyu Sojun als diens spirituele gids beschouwd.

*Zes Werelden*: het boeddhisme verdeelt het samsara in zes bestaansrijken, respectievelijk bewoond door goden, halfgoden, mensen, dieren, demonen en hongerige geesten. Onder de uitdrukking 'Heer van de Zes Werelden' verstaat de dichter Bonten, in het Sanskriet Brahma, de god die samsara schept, de zichtbare wereld van de aan tijd, verval, dood en wedergeboorte gebonden bestaansvormen. ■

Albert Hagenaaars

## Bloedkrans

### OMA JAANTJE

Waaraan je stierf heb ik nooit gehoord,  
wel dat jouw dood een onderstroom werd  
die je man zo lief was dat hij zich hier  
gretig van seniliteit in verdronk.

Je moet veel meer geweest zijn dan bron  
van stilte in de broeiende kamer vol  
bruine foto's, waar je gezicht terugkeerde  
in het Vlaamse kantwerk op tafel en fauteuils.

Ja, hijgend wezen was je eens, in de klem  
van armen en benen, berekend bekken  
voor zijn verwoede en onnozele stoten,  
idool van vruchtbaarheid op de Jankenberg.

Minstens twaalf keer brak je daar  
en op de Stapelakker open in bebloede doeken,  
beet je net als hij je lippen kapot want wilde je  
je niet in zo'n zelfde mate laten kennen,

net zo min als die ene kleinzoon die als kind  
al wist geen kinderen te kunnen hebben.  
Het is daarom dat ik je alsnog benader  
door vage verhalen van een verloren vader

met die ene, onvermijdelijke vraag.

### OMA KEE

De zuster nam je met watten onder handen  
en ik zag je zoals ik je niet had willen zien:  
groenig roze, dik en volledig bloot,

toen ik met je ene zoon bij je waakte.

Toch ging je maar niet dood.  
Tot tegen het einde bleef je een buurvrouw,  
een matriarch die echtgenoot weg snauwde,

dochters hun jeugd ontnam maar mij verwende,

overlaadde met aandacht en geschenken,  
zoals het album met momenten die je kinderen  
niet kenden en ik stilaan beter doorgrond,

vooral dat ene, met jezelf, breeduit pralend

als een moeder met mij op schoot,  
aan hetzelfde kruis dat in het hospitaal  
haarloos en hoerig naar me grijnsde

zolang ik haar wijs gebleken raad vergat.

In het uur dat je alsnog brak, jaren later,  
bevond ik mij volgens een dagboek  
in de lafenis van een gulzig geslacht

aan de andere kant van de wereld,

*(Bloedkrans is een nieuwe gedichtenbundel van ongeveer 80  
bladzijden, die in het volgend voorjaar bij uitg. In de Knip-  
scheer zal verschijnen.)*

PROBLEMEN IN DE HEMEL

Ook in de hemel zitten ze af en toe met problemen, in crises.  
Krabben zich in het haar. Sceptis en twijfel knaagt aan alles.

Waarom in godsnaam hebben we die gore rotzooi geschapen?  
Waar stond ons hoofd toen we daar onbezonnen aan begonnen?

Waarom hebben we ons niet in het niets verborgen gehouden?  
Waarom zondigheid bedacht, zielen zaligheid voorgespiegeld?

Wie gelooft nu nog dat we de hemel niet voor onze eigen glorie,  
maar ter verheffing van allen, nu ja, weinigen hebben gebouwd?

Neem nu de Tuin van Heden, toch een mooie hof, of niet soms?  
Neen, daar wou men de eerste dag al tegendraads beter weten.

Maria, de sloor, vrouw aan de haard, borstel en dweil tegelijk.  
Jozef Toeverlaat maar liet zich door een duif bedriegen. Tjonge!

Onze bloedeigen zoon, de goede jongen, heeft broden en vissen  
vermenigvuldigd, heeft onvergetelijke woorden gesproken,

Beloften gedaan, is zonder misbaar aan het kruis gaan hangen.  
Wat heeft dat opgeleverd? Wie is daar beter van geworden?

Maria Magdalena, dé vrouw die het werk van haar echtgenoot  
verder moest zetten, door mannen der Kerk besmeurd en beklad.

Terwijl zij, op wie we onze kerk bouwen, hoeveel crapuul zit  
daar niet onder. Ecclesiastische onschendbaarheid, zo geheten.

Liefde, wat hebben ze daar niet van gebakken. Opblaaspoppen,  
stationsromannetjes, pornografie, poëzie, jaloezie, louter geilheid.

Welke massa's zijn er in onze naam niet over de kling gejaagd,  
als kettters op brandstapels terechtgekomen, verdoemd, vermoord.

Hoevelen hebben ons niet geblasfemeerd, ontkend, verloochend.  
Geloof het of niet, dat waren echt de domsten of slechtsten niet.

Gelukkig hebben we al de dieren zonder bewustzijn gelaten.  
Stel je voor dat die in 't wilde weg ook hun zeg willen hebben.

Wie gaat er nu nog naar de kerk, behalve Japanse toeristen,  
wijze vrijzinnigen om naar de kunst van symboliek te kijken.

We hadden ons van al dat openbaren beter niets aangetrokken.  
Ofwel laten zien wie we werkelijk zijn, ons met alles gemoeid.

Velen beweren dat we niet bestaan omdat we misdaad en onrecht  
zijn gang laten gaan, zij die ons lief zijn laten lijden om bestwil.

Er is hier al aan gedacht op te krassen, iets anders te bedenken,  
maar we komen er niet uit. Het zal van elders moeten komen.

Francis De Preter

## Uit "Langs wegen en omwegen"

### SOMBRE DIMANCHE

*(naar een Hongaars zigeunerlied uit de jaren '20)*

Onbereikbaar zijn ze allemaal vandaag,  
hun nummer rinkelt eindeloos,  
de telefoon zit niet in de haak,  
er is iets mis met haar, met hem, met alles.  
Wist ik maar in welke kast  
zij zich verbergt, die mij lief is,  
in welke trein, zij die zingt en reist.  
Ben ik misschien in veler gedachten  
Als dood, want NIETS is in hun denken,  
Slechts donkere vlekken van 't vergeten.

Goed dat ik nog gezelschap heb  
van berken, ruwe en zachte,  
zij herinneren mij aan de bleke huid  
van meisjes die ik aaide, jonge meiden  
met de zwarte ogen, met hun kroon  
van acaciabloemen in het haar.

### ONTSNAPPINGSROUTE

Gotisch erfgoed. Idyllisch 'Friedhof'.  
Daar ligt Bach, ginds ligt Brahms  
en hier een kind, genadeloos  
uit zijn kinderstoel geschaakt.  
Vergeet de kerk, verlaat de plaats.

Denk niet aan die stoffelijke resten,  
maar beluister hun onsterfelijk zingen  
na de dood. Kies deze weg, die  
van het gelach van spreeuwen in de kersentuin.

Neem de beukenlaan  
naar het verborgen klooster  
waar de antifonen ruisen in de wind.

Zoek niets, maar vind  
alle vogels daar verzameld  
en alle kinderen spelend op harpen  
van heimwee

### HERFSTLIED

Leg de herfst geen strobreed in de weg:  
het torenhoge azuur  
bestraalt het bladerdak doordringend,  
eikels liggen in de geulen uitgestort.

Geduldig staan de dreven in de schaduw,  
In tweestrijd met het felle licht.  
De haast van de uren is schrijnend,  
huizen worden ontbloot en uitvergroot.

Pijnlijk is het bloedverlies van afgetapte dagen,  
bezworen lust en wild begeren.  
Leg de herfst geen strobreed in de weg:  
andere goden gaan gebieden  
over weer en wind.

## DE WEG NAAR ONS HUIS

*(naar een gedicht uit het Tsjechisch van Jan Skácel, 1922-1989)*

Echt niet zo moeilijk te vinden, neen.  
Volg het riviertje, het veertje op het water.  
Spring even later over het muurtje  
en kies het zijpad, niet de weg naar het dorp.  
Verspil gerust je tijd aan het bruggetje  
om naar de bruisende overloop te kijken.  
Zoek naar de juiste naam  
van het mos dat daar gedijt,  
laat de soortnaam voor wat hij is  
en loop door, loop door.  
Snijd je een flinke stok voor het stappen,  
tel de sterren aan de hemel  
en verdwijn dan in het bos.  
Duw de nacht voor je uit als een hooiwagen,  
luister niet naar het kriepen en kraken  
van zijn as, maar naar het zuchten  
van de vogels in hun droom.

Het is niet zo moeilijk om ons huis te vinden,  
Neen.

## DAGTAAK VOLBRACHT

Afscheid van het schoffelwerk.  
Adieu, pikante roos, verwezen  
naar het land der dofhed.  
Salut! kabouter in het tuinhuis  
(laat de hark nu maar met rust!)  
Vaarwel, wolk als een drachtige koe!

Nog even vol verwachting hemelspeuren  
naar de toestand van het schaduwrijk  
en dan... door het weerlichtend land gefietst  
de tunnel in, de nacht als een sjaal  
om je nek, de muggen als opstuivend zand  
langs de beeweg van geknielde bomen.

Men heeft, zo denk je dan,  
de stroom afgesneden, het licht uitgedraaid,  
maar de kaarsen liggen nog niet klaar,  
je tent staat in de tuin op sterrenwacht.

Patrick Galvin

## Gekke gedichten

Vertaling: Joris Iven

Patrick Galvin is een Ierse dichter (°1927). Hij is een oudere en minder bekende dichter uit Cork. Hij schreef vooral toneelstukken en hoorspelen (radio), maar toch ook een aantal gedichtenbundels, vooral in de periode 1960-1990. Op zijn zevende ging hij naar een kloosterschool en na schooltijd verkocht hij op straat schotschriften en bladeren met liedteksten en balladen. In 1939 stopte hij met school lopen, onder de leeftijd van veertien jaar, zoals wettelijk vereist, maar hij had zijn geboorteakte laten vervalsen en zich ouder laten verklaren dan hij was. Hij begon te werken als boodschappenjongen, krantenverdelers en projector in de bioscopen. In 1943 trok hij naar Belfast om zich te laten inlijven bij het Amerikaanse leger en diende hij als kapitein van een bombardementsvliegtuig in de tweede wereldoorlog. Na de oorlog ging hij aan het werk in Londen. In 1962 verhuisde hij naar Dublin. Omstreeks 1950 begon hij poëzie te schrijven, maar later werd hij een volkszanger. In 1959 debuteerde hij met de bundel *De kern van deugdzaamheid*, dat een jaar later al werd gevolgd door een tweede bundel, *Christus in Londen*.

De jaren 1960 en 1970 werden gekenmerkt door verhuizingen, veel theaterstukken en iets minder poëzie. Hij heeft in totaal acht toneelstukken geschreven en in die hoedanigheid was hij writer in residence in Belfast (1974-1978), in de East Midlands, aan University College Cork en in Dún Laoghaire (1995-1996).

Hij schreef ook acht dichtbundels. Zijn *New and Selected Poems* verschenen in 1996 bij Cork University Press. Als dichter gaf hij een reeks lezingen in Mexico en de Verenigde Staten.

Hij is vier keer getrouwd geweest en heeft twee dochters en drie zonen. Zijn tweede vrouw was de romanschrijfster Stella Hagan, dochter van de communistische auteur T.A. Jackson. In 2003 werd Patrick Galvin getroffen door een ernstige beroerte, maar hij schrijft nog poëzie. (J.I.)

### ALLEEN GEKKEN

Hier leven alleen gekken  
Die spiegels tegen de muur schilderen  
En tekeer gaan tegen hun eigen spiegelbeeld.

Als

Je goed kijkt  
Zul je zien dat deze mensen  
Geen hoofd hebben.  
Je zou ook kunnen zien  
Dat ze geen voeten hebben.  
Als ze die wel zouden hebben  
Dan zouden ze hier wegllopen.

Wat mezelf betreft

Ik raakte gisteren mijn ogen kwijt.  
Ik rukte ze uit  
Bottelde ze in pekewater  
En toen verdween de fles.  
Dat soort dingen  
Gebeurt hier –  
Overal dieven.

Maar jij dan?

Jij hebt je tong opgegeten  
Ik kon het voelen.  
Ik hoorde het geluid dat je maakte  
En dat was heel onaangenaam.  
Maar hoe ging het met de rest van jou?  
Heb je al geschreeuwd?  
Dat is normaal.

Hier leven alleen gekken

Die spiegels tegen de muur schilderen  
En tekeer gaan tegen hun eigen spiegelbeeld.

## NIETS IS VEILIG

Niets is meer veilig.  
Ik schreef afgelopen nacht een gedicht  
En toen ik vanochtend wakker werd  
Was er geen spoor meer van.

Ik dacht dat de muizen het hadden opgegeten  
(Wij vallen ten prooi aan muizen in dit huis)  
Maar dan toch  
Waarom zouden ze?  
Poëzie past niet bij muizen.

Natuurlijk,  
Nu het huidige klimaat is  
Wat het is  
Kan om het even wat zijn gebeurd –  
Een plotse regenstorm  
's Nachts  
De koude wind  
Die stiekem door het raam kiert  
En het gedicht sterft aan een longontsteking.

Wanneer ik de volgende keer een gedicht schrijf  
Zal ik het naar mijn tante sturen  
Die in een gekkenhuis zit.  
Ze is blind  
Maar ze houdt van de textuur van papier.  
Ze houdt het in haar hand  
Verfrommelt het  
En luistert naar het geluid.

Misschien  
Is dat waar het uiteindelijk  
Om gaat –  
Het geluid van papier  
Dat schreeuwt in de hand.

## DE MAN DIE GEDICHTEN VERBRANDT

Er is een man in deze stad  
Die gedichten verbrandt.  
Ik ken hem niet bij naam  
Maar elke dag zie ik rook  
Uit de schoorsteen  
Van zijn huis komen.

Mijn vrouw zegt:  
Hij verbrandt lichamen.

Gisteren  
Zag ik de man die gedichten verbrandt  
In onze voortuin staan.  
Hij had een fototoestel in zijn hand  
En was de dahlia's  
Aan het fotograferen.

Mijn vrouw zegt:  
Hij is een plek aan het zoeken  
Om de assen te begraven.

Deze ochtend  
Klopte de man die gedichten verbrandt aan  
Bij onze achterdeur.  
Ik weigerde hem binnen te laten  
En hij staat daar nu  
Nog altijd.

Mijn vrouw zegt:  
Wacht tot het begint te regenen –  
Misschien zal de regen hem wegspoelen.

Ik denk niet  
Dat het gaat regenen.  
Ik denk dat we voor  
Een lang en warm millennium staan.  
Ik ga mijn gedichten opeten  
En doen alsof ik een zeemeeuw ben.

Mijn vrouw zegt:  
Dat zou alles oplossen.

## The rage of Aquarius – volledige ontsluiting.

Utopisten zijn niet graag gezien in ons taalgebied. Ze zijn stroef, moraliserend, belerend, genre Jozef Versou, Theo Huet of Paul Kenis. Wellicht is de enige uitdagende uitzondering het oeroude werk van Christiaan Huygens, *Kosmotheoros* – een in het Latijn geschreven bespiegeling over de veelheid der werelden (1698). Opwindender, en vaak hilarisch somber, zijn de dystopieën. Niks miserabilistisch-pontificaler dan Jef Scheirs' *Het Einde van de Wereld* (1930), niks naturalistischer dan *God en de Wormen* van Anton Van de Velde (1948), niks cynischer dan *De Verwoesting van Hyperion* (Hugo Raes, 1978). In tijden van volstreekte illusieloosheid en apathie raakt de waarschuwing niet meer. Er is meer nodig. Luchtigheid. Rede. Aangedikte vertwijfeling. Verbijstering. Vatbaarheid. En zachtmoedige ironie. Net dat hebben de drie belangrijkste anti-utopieën van de voorbije halve eeuw gemeen: *De Wereld gaat aan vlijt ten onder* door Max Dendermonde (1956); *Opstaan op Zaterdag* van Jan Gerhard Toonder (1966); en het pas verschenen *Het Gelijk van Heisenberg* van de Venlose columnist, journalist, popzanger, volkskultuurdrager, stadsdichter Frans Pollux (2010). Pollux heeft niet meer en niet minder dan een heuse krachttoer verwezenlijkt: een thema ontbolsteren dat toepasbaar blijkt op zijn eigen roman. Die zichzelf daardoor evengoed kan opheffen als vermenigvuldigen. Het thema raakt even goed de geschiedenis als de toekomst. De overstroming van Nederland. De Zeeuwse ramp uit 1953 zindert na, de stijging van de zeespiegel hangt als een doem boven elk vooruitdenken. Wie de film *Waterworld* met Kevin Costner gezien heeft (1995), kan zich de eindeloze einders inbeelden van een watervlakte zonder schakering. Wie het noodlottige *The Drowned World* van Jim Ballard (1962, de tweede van zijn vierdelige reeks apocalyptische natuurrampen) gelezen heeft, beseft de onontkoombaarheid van de menselijke ondergang. En wie een voorbeeld zoekt in de Nederlandstalige literatuur kan nog altijd Maurits Peeters opslaan, *Morgen. De Verdelging van Antwerpen* (1933). Er zit een schone vergelijking tussen de Boerentoren die eenzaam opsteekt uit de waterbaai en de kerktorens en de nok in Grubbenvorst bij Pollux.

Maar dat is setting. Alles loopt onder. Wezenlijker dan het symbool van vlakschaving (onder water en verdronken zijn alle lijken gelijk) is de inzet. In de wereld van de nabije toekomst heerst niet langer de democratie, maar een kongsi van grootindustrieën, 'the Engagement' (een echo van *The Foundation* in Asimovs beroemde trilogie), geleid door een schimmige oplichter-dictator Hendrikson – de man die ooit slimme, energiebesparende bouwstenen bedacht (die uiteraard niet werkten, maar hem wel steenrijk hadden gemaakt tegen het ogenblik dat ze als ordinaire kleimengsels werden herkend) en nu een beroep doet, zoals Heinrich Himmler in de nazitijd, op pseudowetenschappen om het geheim van de energie te ontsluiten. Met succes, want per toeval vinden drie geleerden de doorbraak – eindeloos energie produceren met amper twee batterijtjes om het proces op te starten. Een 'Eeuwigheidsmachine' (zoals de Gebroeders Fiebag die omschreven), die dienstig kan zijn voor de even perverse als logische redeneerwijze van Hendrikson. Om vraag en aanbod permanent op elkaar in te doen spelen, is eindeloze continuïteit nodig. En die kan alleen ontstaan door een perpetuum mobile, een zichzelf instandhoudend generatief proces. De klik is de ontdekking dat de leegte (het vacuüm) vol zit met virtuele deeltjes, dat absolute leegte een denkbeeldige verdwazing is. Zodra dat besef is doorgedrongen en de techniek ontwikkeld wordt om het virtuele in werkelijkheid te doen werken, zit er geen rem meer op het ultieme doel: het rauwe kapitalisme, de ongebreidelde vrijemarkt volgens haar eigen wetten laten verlopen. Elke vernietiging schept een onbegrensde wereld van vervulling van behoeften. Hoe groter de vernietiging, hoe groter de noodzaak tot wederopbouw. Wat valt af te meten aan het richtinggevende handboek dat ene Honey Tsiecles had geschreven: *See the Homeless, see the Market*: 'Daar waar zwervers zwierven, vierde de vrije markt immers hoogtij, aldus de geniale hypothese'. Want 'met hun bestaan bevestigden de daklozen het succes van het vrijemarktmechanisme. Meer nog: ze vormden daarmee het bewijs van onze vrijheid'. Herkenbaar in zijn aanpak, dat wel. George Orwell

deed pecies hetzelfde in 1984. Het handboek van de revolutie is bedacht door de autarchie zelf, alle begrippen zijn leeggehaald en voor tegengestelde duiding vatbaar zoals de minuscule deeltjes in de hypothesen van Heisenberg ('als je weet waar je staat weet je niet waar je heen gaat', plaats en richting zijn niet tegelijk te bepalen), de hoofdpersoon Syris (die de apathie nastreeft) is het slachtoffer van het paradoxale gebrek aan keuze: hij wordt geduid. Hij wordt vastgezet, gefolterd, de neus geschonden, hij wordt ondervraagd door wie alles van hem weet (Kamer 701, een nauwelijks verholde toespeling op Orwells Kamer 101), hij is de paljas en de pineut: verraden en gebruikt door zijn vrouw (die zijn vrouw niet is, en afwisselend Mariëlla of Rachel heet), zit hij in een volstrekte impasse. 'Als ze de waarheid spreekt' (dat hij op de hoogte is van een ondergronds plan om de machthebbers omver te gooien) 'betekent dat het officiële einde van je carrière en het officieuze van je leven'. Maar 'als ze liegt ben je ook de zak, want wij zijn nooit in staat om te bewijzen dat ze niet liegt'. Syris is het alter ego van Winston Smith, de trouwe ambtenaar van de Cel Onderzoek bij het ministerie van Fiscaliteit en Vrijhandel, die zich door gemakzucht een revolutionair waant. Hij kan zelfs het 'do it to Julia' niet meer uitroepen, omdat hij gelast werd zijn eigen Mariëlla te vermoorden.

Het zijn voortdurend inwisselbare entiteiten, de personages om hem heen. Zo ook de onuitstaanbare Heino Duzzel (de duizelige?), die zoveel leeghoofdige filosofie verkondigt dat hij uiteindelijk de grondleer zelf vertegenwoordigt. Zo ook de dode Firthe, die uiteindelijk zwemmend kan ontsnappen naar haar levensboot. Zo ook een geheime cel samenzweerders die zich als malloten uitdossen (maar niet anders dan Heino en Syris in piraten- en clownskleren als ze in het vermeende hoge huis van een denkbeeldige dokter aan de watervloed trachten te ontkomen). Virtuele atomen, zodra je ze ziet, zijn ze er niet meer. En omgekeerd.

Het is uiteraard de ironie die de anti-utopie als roman redt. *Het Gelijk van Heisenberg* staat bol van weggeplukte symbolen. De ruiters van de apocalyps op de band van het dagboek dat (schijnbaar) de geheimen van de ondergrondse bevat. President van Amerika 'Leonardo DiCaprio'. De implosie van het wereldwijde internetwerk, waardoor papier en pen opnieuw de zekerheid van de dictatuur worden. De parabels van wetenschappelijke geflipten, de (later verschoonde) Werner Heisenberg, die naast zijn onzekerheidstheorie ook nog een vermeende atoomspion was, maar dat

niet bleek te zijn, de walküre Leni Riefenstahl die uit hetzelfde Würzburg stamde, Nikola Tesla, die de wisselstroom bedacht en de transformator, maar ook werkte aan een aardbevingsmachine, ze bevolken de ensorische wereld van Pollux' fantasmagorisch universum. En het zou geen zelfontkrachtend bedenksel zijn, als de roman zichzelf niet kon ontcrachten. Dat doet Pollux op twee manieren. Hij stelt het verhaal voor als een ongeordend verslag van een overlevende na de zondvloed, van wie je niet weet of hij krankzinnig, verpletterd of denkbeeldig is. Door een intelligente etikettering van de hoofdstukken (E, M, I, ...) kun je de samenstelling van het boek helemaal wijzigen en anders gaan lezen. De uitkomst blijft niettemin dezelfde: zelfvernietiging (hoewel dat ondenkbaar is, aangezien je op het ogenblik van de zelfvernietiging wel weet waar je bent, maar niet waar je naartoe gaat). En hij kapselt het hele 'manuscript' in een 'Ten Geleide' van een andere 'auteur' en een slotbemerking (het principe van de Russische matroesjka's). Waarvan je niet te weten komt of het een 'andere' Syris is, of een buitenstaander. Een kunstgreep die zichzelf tracht te versmachten. *Faut le faire*.

Frans Pollux heeft zich meteen de rol aangemeten van de heraut der uitzichtloze, maar grinnikende wereld. Die zichzelf voldoende serieus neemt om er een avonturenverhaal van te maken. En onvoldoende serieus om een denkbare tragedie te laten uitmonden in hopeloosheid. Wie denkt te verdrinken hoeft zich maar Jethro Tull voor de geest te halen, en zijn conceptelpoe Aqualung. Wie toegeeft aan berusting kan maar beter capituleren. En wie in de volledige gelijkheid gelooft en dus meegaat in het reductionisme van Thales van Milete ('alles is water'; of zoals Syris zegt over zijn vrouw: 'Nu zij het water is, wil ik zwemmen. (...) In haar verdrinken, wat een verschrikkelijk dichterlijk cliché. Maar ik wil het') zal als een vis op het droge moeten beseffen dat virtualiteit nooit werkelijkheid is. En ook dat niet. ■

Frans Pollux, *Het Gelijk van Heisenberg*. Amsterdam/Antwerpen, Atlas 2010, 344 blz., 19,90 euro - ISBN 9789045016764

Joe Oostvogels

**BARNARD, Benno**

**Een vage buitenlander, terug naar Engeland** (Uitg Atlas, 2009, 252 blz)

Benno Barnard is ten onzent tegenwoordig meer in het nieuws dan de BB die met *'Et Dieu créa la femme'* bekendheid verwierf – helaas al te weinig als schrijver/dichter, terwijl hij daar nu als uitmuntend stilist juist zo goed in is (*Dichters van het avondland* b.v. is een uitstekend geschreven *reader* over BB's lievelingsdichters). Dat ligt aan hemzelf, want hij kan het niet laten zich in het grote islamdebat te wagen, veelal als agent provocateur dan nog, en zo geen centimeter op te schieten in wat hij hoopt te bereiken (als hij al iets hoopt te bereiken). Ons doet hij daarin vooral denken aan Galileï, die met zijn lastig karakter (meer dan met zijn aan Copernicus en Kepler ontleend heliocentrisch universummodel) de toenmalige kerkvaders zo kwaad kreeg dat hij monddood werd gemaakt – een meevaller, want plan B was plan Brandstapel. Ten gevolge van een nijdige reactie van de Kerk dus, die op BB's blog (gelezen op de Knack-site in april) nog zo geprezen wordt als een organisatie die zelf aan de wieg stond van tolerantie, mensenrechten, en zelfs atheïsme, alle op één of andere wijze producten van het christendom – Galileï draait zich om in z'n graf, Giordano Bruno stort van zijn sokkel op de *Campo dei Fiori*, al propageert Barnard, toegegeven, vooral de Anglicaanse Kerk, inderdaad een redelijk gezellige variant.

Het probleem met prima stilisten is dat je makkelijk bedwelmd kan worden door die stijl en de denkfouten daardoor niet meer ontwaart. BB lijkt ons er toch wel enige te maken in die blog – zoals voorbijgaan aan het feit dat het eerder de Verlichting, de toenemende ontkerkelijking en de creatie van een individuele identiteit in West-Europa was die het christendom, wilde het zichzelf hier niet helemaal overbodig maken, verlost van een kwalijke vorm van intolerantie die typisch vooral monotheïstische godsdiensten treft en die enkele eeuwen eerder nog tot de schandelijke kruistochten aanleiding had gegeven.

Let wel, wij zijn het eens met een aantal BB-programmapunten. Niet voor niets hebben wij het *Thank God I'm an atheist* van Luis Buñuel ooit

tot onze eigen jaarslogan verkozen, en wij houden niet op iedereen aan te sporen de Bijbel te lezen, want of je nu wil of niet, we behoren ook als atheïst tot de christelijke cultuur (probeer zonder enige Bijbelkennis maar eens tal van kunstuitingen, zelfs moderne, te begrijpen). Akkoord dus met BB's weerzin ten aanzien van 'christendomloochenaars'. *Islambashing* is weer wat anders, hoewel het tumult op de Antwerpse universiteit begin april toch ook een aan BB welgevallig christelijk kantje moet hebben – *Wie wind zaait, zal storm oogsten* is toch een Bijbels spreekwoord? Maar goed, alle polemiek ter zijde: inderdaad, de islam zit niet in de (in West-Europa terminale?) fase waarin het christendom zich tegenwoordig bevindt, hoewel de éne islamiet de andere niet is. Wat vele islamieten wél gemeen hebben, is een gebrek aan individuele identiteit, zeker als ze zich in niet al te comfortabele omstandigheden in één of ander West-Europees 'paradijs' bevinden (maar ook als ze in het thuisland in een hele of halve dictatuur evolueren). Bij gebrek aan zo'n individuele identiteit (die wij dus positief interpreteren en geen medemenselijkheid in de weg staat) is het licht te begrijpen dat je je individuele waarde (waarzonder een kwalitatief leven onmogelijk is) dan maar invult met overgeleverde tradities, groep van zulthoofden die zich imams noemen, of symbolische drachten als hoofddoeken, waarmee je tenminste als individu opvalt in de West-Europese massa.

Enfin, tot zover onze observatie van de grootste gemene deler – natuurlijk zijn er heilzame uitzonderingen die niet worstelen met hun identiteit en het zou goed zijn dat die zich roeren, want zoals de les uit de fraaie film *'Das leben der anderen'* luidt: het individu kan wel degelijk een verschil maken. Het zou alleszins beter zijn dat die zich roeren, in plaats van een schrijver/predikanten-zoon, die duidelijk een aardje naar zijn vaartje heeft (Willem Barnard alias dichter Guillaume Van der Graft), en eigenlijk even schatplichtig is aan zijn traditie dan de meeste islamrekels aan

de hunne. Jazeker, die Westerse religieuze omgeving, met of zonder Van Gheluwe<sup>4</sup>Belgium, is nu superieur aan die van de huidige Islam, met of zonder Sharia<sup>4</sup>Belgium, en fundamentalisten die tot terroristen evolueren moeten opgepakt worden, natuurlijk, maar het is niet door de éne traditie tegen de andere te plaatsen dat je het debat vooruithelpt. Het heeft wel iets grappigs: BB die zich ook naar eigen zeggen meer en meer op één lijn ziet staan als Bart De Wever – even dat Belgicisme nog kwijt geraken, en ze kunnen samen een koppel vormen.

Leve het individu, zouden wij zeggen. Verlos je van gezag, openbaring en traditie, gedraag je als een onafhankelijk wetenschapper, en ga dan het debat aan. Louter qua leer zouden wij, als we gedwongen werden kleur te bekennen, vanzelfsprekend ook het christendom boven de Islam verkiezen, maar veel liever zijn we een happy hedonist, die z'n individuele pleziertjes evenzeer uit andere godsdiensten dan 'onze' Kerk kan plukken, want knettergek zijn immers àlle religies – maar genetisch begrijpelijk, geboren als ze allemaal zijn omdat mensen met hun eigen sterfelijkheid geen blijf weten. De ritus van een geloof kan vertroostend werken, zeker, maar je kan net zo goed de *zinledigheid* van het leven omhelzen (niet *zinloosheid*, zoals BB op z'n blog schrijft), want die ledigheid kan je zo leuk opvullen met zin, helemaal op maat van je eigen persoonlijkheid, da's pas het Voltairiaanse *Cultivons Notre Jardin* in de praktijk gebracht. En als iedereen dat deed, en vervolgens in mekaars tuintjes gezellig ging buurten, zou het toch nog goed kunnen komen met de wereld. Helaas, teveel predikanten, of ze zich nu imam of Barnard noemen.

Gelukkig heeft BB ook andere, veel aardiger, trekjes, en één daarvan is zijn anglofilie (die luidens de blurb en het boek zelf nochtans ook op zijn persoonlijke traditie berust, want zijn ouders trokken in 1956 al even met de tweejarige Benno naar Engeland, bevreesd voor de toen in Hongarije oprukkende Rus – tja, die oude Guillaume/Willem lijkt ons toch niet vreemd van neuroses te zijn geweest).

Die anglofilie vinden wij sympathiek, we waren immers so to speak zelf bijna een Englander – ons moeder had een bevrijdersvriendje in 1944, maar was wellicht teveel in de Vlaamse klei geworteld om naar een eiland te verkassen. Lover boy bleef

wel trouw elk jaar een nieuwjaarsbrief naar haar schrijven (onze pa was tolerant van aard), we hebben er nog spijt van dat we de man niet bijtijds konden bereiken om op de begrafenis van moeder aanwezig te zijn – Ken Marsden, gedenk zijn naam.

In '*Een vage buitenlander*' gaat het, naast de familie Barnard, over andere grote Engelsen. Dr. Johnson bv, en Oliver Cromwell, niet te verwarren met Thomas van Hilary Mantel. Maar zij worden gebruikt als pionnen in de familiegeschiedenis van de Barnards (Benno onderneemt o.a. een pelgrimstocht naar Barnard Castle), en eigenlijk is BB hier vooral bezig een vervolg te schrijven op '*Papier als reisgenoot*', een eerder Engelandboekje van zijn nu hoogbejaarde vader.

Dat is niet onsympathiek, maar het verleent aan '*Een vage buitenlander*' een iets te anecdotisch karakter – tenslotte hebben wij niets te maken met de privégenealogie van BB, een gevaar dat de schrijver terdege beseft (p. 20: '*Ach, potscherven van mijn familiegeschiedenis, intieme kleitabletten in ons eigen Lineair B, wie is in jullie geïnteresseerd?*') – verderop noemt hij zichzelf een 'ouwe zeur', en , meer ter zake, 'een linkse conservatief – een wezen uit de categorie der fabeldieren, grifioenen, tweeënige paradoxen'.

Gelukkig zijn sommige van die anecdoten heus wel aardig, en ze worden afgewisseld met fraaie hoofdstukjes (*Heer der Hooligans* vooral, over Oliver Cromwell en de Engelse burgeroorlog) mooie vergelijkingen (tussen Cromwell en Bush bv), originele verdedigingen van conservatisme ('*herinneringen zijn minder gevaarlijk dan verwachtingen*'), schitterende stukjes poëzie ('*November speldt zijn klapprozen op de revers van de autochtonen. Herinnering begint aan haar lange mars door de natie*' – '*Een dode uil is veel dood, zeker voor een jongen van acht. Voor mij is het een gevederde paradox, een neergestort stuk nacht, een verongelukte dichtregel*'), en juiste Engelandobservaties ('*Als de essentie van Frankrijk de nervositeit van Parijs is, dan klopt het hart van Engeland niet in London. Ook in negatieve zin blijft het plateland de norm van Englishness*' – zie ook BB's geïnspireerde commentaar over de rode telefooncellen, of de dametjes die de National Trusthuizen beheren).

Voeg daaraan toe enige goed gekozen citaten van

anderen (Jorge Luis Borgès over de Falklandoorlog: *twee kale mannen die om een kam vchten*), en je hoort ons niet mopperen – ‘*Een vage buitenlander*’ is alleraardigste reislectuur, zeker als je je zelf in Engeland bevindt (al is het maar de vraag of Wales helemaal Engeland is – zeker niet als het om voetbal gaat, merkten wij zaterdagavond 12/06 op).

Toch blijft het op zich verdedigbare conservatisme van BB een ranzig kantje hebben, met name als het erfelijk koningshuis (weliswaar functionerend in een parlementaire democratie) in bescherming wordt genomen.

Maar ja, BB kan nu éénmaal geen tradities van zich afschudden, en in dit boek gaat zijn persoonlijke liefde voor zijn vader en alles waar die man voor staat/stonde, hand in hand met zijn voorkeur voor het land der tradities (al is het, toegegeven en gelukkig, geen kritiekloze voorkeur). Dat mag, maar het blijft merkwaardig dat juist traditionalisten zo weinig respect hebben voor andermans tradities. ■



## GALERIE BERKENVELD

Koen Vervliet, galeriehouder en opmaakman van *Gierik en NVT* wenst alle Gierik-lezers en auteurs prettige eindejaarsfeesten en een schitterend 2011.

Wegens renovatiewerken aan de galerie zal de eerstvolgende tentoonstelling pas plaatsvinden vanaf 6 mei 2011.

Dit met een solotentoonstelling van Miljan Vukicevic.

Miljan Vukicevic is ongetwijfeld een gedreven kunstenaar. Op het geniale af observeert, tekent, schildert en experimenteert hij in zijn schetsboekjes. Op zich juweeltjes. Vanuit dit basismateriaal vertrekt hij om zijn etsen en aquarellen te realiseren. Het is een kunstenaar pur sang. Foto's als basismateriaal zijn aan hem niet besteed. Miljan tekent, schildert, etst en maakt driedimensionale werken tegen een onwaarschijnlijk tempo en met een gedrevenheid die weinigen hem zullen nadoen. Miljan Vukicevic illustreerde *Gierik en NVT* nr. 106



Berkenveldplein 16 2610 Wilrijk +32 (0)476 242 991 [info@berkenveld.be](mailto:info@berkenveld.be) [www.berkenveld.be](http://www.berkenveld.be)

Frouke Arns

## Een eerste keer

### EERSTE KEER BOVEN ANTWERPEN

ze konden ons bijna raken, de vrome  
stenen eeuwen van de kathedraal waarnaast  
wij ons te waken legden in die pluchen kamer  
met zoveel duvel in onze donder  
dat wij de sprong dan wilden wagen

de beddensprei rook naar bier en schrale  
dromen in het spiegeland plafond weerkaatst  
zag ik onze witte lijven in een vreemd gevecht  
gewikkeld, dat geen van ons nog winnen wou  
lichtreclame knipoogde tegen muren

en de kathedraal, de kathedraal  
bracht met elke slag die  
nagalmt in mijn sleets geheugen  
de morgen dichter, waarop wij in het  
grauw elkaar als blinden lazen  
op elke vingertop een traag verhaal

tot in het hongerige ochtendlicht  
ik opvloog als een rode vogel  
hoog boven de stad die spoedig  
zou ontwaken

### EEN AVOND UIT HET LEVEN VAN MIJNHEER RUPERT

het kraken van de ijsberg-  
sla klonk oorverdovend in zijn mond

vroeg trok hij de stilte aan  
onbeweeglijk op zijn stoel  
moe van het bedoelen

toen hij opstond aan het raam  
diep de nacht bekeek  
heeft hij op zichzelf  
gewacht, maar was allang,  
wist hij, gegaan.

### PLUK

geknield in dichtbewolkte  
struik op stemworp afstand  
hier zijn mooie, roep je, grote

waar laat ik al het licht dat nu  
naar binnen wil en ritselend uit  
bomen valt, zich nestelt in je ogen

als jij je oogst hoog houdt

het bloeden van de bramen  
heeft je handen ruw gemaakt  
je lippen zoet de doornen

Hubert Van Eygen  
**Waarnemingen**

GEZIEN...

Volwassen worden  
is vergeten  
jong te zijn.

Je hebt nog niks gezien  
schreeuwden we vroeger.

Nu kunnen we enkel mompelen  
dat we nooit écht

gekeken hebben...

SCHUILEN?

Er was een tijd  
dat ik op het dak dacht te zitten,

nu ga ik er enkel zitten  
om de goot leeg te halen

of pannen te vervangen.

Er was een tijd  
dat ik op het dak dacht te zitten,

maar eigenlijk zat ik al lang  
in de kelder...

Harry M. P. van de Vijfeijke  
**In glijvlucht**

HET IS OVERWINTEREN

Het is overwinteren, de zacht dag  
lengt langzaam aan.

Een bureaucraat haalt uit zijn hoofd  
zowaar een mozaïek van kleurrijk splinterglas.

En rokjes schuren naar een engte  
die van alle lentes was.

Ik jaag verkouden steeltjes uit mijn brein,  
hark aan wat groen is en win zo terwijl

de bries opsteekt, de zon gelijk,  
opnieuw terrein.

INGEWANDEN

Zoek de oeverzijde, zie de aken gaan,  
in glijvlucht haast en langzaam komen.  
Dromen.

Maar het verhaal is netvliespraat.

Want richt de zoom binnen het want,  
miljoenen kolen, ongezuiverd zand, verderfelijke olie.

En kent u de kajuit?  
Waar de kapitein uithangt, scheldt met de kaak  
waarmee hij kust. Vierkanten van benauwd verband.

De kinderen uitheems. Het liefste kleinvee kan niet mee.  
Zij voelen elders oeverloos een wee  
In de zachte ingewanden.

EEN RIJMBRIEF OVER WILLIAM CLIFF

Wie hem ziet denkt aan een Deense prins  
of een triest koningskind in de rouw.  
Maar vandaag resideert de zwerver in Gembloux  
omdat hij het licht zag in die Romaanse gouw.

Een fijne regen valt nu op het nieuwe maandblad  
met de wonderlijke naam *Le matricule des anges*  
en ik mors wat room op de lange langoureuze verzen  
van zijn verzenboek *Immense existence*.

Muziek zoemt als barokmuziek uit het spinet  
van deze Cliff die zijn klassieken kent  
en rijmt en scandeert, ritmeert en snijdt met een lancet  
tot het gedicht gestold is en schrijnt.

Nog altijd glijdt en schrijdt deze charmante clochard  
als een oud geworden wonderknaap  
in gevaarlijke danspasjes over de glibberig natte trottoirs  
waar hij de spijt als een slijmspoor achterlaat.

## Onze abonnees in het voetlicht

Van Annie RENIERS (gedichten) verscheen bij uitgeverij Venus d'ailleurs (Nîmes, F) de bundel *Appels de lumière cachée* met tekeningen van Christian van Haesendonck. Zie ook: [www.hanstheys.be](http://www.hanstheys.be).

Van San VAN DE VOORDE verscheen bij uitgeverij Clavis haar debuutroman *Vluchtweg*, een spannende roadmovie over jezelf zoeken en thuiskomen... San maakte enkele jaren geleden ook deel uit van de Gierikeredactie.

Van Thierry DELEU verscheen de dichtbundel *Wulpen, in nevel en tijd*. De bundel verscheen in pdf-formaat op internet.

*De Lange Wapper en de dode vrouw* is een nieuwe politieke thriller van Hubert VAN LIER en Roger RENNENBERG. Het boek werd op 5 oktober voorgesteld in het Huis voor de Amateurkunsten te Antwerpen.

Van Delphine LECOMPTE verscheen bij uitgeverij Contrabas haar tweede dichtbundel: *Verzonnen prooi*.

Hans CLAUS publiceerde de nieuwe dichtbundel *Overwicht* (Uitgeverij P). Deze werd op 21 oktober ingeleid door Jos VANDER VELPEN, voorzitter van de Liga voor Mensenrechten in het stadhuis van Kortrijk.

Op 16 oktober werd de nieuwe dichtbundel *het is niet de LAVA* van Marleen DE CRÉE voorgesteld in galerie De Zwarte Panter te Antwerpen. Het is een uitgave van Uitgeverij P te Leuven. Info: [info@uitgeverij-P.be](mailto:info@uitgeverij-P.be). Prijs: 15 euro.

*De Islam. Kritische Essays over een Politieke Religie* is een nieuw boek van Wim en Sam VAN ROOY (uitg. ASP) en werd op 15 oktober in boekhandel De Zondvloed te Mechelen voorgesteld en ingeleid door Frans BOENDERS. Er werd eveneens gedebateerd op de Boekenbeurs op 31 oktober door Benno Barnard, Frits Bolkestein, Hans Jansen, Amanda Kluvel, Ronald Commers, Nahed Selim en de beide auteurs.

Bij uitgeverij Van Halewijck verscheen *De vierde onmacht* onder redactie van Frank Thevissen met bijdragen van o.a. Wim VAN ROOY, waarin toonaangevende journalisten, politici en critici over media en journalistiek hun visie brengen.

Bij Meulenhoff/Manteau, Antwerpen verscheen de tweede roman van Ruth LASTERS *Feestelijk zweet*. Prijs: 22,50 euro, 332 blz.

Op vrijdag 4 februari 2011 wordt *Ik ben dit land van mij*, een dichtbundel met gedichten van zwarte dichters uit Zuid-Afrika (in vertaling van Joris IVEN) in de Bibliotheek van Diepenbeek voorgesteld. Het is een nieuwe uitgave van Demer uitgeverij. Info: [info@demerpress.be](mailto:info@demerpress.be).

De roman *De verzwegen Boon* van Pol HOSTE (uitg. het balanceer) werd door Jürgen Pieters op woensdag 27 oktober voorgesteld in de zuilenzaal van Het Geuzenhuis te Gent.

Begin 2011 verschijnt van Peter WJ BROUWER de debuutbundel *Landdieren* bij Uitgeverij P te Leuven.

Op 27 oktober werd Eric VANDENWYNGAERDEN officieel aangesteld als stadsdichter van Diest. Proficiat!

Op 11 november werd de nieuwe dichtbundel *Excisa* van Frank DE VOS in de Erfgoedbibliotheek te Antwerpen voorgesteld door Anne-Marie Segers, Patricia LASOEN en Peter HOLVOET-HANSSEN.

Eveneens op 11 november werd de nieuwe dichtbundel *Het zwijgende woord* van Claude VAN DE BERGE op de Boekenbeurs voorgesteld door Jooris van Hulle. Arlette Walgraef bracht Arctische gezangen.

Gerd DE LEY publiceerde *Hagelslagen*, een bundel verhalen en ander proza. Zie: <http://www.unibook.com>. Daar kun je het boek ook online lezen en kopen.

Het Zoekend Hert, filosofiehuis, Koninklijkelaan 43, 2600 Berchem: nieuwjaarslezing door Bernard De-wulf *Over het raadsel van het jaar dat komt*. En... naar aanleiding van het verschijnen van het volledig vertaalde oeuvre van René Descartes een reeks lezingen. Voor het volledige programma: zie [www.hetzoekendhert.be](http://www.hetzoekendhert.be).

Van Bert BEVERS verschijnt bij uitgeverij Litera-Este de nieuwe dichtbundel *Andere taal*. De voorstelling geschiedde in de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience te Antwerpen op 11 december.

Kees KLOK schreef een kroniek in de vorm van een literair dagboek. *Idioten ontloop je nergens* verscheen bij Uitgeverij Liverse.

Frank POLLET publiceerde een bundel gedichten onder de titel *Caravan*, een verzameling verspreide, mobiele gedichten. Uitgeverij Wel, prijs: 15 euro.

Bij Demer Uitgeverij verschijnt in het voorjaar de dichtbundel *Tuin van Eden* van Tine Hertmans, over de ellende en angsten die iemand ervaart, die in zijn jeugd slachtoffer van kindermisbruik is geweest.

Roger NUPIE (voordracht) en Kristina Meganck (zang) verzorgden een kerstconcert op 18 en 19 december in Kasteel Bijckhove te Wijnegem. ■

## ERAZMO

### GODIŠNJAK ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU NIZOZEMLJA

Nešto između A(ntwerpena) i B(eograda)?

Het literaire tijdschrift **Erazmo** (universiteit Belgrado, afdeling Neerlandistiek o.l.v. Jelica Novaković) bracht het thema van Gierik 108 '**Wat is er tussen (A)ntwerpen en (B)elgrado?**' volledig in het Servisch vertaald: eigenlijk een Servische Gierik...

## Mederwerkers winternummer 109

FROUKE ARNS – won dit jaar de Meander Dichtersprij, studeerde Engelse taal- en letterkunde.

FRANS BOENDERS – radio- en televisieproducent, dichter, filosoof, essayist, Arkprijs van het Vrije Woord in 1978.

HENDRIK CARETTE – dichter, criticus, aforist, polemist, essayist, medewerker aan enkele literaire tijdschriften.

GUY COMMERMANN – medeoprichter *Gierik & NVT*, dichter, kunstenaar, publiceerde in talloze literaire tijdschriften.

FRANCIS DE PRETER – dichter, vertaler, medewerker van diverse literaire tijdschriften.

LUKAS DE VOS – VRT-journalist, voorzitter Arkprijs van het Vrije Woord, publicist, essayist.

JAN DE VRIES – publiceerde kortverhalen in diverse literaire tijdschriften, actief als dj oscar om zijn liefde voor stokoude muziek te verspreiden.

ALAIN GERMOZ – (\*1920), journalist, criticus, scenarist, essayist, oprichter van het literaire tijdschrift *Archipel* om zichzelf het leven iets lastiger te maken.

ALBERT HAGENAARS – beeldend kunstenaar, galeriehouder, dichter, medewerker aan literaire tijdschriften, in 2007 ontving hij de Sakko-prijs.

JORIS IVEN – dichter, toneelschrijver en vertaler, publiceerde in talloze literaire tijdschriften, in 2005 bekroning met Pieter Geert Buckinxprijs.

TOON MUSIAL – lesgever voor kinderen met taalproblemen, publiceerde kortverhalen in literaire tijdschriften en eigen beheer en een Engelse roman: *Paying Otto a friendly visit*.

JOE OOSTVOGELS – studeerde Germaanse filologie, hobbyist in de schone letteren, publiceerde in enkele tijdschriften, schrik van internetforum 'terzake'.

DIEUWKE PARLEVLIET – publiceerde reeds gedichten in Nederlandse literaire tijdschriften, volgt momenteel cursus aan de SchrijversAcademie te Antwerpen.

ETIENNE SCHOONHOVEN – zie pag. 22 e.v.

JAN SONNEVELD – woont in Den Haag en publiceert een eerste maal in *Gierik & NVT* een verhaal.

HARRY M. P. VAN DE VIJFEIJKE – docent psychologie, publiceerde in diverse literaire tijdschriften en van hem verschenen een zestal bundels, genomineerd voor stadsdichterschap Nijmegen.

HUBERT VAN EYGEN – parlementair medewerker, stichter dwarsliggend tijdschrift *Weirdo's*, publiceerde enkele poëziebundels en in vele literaire tijdschriften.

DANIËL VAN RYSEL – dichter, dagboekschrijver, recensent, essayist, bloemlezer en medewerker aan verschillende literaire tijdschriften, redacteur van *Yang*, publiceerde een 15-tal dichtbundels.

NICOLE VERSCHOORE – redactrice van *La Revue Générale*, publicaties over vroegere literaire generaties in Vlaanderen, publiceerde enkele romans, waarvan zeer recent *Autobiographie d'un Siècle* en *L'Énigme Molo*.

KAREL WASCH – schrijver van kortverhalen, columnist, essayist, recensent en redacteur van literair tijdschrift *Nynade*, publiceerde een zestal dichtbundels, recent: *Onlangs nog*.

MARC ZWIJSEN – opleidingscoördinator specifieke lerarenbegeleiding KASK, publiceerde in *Gierik & NVT* over Etienne Schoonhoven, samensteller dichtbundel *Dichter bij Gierik*.

# GIERIK

Literair tijdschrift met initiatief  
& Nieuw Vlaams Tijdschrift

B.T.W.: BE 0478.939.478

ISSN 077-513X

Stichters: Guy Commerman & Erik van Malder

nr 109 - 28ste jaargang – nr 4, winter 2010

Redactiesecretaris: Guy Commerman

Kruishofstraat 144/98, 2020 Antwerpen

e-mail: [guycommerman@skynet.be](mailto:guycommerman@skynet.be)

Administratie en Abonnementen: Paul Goedtkindt

Koninklijkelaan 80, 2600 Berchem

e-mail: [paul.goedtkindt@skynet.be](mailto:paul.goedtkindt@skynet.be)

Redactieleden:

Betty Antierens, Frans Boenders, Kathy De Nève, René Hooyberghs, Jan Lampo, Tin Vankerkom, Wim van Rooy, Marc Zwijssen, Tim Wouters, Guy Commerman, Erik van Malder, Ereleden: Jan Gloudemans, Emiel Willekens.

Ad hoc-redactie nr 109: Henri-Floris Jespers en

Guy Commerman

Vormgeving:

Kunstencentrum Berkenveld (afdeling vormgeving)

Berkenveldplein 16, 2610 Wilrijk

tel: 03 830 15 50 & gsm: 0476 242 991

e-mail: [info@berkenveld.be](mailto:info@berkenveld.be) - [www.berkenveld.be](http://www.berkenveld.be)

Drukkerij:

EPO, Lange Pastoorstraat 25-27, 2600 Antwerpen

Prijs abonnementen:

- België: 25 euro / jaargang (4 nummers) incl. portokosten

- Europese unie: 35 euro, inclusief port

- Andere landen: 40 euro, inclusief port

- Steunend lid: 50 euro, erelid: 75 euro

Losse nummers:

- België: 7 euro

- Europese unie: 11 euro, inclusief port

- Andere landen: 12 euro, inclusief port

Betaling:

- België: rek.nr. 068-2237695-29 van Gierik & NVT

- Buitenland: IBAN BE26-0682-2376-9529

BIC-code GKCC BE BB

Inzendingen:

Bij voorkeur per e-mail (word): [gierik.nvt@hotmail.com](mailto:gierik.nvt@hotmail.com) of redactieadres (platte tekst, 4 exemplaren).

Poëzie: max. 10 gedichten, proza: max. 15.000 lettertekens, alleen niet eerder en niet elders gepubliceerde kopij.

De auteur is verantwoordelijk voor zijn inzending, hij behoudt het copyright en ontvangt bij publicatie een gratis bewijs-exemplaar. Tenzij de auteur het vooraf verbiedt, mag zijn inzending op de website van Gierik & NVT verschijnen. Auteurs, medewerkers die wij i.v.m. auteursrechten niet hebben kunnen bereiken of achterhalen kunnen de redactie contacteren.

Overname van teksten uit Gierik & NVT is toegelaten mits bronvermelding en voorafgaand akkoord van de uitgever.

Advertenties & sponsoring:

Tarieven te verkrijgen + aanvraag documenten:

Paul Goedtkindt (administratieadres)

Verantwoordelijke uitgever:

Guy Commerman, Kruishofstraat 144/98, 2020 Antwerpen

[www.gierik-nvt.be](http://www.gierik-nvt.be)

e-mail: [gierik.nvt@hotmail.com](mailto:gierik.nvt@hotmail.com)

Beschermcomité:

bestaat uit meerdere leden die hun morele en daadwerkelijke steun toezegden en hun intellectueel, creatief en maatschappelijk gewicht in de waardenschaal leggen om het tijdschrift Gierik & Nieuw Vlaams Tijdschrift mede in stand te houden. De huidige lijst kan op eigen verzoek worden uitgebreid.

In willekeurige volgorde: Frans Redant (dramaturg), Ludo Abicht (vrije denker, filosoof, Arkprijs van het Vrije Woord), Gilbert Verstraelen (districtshoofd Merksem), Jos Vander Velpen (advocaat, voorzitter Liga Rechten van de Mens), Peter Benoy (ex-Theaterdirecteur Zuidpool), Lucienne Stassaert (vertaalster, auteur, Arkprijs van het Vrije Woord), Rik Hancké (toneelregisseur, acteur), Monika De Coninck (voorzitster OCMW Antwerpen), Freek Neyrinck (zette het figurentheater op de wereldkaart), Willy Claes (Minister van Staat), Philippe Lemahieu (bedrijfsleider en cultuurminnaar), Stefan Boel (bedrijfsleider en cultuurminnaar), Eric Brogniet (dichter, directeur Maison de la Poésie, Namen), Walter Groener (Fakkeltheater), Victor Vroomkoning (NL, dichter), Chrétien Breukers (NL, dichter), Bart F. M. Droog (NL, dichter-performer, redacteur literair internettijdschrift Rottend Staal), Wim Meewis (auteur, kunsthistoricus), Thierry Deleu (auteur), Lionel Deflo (auteur, ex-hoofdredeur Kreatief), Silvain Loccufier (erector VUB), Roger Peeters (ere-inspecteur-generaal basisonderwijs).

Steunende leden: Suzanne Binnemans, Marcella Baete, Gilbert Verstraelen, Eddy Strauven, Geert Stadeus, Silvain Salamon, Inge Karlberg, Dirk Pauwels + 29 anonieme schenkers. Ereleden: Jan Bosmans, Bruno De Locht, 1 anonymus.

Gierik & Nieuw Vlaams Tijdschrift is verkrijgbaar in:

Antwerpen:

Dierckxsens-Avermaete, Melkmarkt 17

Standaard Boekhandel, Huidevettersstraat 1-3

De Groene Waterman, Wolstraat 7 (2 Gieriksterren)

Gent:

Boekhandel Limerick, Kon. Elisabethlaan 142

Poëziecentrum, Vrijdagmarkt 36

Nieuwscentrum Walry, Zwijnaardsesteenweg 6

Brugge:

Boekhandel De Reyghere, Markt 12 (2 Gieriksterren)

Boekhandel De Reyghere, Moerkerksesteenweg 186

Hasselt:

Markies van Carrabas, Minderbroederstraat 9-11

Kortrijk:

Boekhandel Theoria, O.L. Vrouwestraat 22

Mechelen:

Boekhandel Forum, D; Bucherystraat 10

Roeselare:

Boekhandel Hernieuwen, Noordstraat 100

Sint-Niklaas:

Boekhandel 't Oneindige Verhaal, Nieuwstraat 17

Tienen:

Boekhandel Plato, Peperstraat 22

Met de steun van de Provincie Antwerpen, Dexia, talrijke auteurs en meceneassen en Antwerpen.Boekenstad